

74.2.001.35
1902

Поясик О.І., Лаппо В.В.

МЕТОДИКА ВИХОВНОЇ РОБОТИ

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Поясик О.І., Лаппо В.В.

Методика виховної роботи

Навчальний посібник

НБ ПНУС

767167

Івано-Франківськ
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
2011

УДК 37.01(075.8)
ББК 74.200 я 73
П67

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів
(Лист № 1/11-6685 від 20.07.2010 р.)*

Рецензенти:

Грязнов І. О. – доктор педагогічних наук, професор, начальник відділу докторантури НАДПСУ;

Коберник О. М. – доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Сиротенко А. Й. – доктор педагогічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, головний науковий співробітник Інституту проблем виховання АПН України, лабораторія діяльності позашкільних закладів.

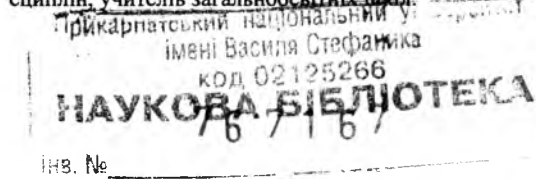
Поясик О. І.

П67 **Методика виховної роботи : навчальний посібник / О. І. Поясик, В. В. Лаппо. – Івано-Франківськ : Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2011. – 202 с.**

ISBN 978-966-640-310-3

У посібнику систематизовано провідні аспекти планування, організації й здійснення виховної роботи в загальноосвітній школі, позашкільних навчальних закладах, літніх оздоровчих таборах. Авторами здійснено пошук ефективних форм і методів залучення виховного потенціалу сім'ї та громадськості в роботу сучасних освітніх закладів України.

Навчальний посібник орієнтований на студентів очної і заочної форм навчання закладів вищої та післядипломної педагогічної освіти, викладачів гуманітарних дисциплін, учителів загальноосвітніх шкіл.

УДК 37.01(075.8)
ББК 74.200 я 73

ISBN 978-966-640-310-3

© Поясик О. І., Лаппо В. В., 2011
© Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2011

ЗМІСТ

Передмова	5
1. Навчально-тематичний план курсу “Методика виховної роботи”	8
2. Програма курсу “Методика виховної роботи”	9
3. Орієнтовний конспект лекцій	13
3.1. Загальна характеристика мети та сучасних проблем виховання....	13
3.2. Значення культури педагогічного спілкування у виховному процесі.....	21
3.3. Визначальні умови й методика реалізації виховної роботи.....	28
3.4. Організація виховної роботи в загальноосвітніх закладах.....	35
3.5. Виховання учнівського колективу.....	45
3.6. Організація діяльності класного керівника.....	51
3.7. Виховна робота в початковій школі.....	56
3.8. Виховна робота з учнями середнього шкільного віку.....	65
3.9. Виховна робота зі старшокласниками.....	72
3.10. Взаємодія школи, сім'ї й громадськості у вихованні молодого покоління.....	76
3.11. Виховна діяльність позашкільних навчальних закладів.....	83
3.12. Специфіка виховної роботи в тимчасових дитячих і молодіжних об'єднаннях у літніх оздоровчих таборах.....	92
4. Плани семінарських занять	98
4.1. Загальна характеристика мети та сучасних проблем виховання....	98
4.2. Значення культури педагогічного спілкування у виховному процесі.....	100
4.3. Визначальні умови й методи реалізації виховної роботи.....	102
4.4. Організація виховної роботи в загальноосвітніх закладах.....	104
4.5. Виховання учнівського колективу.....	106
4.6. Організація діяльності класного керівника.....	108
4.7. Виховна робота в початковій школі.....	109
4.8. Виховна робота з учнями середнього шкільного віку.....	111
4.9. Виховна робота зі старшокласниками.....	113
4.10. Взаємодія школи, сім'ї й громадськості у вихованні молодого покоління.....	115
4.11. Виховна діяльність позашкільних навчальних закладів.....	117
4.12. Специфіка виховної роботи в тимчасових дитячих і молодіжних об'єднаннях у літніх оздоровчих таборах	119
5. Програмові вимоги з курсу “Методика виховної роботи”	121
6. Рекомендована література	123
Глосарій	129
Предметний покажчик	135
Додатки	137

Додаток № 1. Критерії вихованості особистості.....	137
Додаток № 2. Вправи на формування вміння аналізувати різні аспекти педагогічного спілкування.....	138
Додаток № 3. Концепція виховання дітей і молоді в національній системі освіти. Сутність національного виховання.....	140
Додаток № 4. Навчально-педагогічна гра “Мистецтво ведення бесіди”.....	148
Додаток № 5. Вимоги до класного керівника.....	149
Додаток № 6. Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти.....	150
Додаток № 7. Розв’язання складних педагогічних ситуацій.....	156
Додаток № 8. Форми позакласної роботи.....	159
Додаток № 9. Орієнтовний план аналізу виховного заходу.....	160
Додаток № 10. Орієнтовний план аналізу колективної творчої справи (КТС).....	162
Додаток № 11.Орієнтовний план виховної роботи в загальноосвітній школі.....	163
Додаток № 12. Навчально-педагогічна гра “Виховання бережливості”.....	176
Додаток № 13. Добрі поради молодим колегам досвідченого класного керівника.....	178
Додаток № 14. Форми роботи навчального закладу з родинами учнів.....	179
Додаток № 15. Програма вивчення сім’ї.....	180
Додаток № 16. Орієнтовне положення про батьківський комітет класу.....	181
Додаток № 17. Орієнтовний план роботи з батьками.....	183
Додаток № 18. Навчально-педагогічна гра “Бесіда класного керівника з батьками учнів під час відвідування їх удома”.....	185
Додаток № 19. Абетка виховання для батьків.....	187
Додаток № 20. Різновиди позашкільних закладів освіти України.....	188
Додаток № 21. Добрі поради молодим колегам досвідченого працівника позашкільного навчального закладу.....	189
Додаток № 22. Орієнтовний план-сітка роботи зміни в оздоровчому таборі.....	190
Додаток № 23. Приклади планування роботи табору за певною тематикою.....	192
Додаток № 24. Добрі поради молодим колегам досвідченого вожатого літнього табору.....	196
Додаток № 25. Приклади пізнавальних і розважальних заходів.....	197

ПЕРЕДМОВА

Процес гуманізації та демократизації українського суспільства передбачає формування всебічно розвиненої, соціально активної, духовно збагаченої особистості. Піднесення ролі людського чинника на сучасному етапі історичного розвитку Української Держави неможливе без підготовки висококваліфікованого педагога з розвинутим творчим і відповідальним ставленням до справи. Відтак перед вищою освітою постає завдання забезпечити професійну підготовку вчителів, спроможних готувати учнів до життя в оновлених умовах гуманного, демократичного, національно свідомого суспільства.

У державній національній програмі “Освіта” (“Україна XXI століття”) наголошено, що основними завданнями є відродження і розбудова національної системи освіти як найважливішої ланки виховання свідомих громадян Української Держави, формування освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного й морального здоров’я, забезпечення пріоритетності розвитку людини, відтворення й трансляції культури й духовності в усій різноманітності вітчизняних та світових зразків. Визначені програмою першочергові завдання української освіти актуалізують зміст і проблематику навчального курсу “Методика виховної роботи”.

Мета навчального курсу полягає в опануванні студентами сучасних теоретичних і практичних знань про принципи, форми, методи й засоби виховання, ознайомленні з різними напрямками виховання та технологією їх реалізації в освітньому процесі, набутті вміння організації й здійснення виховної роботи в загальноосвітній школі, позашкільних навчальних освітніх закладах, тимчасових дитячо-юнацьких осередках.

Курс лекційних і семінарських занять розподіляється на два модулі:

Перший модуль передбачає ознайомлення з метою, закономірностями та принципами виховання, етапами й основними напрямками виховної роботи в освітніх закладах, провідними чинниками підвищення ефективності процесу виховання, змістом процесу виховання, методами виховання, організаційними формами виховної роботи.

Другий модуль містить інформацію про специфіку виховання дітей різних вікових груп; особливості виховання в родині, позашкільних навчальних закладах, тимчасових об’єднаннях.

Упродовж курсу особлива увага приділяється самостійній роботі студентів, спрямованій на заохочення до спільного обговорення суча-

сних проблем виховання, пошуку, опрацюванню спеціалізованої літератури й періодичних видань, виконанню практичних і творчих завдань, проведенню навчально-педагогічних ігор.

За своїм змістом навчальний курс “Методика виховної роботи” тісно пов’язаний з іншими дисциплінами загальногуманітарного та фахового напрямів. Щоб професійно діяти в майбутньому, студентам, насамперед, необхідні теоретичні знання із загальної, соціальної, спеціальної педагогіки. Важливим підґрунтям для практичної діяльності вихователя є також знання з педагогічної та вікової психології, психології особистості, психології сім’ї, соціальної психології та ін.

Курс “Методика виховної роботи” дозволяє майбутнім фахівцям здобути необхідні систематизовані знання з питань організації та здійснення виховного процесу в закладах освіти.

Після завершення курсу студент повинен **знати**:

- зміст, етапи й очікуваний результат процесу виховання;
- основні закономірності та чинники ефективності процесу виховання;
- класифікацію методів виховання та умови оптимального вибору й ефективного їх застосування;
- основні напрями виховання;
- структуру й принципи функціонування колективу;
- особливості виховної роботи в початковій, середній і старшій школі;
- форми й засоби підвищення педагогічної культури батьків;
- значення громадських організацій у вихованні учнівської молоді;
- особливості системи позашкільної освіти України на сучасному етапі;
- провідні завдання, принципи організації й різновиди виховних заходів у літньому оздоровчому таборі;

вміти:

- здійснювати управління процесом виховання;
- добирати методи й прийоми виховання;
- застосовувати індивідуальну, групову та масову форми виховної роботи;
- планувати й проводити години класного керівника;
- організовувати виховний захід;
- виконувати обов’язки класного керівника;
- співпрацювати із сім’ями учнів;
- залучати активну громадськість до процесу виховання;

- здійснювати виховну роботу в позашкільних закладах освіти;
- розробляти й спільно з вихованцями реалізовувати виховну справу;
- планувати виховну роботу в оздоровчих таборах;
- організовувати й спільно з вихованцями проводити виховні заходи й колективні творчі справи в осередку літнього оздоровчого табору.

Відповідно до програми опанування навчального матеріалу курсу “Методика виховної роботи” передбачено читання лекцій, проведення семінарських занять, виконання практичних завдань, консультування, складання іспиту. Загалом програма розрахована на 108 академічних годин.

У навчальному посібнику наведено основні тематичні розділи лекційного курсу. До кожної теми розроблено плани семінарських занять. У додатках запропоновано низку практичних завдань і навчальних ігор, спрямованих на активізацію професійного вдосконалення майбутніх педагогів.

**НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН КУРСУ
“МЕТОДИКА ВИХОВНОЇ РОБОТИ”
для вищих педагогічних закладів освіти**

МОДУЛЬ	№ п/п	ТЕМАТИКА ЗАНЯТЬ	КІЛЬКІСТЬ АКАДЕМ. ГОДИН		
			Лекційні	Семінарські	Сам. роб.
I	1	Загальна характеристика мети та сучасних проблем виховання	2	2	4
	2	Значення культури педагогічного спілкування у виховному процесі	2	2	4
	3	Визначальні умови й методи реалізації виховної роботи	2	2	4
	4	Організація виховної роботи в загальноосвітніх закладах	2	4	4
	5	Виховання учнівського колективу	2	2	4
	6	Організація діяльності класного керівника	2	2	4
	7	Виховна робота в початковій школі	2	4	4
II	8	Виховна робота з учнями середнього шкільного віку	2	4	4
	9	Виховна робота зі старшокласниками	2	4	4
	10	Взаємодія школи, сім'ї й громадськості у вихованні молодого покоління	2	2	4
	11	Виховна діяльність позашкільних навчальних закладів	2	4	4
	12	Специфіка виховної роботи в тимчасових дитячих і молодіжних об'єднаннях у літніх оздоровчих таборах	2	4	4
РАЗОМ			24	36	48
			108		

ПРОГРАМА КУРСУ “МЕТОДИКА ВИХОВНОЇ РОБОТИ”

Тема 1. Загальна характеристика мети та сучасних проблем виховання

Зміст, етапи й очікуваний результат процесу виховання. Основні закономірності та чинники ефективності процесу виховання. Зміст процесу виховання в зарубіжній школі. Мета виховання – сукупність властивостей особистості. Управління процесом виховання. Проблема самовиховання і перевиховання в педагогічній науці й практиці. Визначення мети виховання в зарубіжній педагогіці.

Ключові поняття: процес виховання, зміст виховання, закономірності виховання, мета виховання, управління процесом виховання, результат виховання.

Тема 2. Значення культури педагогічного спілкування у виховному процесі

Вимоги до особистості педагога як вихователя. Компоненти педагогічної діяльності та їх прояв у роботі педагога-вихователя. Спілкування – провідний чинник виховання особистості. Способи вдосконалення педагогічного спілкування. Особливості педагогічного спілкування з вихованцями різних вікових груп. Позитивні й негативні стереотипи педагогічного спілкування в сучасній школі.

Ключові поняття: педагогічна майстерність, педагогічне спілкування, культура педагогічного спілкування, педагогічний такт, стилі педагогічного спілкування.

Тема 3. Визначальні умови й методика реалізації виховної роботи

Провідні принципи виховання. Значення принципів виховання в процесі досягнення мети виховання. Поняття методу та прийому виховання. Класифікація методів виховання. Основні групи методів виховання й передумови їх використання. Умови оптимального вибору й ефективного застосування методів виховання. Методи формування свідомості. Методи формування суспільної поведінки. Методи стимулювання діяльності та поведінки. Методи контролю та аналізу ефективності виховання.

Ключові поняття: принципи виховання, методи виховання, прийоми виховання.

Тема 4. Організація виховної роботи в загальноосвітніх закладах

Реалізація провідних завдань виховання в освітньому процесі. Специфіка індивідуальної, групової та масової форм виховної роботи. Планування і проведення години класного керівника. Технологія організації і проведення виховного заходу. Шляхи підвищення ефективності виховання школярів.

Розумове виховання. Формування наукового світогляду особистості. Форми й методи морального виховання в початковій школі. Статеве виховання і підготовка підлітків до сімейного життя. Виховання свідомої дисципліни, почуття обов'язку та відповідальності. Правове виховання. Виховання несприйняття наркогенних речовин. Організація екологічного виховання в урочний і позаурочний час. Трудове виховання.

Профорієнтаційна робота в школі. Економічне виховання. Формування основ підприємництва. Організація естетичного виховання учнів. Значення фізичного виховання в процесі реалізації здорового способу життя.

Ключові поняття: завдання виховання, напрями виховання, форми виховної роботи, індивідуальна форма виховної роботи, групова форма виховної роботи, масова форма виховної роботи, година класного керівника, виховний захід.

Тема 5. Виховання учнівського колективу

Структура й принципи функціонування колективу. Виховний вплив колективу. Шляхи виховної взаємодії класного керівника з учнівським колективом. Визначення провідних ознак учнівського колективу. Шляхи згуртування колективу. Органи учнівського самоврядування.

Ключові поняття: колектив, дитячий колектив, учнівський колектив, структура учнівського колективу, функції учнівського колективу, виховний вплив, учнівське самоврядування.

Тема 6. Організація діяльності класного керівника

Зміст роботи класного керівника. Функції класного керівника. Планування й здійснення класним керівником виховної роботи. Роль класного керівника в згуртуванні й вихованні учнівського колективу. Співпраця класного керівника з родинами учнів. Шляхи ефективної взаємодії класного керівника з учнівським колективом.

Ключові поняття: класний керівник, учнівський колектив, планування виховної роботи, контроль навчальної діяльності класу, індивідуальна робота з учнем, групова робота з класом, організація виховного заходу, згуртування колективу.

Тема 7. Виховна робота в початковій школі

Основні психологічні особливості молодших школярів. Характеристика завдань виховної роботи в початковій школі. Визначення оптимальних форм і методів виховного впливу на учнів початкової школи. Формування в школярів гуманних рис особистості. Розвиток пізнавальних інтересів учнів. Форми й методи виховання в молодших школярів рис дисциплінованості.

Ключові поняття: дитина молодшого шкільного віку, вікові новоутворення, психологічна готовність до школи, завдання виховання, гуманний світогляд, пізнавальні інтереси, дисципліна, дисциплінованість.

Тема 8. Виховна робота з учнями середнього шкільного віку

Психологічні особливості дітей підліткового віку. Специфіка підліткового віку як передумова виховної роботи з учнями 5–9 класів. Форми й методи виховної роботи в середніх класах. Шляхи формування особистісних якостей підлітків у позакласній роботі. Завдання виховної роботи з підлітками. Формування гуманістичного світогляду в учнів 5–9 класів. Значення виховних заходів і колективних творчих справ (КТС) у роботі з підлітками.

Ключові поняття: криза підліткового віку, завдання виховання, напрями виховання, учнівське самоврядування, виховний захід, колективна творча справа.

Тема 9. Виховна робота зі старшокласниками

Психологічні особливості старшокласників і завдання виховної роботи в 10–11 класах. Особливості педагогічного спілкування й виховної роботи зі старшокласниками. Провідні завдання виховання старшокласників. Основні напрями виховання учнів старших класів. Форми організації виховної роботи в старших класах. Оптимальні засоби стимулювання громадської активності старшокласників. Організація самовиховання учнів у старших класах.

Ключові поняття: особистісне становлення, завдання виховання, напрями виховання, форми виховної роботи, громадська активність, самовиховання.

Тема 10. Взаємодія школи, сім'ї і громадськості у вихованні молодого покоління

Педагогічна культура батьків як передумова сімейного виховання. Форми й засоби підвищення педагогічної культури батьків. Шляхи залучення громадськості в процес виховання. Визначення виховної функції громадських організацій. Роль громадських організацій у вихованні учнівської молоді. Громадська діяльність як чинник формування особистості. Значення громадських організацій у національному вихованні учнівської молоді.

Ключові поняття: педагогічна культура, сімейне виховання, сім'я, громадські організації.

Тема 11. Виховна діяльність позашкільних навчальних закладів

Різновиди дитячих і юнацьких організацій. Історія становлення позашкільних організацій в Україні. Провідні принципи функціонування позашкільних навчальних закладів. Характеристика системи позашкільної освіти сучасної України. Форми виховної роботи в позашкільних закладах освіти. Виховна справа як синтезований компонент у діяльності позашкільного навчального закладу. Роль педагога у функціонуванні дитячого гуртка.

Ключові поняття: система освіти, позашкільний навчальний заклад, дитячі організації, юнацькі організації, гурток, форми виховної роботи, виховна справа.

Тема 12. Специфіка виховної роботи в тимчасових дитячих і молодіжних об'єднаннях у літніх оздоровчих таборах

Форми організованого дозвілля під час канікул. Планування виховної роботи в оздоровчих таборах. Провідні завдання, принципи організації й різновиди виховних заходів у літньому оздоровчому таборі. Організація фізичного виховання в літньому оздоровчому таборі. Екологічне виховання в табірній роботі. Передумови здійснення національного виховання в осередку літнього оздоровчого табору.

Ключові поняття: літні оздоровчі табори, планування виховної роботи, напрям виховання, організація виховної роботи, виховний захід, виховна справа.

ОРІЄНТОВНИЙ КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

ЛЕКЦІЯ № 1 ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МЕТИ ТА СУЧАСНИХ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ

Мета лекції: ознайомити студентів з провідними завданнями, етапами й очікуваними результатами процесу виховання.

План лекції

1. Виховання учнівської молоді в соціально-культурному контексті сьогодення.
2. Мета й завдання курсу “Методика виховної роботи”.
3. Зміст, етапи й очікуваний результат процесу виховання.
4. Основні закономірності та чинники ефективності процесу виховання.
5. Зміст процесу виховання в зарубіжній школі.

Література до теми

1. Бех І. Д. Виховання особистості : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 838, [1] с.
2. Вишневський О. І. Сучасне українське виховання: педагогічні нариси / О. І. Вишневський. – Л. : Львів. обл. наук.-метод. ін-т освіти, Львів. обл. пед. т-во ім. Г. Ващенко, 1996. – 233, [5] с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко ; [голов. ред. С. І. Головка]. – К. : Либідь, 1997. – 373, [1] с.
4. Державна національна програма “Освіта” (“Україна ХХІ століття”). – К. : Райдуга, 1994. – 62 с.
5. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання : [навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл.] / С. Г. Карпенчук. – 2-ге вид., доповн. і переробл. ; [ред. Т. М. Коліна, Л. О. Біда]. – К. : Вища шк., 2005. – 341, [1] с.
6. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник / М. М. Фіцула. – 2-ге вид., випр. та доповн. – К. : Академвидав, 2007. – 559 с. – (Альма-матер).

Становлення в Україні якісно нової системи освіти здійснюється в умовах загострення виховних проблем, негативних явищ у шкільному середовищі. Як свідчать соціологічні та психолого-педагогічні дослідження, у значної частини молоді спостерігаються світоглядна індиферентність, пасивність, утрата ідеалів, відчуженість від дорослих.

Відбувається нехтування освітою, професійною кваліфікацією, значний спад інтересу учнів до культури, мистецтва, літератури, духовних цінностей. Причини цього полягають, насамперед, в економічній нестабільності й духовному розладі сучасного українського суспільства, зниженні життєвого рівня переважної частини населення.

Не менший вплив на загострення виховних проблем в учнівському середовищі має діяльність самої школи, яка, здійснюючи радикальні перетворення, поки що не спроможна до кінця позбавитись однонамітності педагогічної діяльності, традиційного способу мислення педагога, ставлення до учнів як до об'єкта виховного впливу. Ще й нині спостерігаються такі явища, як уніфікація педагогічної діяльності, недооцінка природних основ формування людини, нехтування найкращими традиціями народної педагогіки, відсутність повноцінної системи виховання, в основі якої суб'єкт-суб'єктна взаємодія вчителя й учня, перевага в педагогічній технології повчального виховання, монологічний підхід у спілкуванні педагога й учнів, недооцінка у вихованні методів самопізнання та рефлексії з опорою на вплив, а не на саморозвиток особистості. Перелічені негативні процеси визначають низький рівень оптимізації виховного аспекту в діяльності загальноосвітніх шкіл, негативно впливають на формування духовності учнів і не сприяють виробленню їх ціннісного ставлення до життя і людини.

Подолання зазначених проблем стає можливим за умови дотримання принципів гуманізму, що значно наблизили суспільство до розуміння самоцінності людської особистості, до необхідності наповнення реальним змістом гасла, проголошеного ще в античні часи Протагором ("людина – мірило всіх речей"), до важливості збереження загальнолюдських цінностей, які є "золотим фондом" справжнього гуманізму: доброти, справедливості, чесності, сумлінності, милосердя, великодушності, правдивості, людської гідності тощо.

На практиці зазначені принципи реалізуються в процесі виховання. Відтак майбутнім фахівцям украї необхідно опанувати методику систематичного впливу на формування особистісних якостей кожного школяра й комплексної співпраці з учнівським колективом.

Мета навчального курсу полягає в ознайомленні із сучасними теоретичними й практичними здобутками педагогічної науки про форми, методи й засоби виховання; вивченні різних напрямів виховання та технології їх реалізації в освітньому процесі; набутті вміння організації й здійснення виховної роботи в загальноосвітній школі, позашкільних навчальних освітніх закладах, тимчасових дитячо-юнацьких осередках.

"Методика виховної роботи" забезпечує знаннями про зміст, етапи, основні закономірності, провідні принципи, методи та прийоми виховної роботи; визначає мету виховання у вітчизняній і зарубіжній педагогіці; диференціює специфіку індивідуальної, групової та масової форм виховної роботи; знайомить із способами виховної взаємодії класного керівника з учнівським колективом; формами залучення сім'ї й громадськості у виховний процес; виховним потенціалом позашкільних навчальних закладів і літніх оздоровчих таборів.

За своїм змістом навчальний курс "Методика виховної роботи" тісно пов'язаний з іншими дисциплінами загальногуманітарного та професійного блоку. Адже керівництво виховним процесом вимагає ґрунтовних знань із загальної, соціальної, спеціальної педагогіки. Важливим підґрунтям для практичної діяльності вихователя є також знання з педагогічної та вікової психології, психології особистості, психології сім'ї, соціальної психології та ін.

На сучасному етапі розвитку системи освіти в Україні відбувається становлення нової гуманістичної парадигми освіти – перехід до особистісно орієнтованого виховання, що полягає у створенні максимально сприятливих умов для розвитку й саморозвитку особистості учня, виявлення та активного використання його індивідуальних особливостей у навчальній діяльності. Саме поняття гуманізації освіти в українському педагогічному словнику за редакцією С. У. Гончаренка визначається як "процес переосмислення, переоцінки всіх компонентів педагогічного процесу в світлі їхньої людинотворчої функції. Гуманна освіта – це особистісно зорієнтована освіта, що проголошує особистість найвищою соціальною цінністю" [3, с.32].

За визначенням О. І. Вишневецького, гуманізація освіти – це відродження поваги до людини, до її духовності, до морально-етичних засад життя. Він стверджує, що "суть гуманізації – у відході від культу сили, від зневаги до людини та в реабілітації загальнолюдських цінностей... У більш глибоких вимірах це означає відмову від погляду на людину як на засіб здійснення якихось глобальних абстрактних ідей і планів, як на "гвинтик" у класових процесах і перехід до трактування її як господаря життя. Людина перестає бути "додатком" до чогось, "фактором", вона розглядається як суб'єкт власної діяльності" [2, с.43].

Вирішальним фактором упровадження принципу гуманізму в реальне життя загальноосвітньої школи є створення в ній особистісно орієнтованого виховного середовища, яке ми визначаємо як сукупність цілеспрямовано створених соціальних і педагогічних умов, які забезпечують формування духовно збагаченої особистості з гармоній-

ним поєднанням загальнолюдських і національних цінностей, здатної до соціального самовизначення та самореалізації. Досягнення зазначеної мети відбувається в процесі виховання.

Процес виховання – система виховних заходів, спрямованих на формування всебічно й гармонійно розвиненої особистості.

Процес виховання складається з мети, завдання, змісту й методи організації виховного впливу, а також його результату та корекції.

Нааявність конкретної мети є передумовою систематичності й послідовності, не допускає випадковості, епізодичності та хаотичності в проведенні виховних заходів. Особлива роль у формуванні особистості належить шкільному вихованню, оскільки цілеспрямований виховний вплив на неї передбачає не лише виховання позитивних якостей, а й подолання наслідків впливу негативних чинників.

Ефективність процесу виховання значною мірою залежить від того, наскільки відповідають впливи організованої виховної діяльності об'єктивним умовам. Результати цього процесу не проявляються одразу після застосування виховного впливу, вони дещо віддалені в часі. Виховний процес є двостороннім, у якому обов'язкова участь і взаємодія вчителя-вихователя та вихованця.

Вихованість – показник ефективності процесу виховання.

Якості особистості школяра є результатом інтеріоризації зовнішніх впливів у внутрішні психічні якості та установки. Завдяки інтеріоризації, зовнішні фактори людської поведінки переходять в установлені внутрішні якості особистості. Результати виховного процесу значною мірою залежать від індивідуальних особливостей вихованців, їх ставлення до навколишньої дійсності, насамперед, до спрямованих на них виховних впливів, їх взаємин з однолітками, дорослими, ставлення до педагогів і батьків. Оскільки школярі відрізняються індивідуальними особливостями, то й результати їх виховання різні.

Основні показники рівня вихованості школяра – зовнішній вигляд, культура поведінки в школі та за її межами, громадська активність, самостійність у всіх видах діяльності, сформованість наукового світогляду, національної самосвідомості, ставлення до навчання, інтерес до знань і усвідомлення їх ролі у своєму розвитку, долучення до надбань національної та світової культури, мистецтва, літератури, фізичне здоров'я, захоплення фізичною культурою і спортом, працелюбність, орієнтованість на майбутню професію.

Методами визначення рівня вихованості учнів можуть слугувати методи науково-педагогічного дослідження: педагогічне спостереження, бесіда, анкетування, вивчення продуктів діяльності учнів тощо.

Організація процесу виховання особистості здійснюється за такої послідовності:

Перший етап. Визначають сукупність рис і властивостей особистості, які слід сформувати у вихованця, тобто формують ідеал. Коли мова йде про виховання класу, то слід брати до уваги, насамперед, формування такого колективу, який би за своїми якостями відповідав еталону – меті виховання, поставленій перед школою суспільством.

Другий етап. Вивчають індивідуальні особливості вихованця (або колективу), його позитивні риси, недоліки в характері й поведінці, визначають, які риси не сформовано, а які перебувають у стадії зародження. Знання особистості вихованця (колективу), порівняння її з визначеним ідеалом дає змогу прогнозувати її розвиток. Виходячи із цих даних, можна планувати виховну роботу з вихованцем (колективом). Тому важливо, щоб учень (колектив) знав, що пропонує йому вихователь, брав цей взірець для наслідування і докладав зусиль для досягнення поставленої мети.

Третій етап. Реалізовується програма виховання, тобто заплановані виховні заходи, що передбачає залучення вихованців до різних видів діяльності, участь в яких сприяє формуванню в них досвіду поведінки відповідно до ідеалу.

Четвертий етап. Спонування учнів до самостійної роботи з розвитку особистості. Коли учень починає займатися самоосвітою і самовихованням, можна вважати, що у вихованні досягнуто четвертого етапу.

На всіх етапах процесу виховання здійснюють педагогічне управління цим процесом.

Управління процесом виховання – діяльність педагогів, що забезпечує планомірний і цілеспрямований виховний вплив на вихованців.

Управління виховним процесом слід спрямовувати на розвиток самостійності, ініціативності школярів. Це можливо за умови, що педагоги спрямовують учнів на самостійний пошук цікавих видів діяльності, самостійне забезпечення необхідних для їх здійснення умов. Тому завдання педагогічного колективу – допомогти дітям самостійно організувати діяльність у школі та за її межами. Виховання самостійності, ініціативності школярів не повинно применшувати керівної ролі педагога. Він має залишатися мудрим старшим другом і наставником дітей, але на умовах співпраці з ними.

Управління процесом виховання потребує постійного вивчення результатів виховної роботи, рівня вихованості учнів і колективу, виховних можливостей педагогічного колективу та батьківської гро-

мадськості й коригування змісту та методики виховного процесу з метою їх удосконалення.

У виховному процесі виявляються такі закономірності.

Виховання органічно пов'язане із суспільними потребами й умовами виховного процесу. Значні зміни в житті народу зумовлюють і зміни у виховній системі. Розбудова незалежної Української Держави потребує формування в учнівській молоді національної свідомості, любові до своєї Вітчизни, до рідної мови, до свого народу, його традицій, історії та культури.

Людина виховується під впливом найрізноманітніших чинників. Її виховує все: і люди, і речі, і явища. Важлива роль у вихованні належить людям, насамперед, батькам і педагогам. Це покладає на них особливу відповідальність.

Процес виховання відбувається найуспішніше в природному для дитини середовищі. З огляду на це, дитину мають оточувати рідна мова, природа, національна культура, звичаї, традиції тощо.

Результати виховання залежать від виховного впливу на внутрішній світ дитини, її духовність. Це, зокрема, стосується формування її думок, поглядів, переконань, ціннісних орієнтацій, емоційної сфери. Виховний процес повинен постійно трансформувати зовнішні виховні впливи у внутрішні, духовні процеси особистості (її мотиви, установки, орієнтації, ставлення).

Визначальними у вихованні є діяльність і спілкування. Діяльність – головний чинник єдності свідомості та поведінки під час здійснення учнем певних її видів (навчального, трудового, ігрового, спортивного та ін.).

Перелічені закономірності необхідно враховувати під час створення будь-якої виховної ситуації. Це дає змогу педагогові відпрацювати задану схему дій, щоб досягти поставленої мети.

Ефективність виховання залежить від ставлення особистості до навколишньої дійсності загалом та до спрямованих на неї педагогічних впливів зокрема. Сформовані в процесі виховання погляди й переконання, мотиви поведінки визначають позицію вихованця щодо спрямованих на нього педагогічних впливів. У разі несприйняття цих впливів проводять спеціальну виховну роботу й лише згодом отримують позитивний виховний результат.

Ефективність виховного процесу залежить від стосунків в учнівському колективі. Здорово морально-психологічна атмосфера в колективі сприяє формуванню в дітей позитивних моральних якостей, відбувається процес взаємовиховання. І навпаки, у колективі спеці-

ального виправно-виховного закладу, якщо там немає належного порядку, відбувається взаємна деморалізація його членів. Ефективність виховного процесу зростає при поєднанні виховання і самовиховання.

У процесі оновлення української системи освіти педагоги звертаються як до традицій рідного народу, так і до закордонного досвіду.

Сучасна зарубіжна педагогіка вбачає реалізацію мети виховання в адаптації людини до умов сучасного постіндустріального суспільства. У зв'язку із цим можна виокремити кілька напрямів зарубіжної педагогіки з особливими підходами до реалізації мети виховання.

1. Педагогіка неопозитивізму метою виховання вважає підготовку індивіда до діяльності в системі індустріального виробництва й не визнає ідеали, пов'язані з традиційно-релігійними та світоглядними орієнтирами.

2. Педагогіка прагматизму рекомендує виховувати людину в пристосованості до умов життя, участі в бізнесі та вмінні робити кар'єру.

3. Педагогіка екзистенціалізму передбачає створення умов для самореалізації особистості. Цей напрям особливо популярний останнім часом, оскільки надає теоретичну основу для індивідуалізації навчання та реалізації природних задатків кожної особи.

4. Гуманістична педагогіка ставить за мету формування гуманіста. У людині слід розвивати високі загальнолюдські якості, уміння встановлювати контакти з іншими людьми, об'єднання людства заради захисту життя на Землі, уміння встановлювати ділові стосунки та стосунки соціального партнерства.

З-поміж усіх течій можна виокремити загальні риси виховання, притаманні, у цілому, зарубіжній педагогіці:

- законослухняної людини;
- людини, яка поважає норми моралі демократичного суспільства;
- людини, яка знає свої права й обов'язки;
- людини, яка свідомо й відповідально ставиться до виконання своїх прав та обов'язків.

У державах з традиційним демократичним устроєм зусилля педагогів зосереджено на формуванні в молоді значущості громадянських прав і свобод. Уперше вони пізнають їх у колі сім'ї, згодом навчаються відстоювати їх у школі, товаристві та ін. Навчальним планом школи передбачено відповідні предмети, що роз'яснюють конституційні права й свободи громадян, учать користуватися ними.

Заслуговує уваги методика виховання взаємоповаги в японських школах. Підлітки та юнаки навчаються в школі групової поведінки.

Для цього їх залучають до групових бесід, під час яких кожен зобов'язаний відкриватися перед іншими й пояснювати причину своїх вчинків. Якщо між учнями виникають конфлікти, вони залагоджують їх, як правило, самі. Учитель втручається тільки в розв'язання найскладніших питань, подекуди до цього залучають і батьківську раду класу.

Значну роль у школах Японії надають трудовому вихованню. Учнів навчають бути старанними людьми, яким незабаром доведеться наполегливо працювати в колективі й виявляти повагу до керівництва. Мета школи – підготувати вихованців до майбутньої кар'єри, озброївши їх основними знаннями про професії, корисні суспільству, розвиваючи в них професійні вміння та навички, здатність обирати навчальні курси, що найбільше відповідають запланованому професійному шляху.

Американська система морального виховання опирається на суверенність людської особистості, що діє за власним добрим спонуканням. Така позиція потребує високої майстерності педагога, який повинен дати вихованцеві відчути себе людиною, упевненою у власних силах. Запорука успіху в усьому – віра в себе. Значної уваги надають формуванню характеру й прагнуть виховати достойного громадянина, дієвого учасника суспільного життя.

Отже, вітчизняна педагогіка й зарубіжні освітні системи однакостайні у визнанні того, що людина як особистість формується під впливом макро- і мікросередовища. При цьому вплив макросередовища стає дедалі ефективнішим. Завданням шкільного виховання є підтримка й посилення позитивного впливу макросередовища й протистояння його негативному впливу. Разом з виховним навчанням школа використовує позакласні форми виховної роботи, які дають значні позитивні результати. До цих форм належать гуртки за інтересами, інтелектуальні та спортивні змагання, екскурсії, зустрічі із цікавими людьми тощо.

Виховна робота в школі опирається на різноманітні засоби виховного впливу – вплив громадської думки учнівського колективу, вправління та привчання, заохочення, покарання, організація змагання та інші. Проте найбільші можливості шкільного виховання, згідно з його специфікою, пов'язані з впливом на свідомість учнів, формуванням їх переконань, поглядів, інтересів. Відтак резервом покращення шкільного виховання є вдосконалення впливу на свідомість учнів, педагогічного спілкування, організації самовиховання дітей, використання засобів індивідуального виховного впливу, а також багатьох інших складових технології виховної роботи.

Питання та завдання для самоперевірки

1. Визначити поняття “мета виховання”.
2. Які чинники впливають на формування мети виховання?
3. У яких працях з педагогіки визначено особливості мети виховання?
4. Охарактеризувати основні аспекти мети виховання.
5. Класифікувати цілі виховання.
6. Охарактеризувати напрями педагогіки з точки зору їх відношення до мети виховання.
7. Визначити особливості виховної системи сучасної української освіти.
8. Охарактеризувати основні напрями й особливості зарубіжної педагогіки.

ЛЕКЦІЯ № 2

ЗНАЧЕННЯ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ У ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

Мета лекції: спрямувати увагу студентів на вимоги до особистісних якостей педагога-вихователя та способи вдосконалення педагогічного спілкування.

План лекції

1. Вимоги до особистості педагога як вихователя.
2. Спілкування – провідний чинник виховання особистості.
3. Способи вдосконалення педагогічного спілкування.

Література до теми

1. Бех І. Д. Виховання особистості : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 838, [1] с.
2. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання : [навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл.] / С. Г. Карпенчук. – 2-ге вид., доповн. і переробл. ; [ред. Т. М. Коліна, Л. О. Біда]. – К. : Вища шк., 2005. – 341, [1] с.
3. Класний керівник у сучасній школі / [уклад. В. М. Оржеховська, О. І. Пилипенко]. – К. : ІЗМН, 1996. – 156 с.
4. Основи шкільного виховання : навч. посіб. для студ. пед. навч. закл. / І. О. Трухін, О. Т. Шпак ; М-во освіти і науки України. – К. : ЦУЛ, 2004. – 368 с.

Кожен педагог, незалежно від фаху, є вихователем. Він виховує не тільки змістом свого навчального предмета, але й ставленням до

справи, власним світоглядом, манерами поведінки й навіть зовнішністю. Діти (значною мірою й дорослі) дивляться на педагога як на професіонала виховання, який, навчаючи інших, сам повинен бути близьким до зразка культурної, вихованої людини. Учні помічають позитивні риси особистості педагога (справедливість, ерудованість, доброзичливість, почуття гумору), прагнучи їх наслідувати. Привабливий педагог навіть без спеціального наміру передає учням певні якості своєї особистості.

На жаль, і негативні особисті риси педагога не залишаються поза увагою вихованців. Ці риси або зменшують привабливість його позитивних якостей, або навіть передаються учням. Трапляються випадки, коли вмілий викладач справляє на учнів своїми знаннями позитивне враження і викликає бажання наслідувати його манери поведінки, серед яких можуть бути й зовсім не варті цього, наприклад, паління, різкість виразів та інтонацій, надмірна критичність до людей.

Учні ставлять перед педагогами особливі вимоги порівняно з вимогами до інших людей. Діти максималісти, і меншою мірою, ніж дорослі, схильні визнавати умовності й застереження. Якщо педагоги навчають їх бути ввічливими, добрими, справедливими, стриманими тощо, вони й самі повинні бути такими, інакше всі їхні повчання не варті уваги. Інші дорослі можуть дозволяти собі помилки, бо вони не закликають до зразкової поведінки, вони “звичайні” люди, але педагоги (професіонали виховання), безперечно, мають бути зразками. Навіть сторонні люди чекають від педагогів більш культурної поведінки, ніж від представників інших професій.

Взаємні повага й довіра є обов’язковими умовами відносин авторитетності в системі “вихователь – вихованець”. Лише в разі, коли педагог бачить у своїх вихованцях справжніх партнерів і співробітників, якщо оцінює їх не лише як школярів, а і як самобутні особистості, він здобуває авторитет у відповідь на поважне ставлення до них.

Отже, авторитет вихователя в очах вихованців тісно пов’язаний з його ставленням до них, з умінням підійти до кожного з позитивною настановою, зі здатністю педагога бачити в кожному, передусім, особистість, а не безликий об’єкт виховних дій. Подібне “особистісне розрізнення”, “особистісне бачення” можливе лише тоді, коли практично кожний вихованець тією чи іншою мірою особистісно значущий для свого вихователя, цікавий йому, референтний і, зрештою, навіть авторитетний у певній, нехай навіть і достатньо вузькій, але важливій для педагога сфері.

Педагогічне спілкування – це спілкування педагогів з учнями в усіх ситуаціях шкільного життя. Воно може мати форму розгорядження, інструкції, поради, запланованої бесіди або спонтанної розмови, зауваження, питання, відповіді на питання тощо. Педагогічне спілкування має надзвичайно велике, часом вирішальне значення у виховному процесі. Це пояснюється тим, що, крім ділової інформації, воно завжди (явно чи приховано) містить оцінку поведінки й особистісних якостей учня. Скажімо, слова вчителя: “Ти відповідав непогано”, “Сідай на місце”, “Чому ти запізнився?” залежно від прийомів педагогічної техніки (міміки, жестикуляції, інтонаційної й темпової виразності мовлення) можуть мати для учня абсолютно різне значення. Таке оцінювання поведінки вихованців робить педагогічне спілкування не менш значним і впливовим засобом виховання, ніж, наприклад, цілеспрямоване формування переконань учнів.

Роль педагогічного спілкування серед інших компонентів процесу виховання історично зростає. Це пов’язано з тим, що разом з демократизацією суспільних відносин постійно розвивається почуття власної гідності та чутливість до міжособистісних стосунків кожної людини, тому авторитарний стиль усе частіше сприймається учнями як прояв зневажливого ставлення до них, як відхилення від норми. У масовій педагогічній практиці минулого характер спілкування вважався другорядним явищем – головне завдання полягало в передачі навчальної інформації, у тому, щоб робити “справу”. Відповідним було й ставлення вихованців, і хоча їм, звичайно, більш імпонували врівноважені та привітні педагоги, суворість і різкість вважалися нормою. Нині педагог не може розраховувати на успіх, якщо він власною манерою спілкування викликає негативні емоції учнів.

Спілкування педагога з учнями складає певну манеру, що залежить від його темпераменту, характеру й загальної культури. Ця манера не може бути суворо визначеною та уніфікованою. Є педагоги щирі й доброзичливі, стримані й холодно-ввічливі, бурхливі у проявах своїх емоцій, іронічні – і всі вони можуть досягати плідних контактів з вихованцями. Теорія про те, що педагог повинен бути бездоганно витриманим і не виявляти своїх емоцій, що мала розповсюдження на початку ХХ століття, не знайшла підтримки в науці й практиці. А. С. Макаренко досить рішуче відстоював право педагога на природний прояв своєї особистості (але не на емоційну розбещеність, істеричність, галасливість). Та й самі діти люблять яскраві й оригінальні особистості. Головною вадою педагогічного спілкування є помилкові переконання та настанови, що втілюються в поведінку педагогів і в узагальненому вигляді заслуговують назви “педагогіки покарань”.

“Педагогіка покарань” є проявом стереотипів авторитарного виховання, що переважало в практиці минулих часів. Покарання були найбільш типовою реакцією на небажану поведінку (і не тільки стосовно дітей), яка спрацьовувала майже автоматично. Покарання поставало “науковою”, усіма визнаною необхідністю протягом багатотисячної історії людства, і тільки у XVIII–XIX століттях голос проти цього лиха залунав досить відчутно. Нині обмеження покарань є аксіомою наукової педагогіки, але в практичній поведінці педагогів спонукання до покарань з’являються на кожному кроці. Ідеться не про ті покарання (зауваження, записи в щоденнику тощо), які педагоги свідомо – виправдано чи ні – використовують у своїй роботі, а про приховані, найчастіше неусвідомлені словесні або мімичні негативні реакції на учнівську поведінку. Ці покарання впливають на учнів інколи більшою мірою, ніж цілеспрямовані негативні заходи, але їхня дія часто виявляється протилежною очікуваній, тобто викликає протидію.

Манера спілкування педагога з учнями залежить в основному від двох факторів: переконань, позиції педагога, з одного боку, і його особистісних рис – темпераменту, характеру, інтелекту – з іншого.

Розглядаючи перший фактор, треба сказати, що позиція багатьох педагогів щодо манери спілкування є досить суперечливою. У принципі вони визнають необхідність гуманного спілкування, але вважають, що за реальних умов сучасної масової школи для такого спілкування немає можливостей. Оця друга частина їхньої позиції є головною причиною широко розповсюдженої “педагогіки покарань”.

Інший фактор – *індивідуальні особливості спілкування* – потребує більш детального аналізу. На початку вже відзначалося, що позитивне спілкування не можна звести до якогось єдиного варіанта, єдиної манери, воно є дуже різноманітним. Аби допомогти молодим педагогам сформувати оптимальну комунікативну манеру, доречно вказати на типові помилки, пов’язані з особистими рисами педагогів. Дослідження цієї проблеми показують, що індивідуальні особливості педагогів зумовлюють певний стиль спілкування – як позитивний, так і негативний.

Спілкування-дистанція. За такого спілкування педагог постійно дає учневі відчути різницю їхніх соціальних ролей. Часто дистанція виникає внаслідок браку товариськості й невпевненості вчителя в собі. У стриманого й тактовного педагога вона не набуває образливого для учнів характеру, хоч і не сприяє встановленню оптимальних відносин. Коли ж дистанція поєднується з різкістю, нестриманістю, нетактовністю педагога, спостерігається найгірший варіант стосунків – “смісловий бар’єр” у ставленні до такого педагога.

“Монблан”. Учитель користується повагою учнів за свої знання, але він нібито стоїть над учнями й не “знижується” до довірливого спілкування з ними. Це не навмисна тактика, це наслідок його характерологічних особливостей. Зрозуміло, що таку позицію може займати тільки хороший викладач, який може бути на висоті “Монблана”. Це один з варіантів “спілкування-дистанції”.

“Китайська стіна”. Ця модель також є типовим виразом спілкування-дистанції. Учитель навмисно відгороджується від учнів, підкреслюючи свою владу й переваги, що є наслідком таких рис характеру, як властолюбність, підвищені самолюбство й гордість або педантизм та емоційна холодність. Природно, спілкування має переважно формальний характер, а поведінка педагога є найчастіше авторитарною.

Спілкування-настрахання. До нього найчастіше схильні енергійні, вимогливі за характером педагоги, яким настрахання (двійками, покараннями) здається найбільш швидким і надійним засобом “наведення порядку”. Цей стиль принципово суперечить демократичному спілкуванню.

Спілкування-загравання. Воно пов’язане з побоюванням неслухняності, невпевненістю педагога в собі, невмінням досягти виконання учнями вимог учителя. Авторитет таких педагогів серед учнів здебільшого не є високим.

“Локатор”. Спілкування здійснюється вибірково, учитель в основному взаємодіє з якимись окремими учнями або частиною класу (сильними чи, навпаки, слабкими). Це є результатом недостатнього розвитку комунікативних якостей, зокрема, розподілу уваги.

“Робот”. У процесі ведення уроку педагог занадто дотримується програми, не реагує на зміни, не має достатнього зворотного зв’язку. Це притаманне людям з рисами інертності вищої нервової діяльності.

“Я сам”. Учитель не дає дітям проявляти ініціативу, усе робить сам. При такому веденні уроку спілкування має дуже обмежений характер. Це пояснюється рисами авторитарності в характері педагога.

“Гамлет”. Спостерігається невпевненість педагога в собі та в результатах спілкування. Він часто сумнівається в тому, що його розуміють, сприймають позитивно, і це знижує ефект його педагогічного впливу.

“Друг”. Педагог намагається підтримувати з учнями дружні стосунки без належної дистанції, унаслідок чого він втрачає достатню владу й керування вихованцями. Це може спостерігатися в педагогів із сангвінічним темпераментом і викликаною ним легковажністю або в тих, кому не вистачає твердості й вимогливості, які вони намагаються компенсувати дружніми стосунками з учнями.

Повноцінне спілкування може бути різним, головне, аби в ньому не було вищезазначених типових помилок і стереотипів “караючої педагогіки”. Коли педагог позбавлений цих стереотипів, то навіть несприятливі риси його темпераменту й характеру, якщо вони не сягають розмірів акцентуації, не завадять йому встановити плідний контакт з вихованцями. Найкращою основою такого контакту є *захоплення спільною творчою діяльністю* або *взаємна дружба прихильність* як наслідок доброзичливості педагога, коли дружні стосунки не переходять у панібратство та безпринципність.

Серед універсальних елементів технології педагогічного спілкування, які роблять його більш гуманним і професійним, варто відзначити такі.

1. Замінити звичні форми вимоги типу “Будь ввічливим у розмові зі старшими”, “Коли ти, нарешті, почнеш приходити на уроки вчасно?” так званим Я-зверненням. Воно виглядає приблизно так: “Я б хотіла, аби ти був більш ввічливим у розмові зі старшими”, “Мені було б дуже приємно, якщо б ти приходив на уроки вчасно”. Зміст вимоги залишається тим самим, але інша форма утримує підтекст, за яким педагог не вимагає, а лише висловлює бажання, що істотно зменшує директивність його слів і не викликає опору з боку учня.

2. У разі констатації труднощів, невдач учня використовувати “Ми – підхід”: “Здається, у нас є проблеми з розумінням нового матеріалу”, “Давай подумаємо, як нам вийти із цього неприємного становища”. Як і в попередньому випадку, створюється більш демократичний, дружній підтекст.

Для успішного педагогічного спілкування вчителю притаманні домінування діалогічної комунікативної спрямованості, контактність, відкритість і довіра в спілкуванні, неконфліктність. Можливим способом подолання чи мінімізації труднощів міжособистісного спілкування є активна комунікативна самопідготовка вчителя, яка охоплює визначення ним власних труднощів спілкування через переосмислення актуального професійного спілкування, усвідомлення своїх проблем і недоліків у ньому, актуалізацію своїх особистісних передумов успішного спілкування – діалогічної комунікативної спрямованості, відкритості й довіри в спілкуванні, прийняття інших.

Показником комунікативної компетентності виступає відсутність підкорення, яка приховує в собі велику небезпеку в міжособистісному спілкуванні, оскільки там вона значною мірою закладена первісно. Причина поширення цієї позиції в спілкуванні педагога пов’язана з двома факторами – віковим і функціональним: педагог явно старший

за своїх вихованців, і за професією йому слід їх навчати й виховувати. У цьому сенсі абсолютної рівності в спілкуванні педагога й школяра досягти надзвичайно важко. Однак позиція підкорення педагога часто реалізується з невинуватою інтенсивністю. Відомо, що в школі ще поширений авторитарний стиль спілкування з учнями, який спотворює реальне співвідношення сторін педагогічного процесу.

Ефективність впливу педагога на процес розвитку дитини, результативність виховних дій залежать від рівня його особистісного розкриття, презентації його індивідуальності в міжособистісному педагогічному спілкуванні. Індивідуальність вихователя проявляється в педагогічному спілкуванні через стиль спілкування з дітьми, що й дає змогу розглядати його як індивідуальну характеристику педагога.

Таким чином, успіх виховання значною мірою залежить від характеру спілкування педагога з учнями. Зміст, підтекст, інтонація та міміка при звертанні до вихованця майже ніколи не бувають нейтральними – вони містять оцінку й ставлення. Педагоги часто приносять нюанси спілкування в жертву успіхові уроку чи виховного заходу, порядку в приміщенні, спокійній обстановці. Негативне спілкування може перекреслити результати цікавих і змістовних виховних справ. Слід також відзначити, що слабким місцем виховної роботи є поки що організація самовиховання учнів. Це делікатна сфера педагогічного впливу, де абсолютно неприпустимі елементи будь-якого авторитаризму.

Питання та завдання для самоперевірки

1. У чому полягають вимоги до особистості педагога як вихователя?
2. Обґрунтувати роль спілкування як провідного чинника виховання особистості.
3. Охарактеризувати традиційні способи вдосконалення педагогічного спілкування.
4. Перелічити основні недоліки в окремих способах спілкування між учителем та учнями.
5. Визначити поняття “педагогічна майстерність”.
6. Запропонувати власні методи вдосконалення педагогічного спілкування.
7. Спробуйте в кількох реченнях “змалювати” портрет сучасного педагога.
8. Доведіть (або спростуйте) думку про те, що процес виховання – це синтез науки й мистецтва.

ЛЕКЦІЯ № 3

ВИЗНАЧАЛЬНІ УМОВИ Й МЕТОДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

Мета лекції: ознайомити студентів з основними принципами, методами й прийомами виховання.

План лекції

1. Провідні принципи виховання.
2. Поняття методу та прийому виховання.
3. Основні групи методів виховання й передумови їх використання.

Література до теми

1. Бех І. Д. Проблема методів виховання у сучасній школі / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 4. – С. 136–140.
2. Бойправ М. Д. Психологія виховання та самовиховання : навч.-метод. посіб. [для студ. пед. спец. вищ. навч. закл.] / М. Д. Бойправ ; Ніжин. держ. пед. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2007. – 109 с.
3. Виховання моральності підростаючого покоління : науково-методичний посібник / [К. І. Чорна, В. О. Білоусова, Н. І. Ганнусенко та ін.] ; за ред. К. І. Чорної ; Ін-т пробл. виховання АПН України. – К. : Богдана, 2005. – 285 с.
4. Іова В. Ю. Інноваційні методи виховання : навчально-методичний посібник / В. Ю. Іова, Л. В. Красномоовець ; Хмельн. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти. – Кам'янець-Подільський : Мошак, 2006. – 174 с. – (Методика виховання).
5. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1988. – 304 с.

Планування й здійснення виховного процесу зумовлені низкою умов, що сприяють його ефективності. Провідна умова полягає в дотриманні принципів виховання, що забезпечує успішне визначення завдань, добір змісту, методів, засобів і форм виховання. Взаємозумовленість принципів виховання потребує від педагога вміння використовувати їх у взаємозв'язку, з урахуванням конкретних можливостей і умов.

Принципи виховання – керівні положення, що відображають загальні закономірності процесу виховання і визначають вимоги до змісту організації та методів виховного процесу. Процес виховання ґрунтується на таких принципах.

Цілеспрямованість виховання. Передбачає спрямування виховної роботи на досягнення основної мети виховання – всебічно розвинутої особистості, підготовки її до свідомої та активної трудової діяльності. Реалізується цей принцип за умови підпорядкованості виховної роботи загальній меті, знання цієї мети вихователями й вихованцями, недопущення стихійності у вихованні, наявності перспективи, проектування рівня вихованості особистості відповідно до запланованої мети.

Принцип системності, послідовності й наступності у вихованні. Для формування свідомості, вироблення навичок і звичок поведінки потрібна система певних послідовних виховних заходів. Психічні якості людської особистості не можна сформувати, якщо виховний процес являтиме собою випадковий набір виховних заходів, що матимуть епізодичний, а не системний характер. Реалізація цього принципу передбачає, передусім, що залежно від віку та рівня розвитку учнів педагог добирає зміст і методику виховної роботи.

Зв'язок виховання з життям. Його суть полягає в тому, що виховна діяльність школи має орієнтувати учнів на те, що вони повинні постійно цікавитися життям суспільства, брати безпосередню участь у ньому й готуватися до трудової діяльності. Реалізація цього принципу передбачає використання у виховній роботі краєзнавчого матеріалу, систематичне ознайомлення учнів із суспільно-політичними подіями в країні, залучення їх до громадської роботи.

Єдність свідомості та поведінки у вихованні. Поведінка людини – це її свідомість у дії. Виховання такої єдності – складний і суперечливий процес, оскільки формування навичок правильної поведінки набагато складніше, ніж виховання свідомості. Для подолання цієї суперечності необхідне правильне співвідношення методів формування свідомості та суспільної поведінки, запобігання відхиленням у них, вироблення в учнів несприйнятливості до будь-яких негативних впливів, готовності боротися з ними.

Виховання в праці. В основі цього принципу – ідея, що формування особистості безпосередньо залежить від її діяльності, від особистої участі в праці. Цей принцип опирається і на таку психічну якість, як прагнення дитини до активної діяльності. Реалізується за умови усвідомлення учнями, що праця – єдине джерело задоволення матеріальних і духовних потреб, чинник усебічного розвитку особистості, сумлінне ставлення до неї – важлива позитивна риса.

Комплексний підхід у вихованні. Ґрунтується на діалектичній взаємозалежності педагогічних явищ і процесів. Утілення його в жит-

тя передбачає: єдність мети, завдань і змісту виховання; єдність форм, методів і прийомів виховання; єдність виховних впливів школи, сім'ї, громадськості, засобів масової інформації, вулиці; урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів; єдність виховання і самовиховання; постійне вивчення рівня вихованості учня і коригування виховної роботи.

Виховання особистості в колективі. Індивід стає особистістю завдяки спілкуванню і пов'язаному з ним відокремленню. Найкращі умови для спілкування й відокремлення створюються в колективі. Отже, цей принцип виховання зумовлений об'єктивними закономірностями розвитку дитини й відповідає природі суспільства. Його реалізація передбачає усвідомлення учнями того, що колектив – могутній засіб виховання, що певні риси особистості формуються тільки в колективі, значення згуртованості колективу та його думки для виховання школярів, участь учнів у самоврядуванні сприяють розвиткові самостійності, самодіяльності, ініціативи тощо. Найбільша виховна цінність колективу в тому, що між його членами виникають найрізноманітніші стосунки: взаємної відповідальності й залежності, ділові, міжособистісні, між організаторами й виконавцями, вихователями й вихованцями, старшими й молодшими.

Єдність педагогічних вимог школи, сім'ї і громадськості. Повинна охоплювати всі сторони навчально-виховної роботи школи, усі форми діяльності учнівського та педагогічного колективів, сім'ї, знаходити свій вияв у змісті, формах навчання та виховання, у правилах поведінки школярів, у стилі життя школи, її традиціях. Така єдність є однією з умов оптимізації виховного процесу. Школа як провідна ланка в системі виховання учнівської молоді повинна не лише залучати до цієї справи сім'ю, громадські та інші організації, а й озброювати їх основами психолого-педагогічних знань, передовим досвідом виховання, дбати про підвищення педагогічної культури батьків.

У педагогічній практиці принципи виховання реалізуються через методи виховання.

Методи виховання – способи взаємопов'язаної діяльності вихователів і вихованців, спрямованої на формування у вихованців поглядів, переконань, навичок і звичок поведінки. Виховна ефективність методів підвищується, якщо під час застосування методу використовують педагогічні прийоми.

Прийом виховання – частина, елемент методу виховання, необхідний для ефективнішого застосування методу в конкретній ситуації.

Методи виховання поділяють на загальні (їх застосовують у всіх напрямках виховання) і часткові (використовуються переважно в одному з них – правовому, економічному, фізичному та ін.).

Класифікація методів виховання впливає з логіки цілісного педагогічного процесу, необхідності безпосередньої організації всіх видів діяльності дітей, їх взаємин з педагогами й між собою, стимулювання самодіяльності та самоосвіти. Щодо функціональної залежності розрізняють групи методів виховання: методи формування свідомості; методи формування суспільної поведінки; методи стимулювання діяльності та поведінки; методи контролю й аналізу рівня вихованості.

Вибір методу й ефективне його використання залежать від:

- вікових особливостей школярів та їх життєвого досвіду. Так, у виховній роботі з молодшими учнями віддають перевагу привчанню і вправам. Диспут доцільно використовувати у виховній роботі зі старшокласниками;
- рівня розвитку дитячого колективу. У несформованому колективі педагог використовує метод вимог у категоричній безпосередній формі, у згуртованому – можна вдатися до таких методів, як громадська думка, прийом паралельної дії;
- індивідуальних особливостей школярів. На ці особливості слід зважати не лише в індивідуальній виховній роботі, а й під час групових і фронтальних виховних заходів. Підібраний метод виховання повинен передбачати індивідуальні корективи;
- поєднання методів формування свідомості та поведінки. Добираючи методи виховання, потрібно раціонально поєднувати методи формування свідомості й методи формування суспільної поведінки з урахуванням принципу виховання єдності свідомості та поведінки;
- ефективності методів виховання, яке забезпечується за умови, що вчитель покладається в їх використанні на психологію школяра. Учень реагує на виховний вплив позитивно, негативно або нейтрально. Це потребує від педагога вміння “влловити” реакцію вихованця і відповідно скоригувати його сприймання. Характеристика основних груп методів виховання.

Методи формування свідомості. Група методів виховання охоплює методи різнобічного впливу на свідомість, почуття і волю учнів з метою формування в них поглядів і переконань. До неї належать:

- словесні методи (роз'яснення, бесіда, диспут);
- методи прикладу (їх ще називають методами переконання, оскільки за їх допомогою не лише розвивають і доводять до свідо-

мости учнів сутність норм поведінки, а й долають помилкові погляди й переконання, негативні прояви поведінки).

Виховна ефективність методів цієї групи зростає за умови, що:

1) під час формування конкретних світоглядних понять, поглядів і переконань урахують підґрунтя, на якому накладається пропонування учням інформація, тобто наявність у них із цього питання власних, раніше сформованих понять, поглядів і переконань. Тому перед кожним виховним заходом треба не лише ставити конкретну мету щодо формування певних якостей, а й визначити рівень вихованості учнів і враховувати його під час проведення цього заходу. Інакше користі буде мало, оскільки одні вихованці погодяться з пропонованими сентенціями, інші – сумніватимуться в них, ще інші – сприйматимуть їх скептично, а то й вороже. І якщо вони відверто не виявлять свого ставлення, зокрема під час лекції, то педагог не знатиме, що робиться в їхній свідомості й не зможе скоригувати її;

2) переконуючи, апелюють не лише до розуму, а й до емоційно-почуттєвої сфери. Переконування ефективніше, коли учень відчуває сором за скоєне. Посиліше переконування й пробудження в учня сумління;

3) переконують на конкретних прикладах, що безпосередньо торкаються інтересів дітей, тобто тих, до яких вони мають прямий стосунок. Наприклад, коли йдеться про бережливе ставлення до речей, обладнання чи шкільних меблів, доцільно вести мову про особисті речі, обладнання навчального кабінету, шкільний інвентар і тільки згодом – про віддалені приклади й узагальнення;

4) ведучи мову про якості особистості, які прагнуть сформувати в учнів, вихователь сам повинен ними володіти. Якщо ці якості не притаманні йому, він втрачає головний аргумент переконування. Наприклад, коли педагог, який палить, закликатиме учнів не робити цього, його слова навряд чи дійдуть до їх серця й розуму.

Методи формування суспільної поведінки – група методів виховання, яка передбачає організацію діяльності та формування досвіду суспільної поведінки. До неї належать:

- педагогічна вимога;
- громадська думка;
- привчання;
- доручення;
- моделювання виховних ситуацій.

При залученні зазначених методів слід урахувати:

1) поведінку дитини (підлітка, юнака), причиною якої є явні або приховані ненормальності в сім'ї, зокрема, антигромадські вчинки

батьків, сварки й незгоди між батьком і матір'ю; діти розуміють взаємозв'язок між своєю поведінкою і життям сім'ї, тому оголення тінювих сторін цього життя пригнічує їх;

2) поведінку або окремі вчинки, що об'єктивно є протестом проти грубості, сваволі старших, оскільки підліток у такому разі вважає осуд несправедливістю щодо себе;

3) вчинки підлітків, що є результатом допущеної педагогом помилки;

4) вчинок, зумовлений тим, що вчитель припустився необ'єктивності в оцінці знань учня;

5) неправильний вчинок, пояснення якого потребує розповіді про глибоко особисті, дружні стосунки учня зі своїми однолітками чи зі старшим або молодшим другом, тому що налаштування на відвертість у такому разі учень переживає як спонукання до зради, виказування друга;

6) поганий вчинок, пов'язаний з особливостями стосунків у сім'ї, про які дітям заскоро знати.

Методи стимулювання діяльності й поведінки. Ця група методів виконує функції регулювання, коригування і стимулювання поведінки й діяльності вихованців. До неї належать:

- змагання;
- заохочення;
- покарання.

Їх використання можливе за умови дотримання таких вимог:

1) до заохочень і покарань не слід вдаватися часто, бо це призводить до того, що учень після кожного позитивного вчинку очікує на певну “винагороду”, він уже поводить себе добре задля того, щоб “заробити” нагороду. Якщо ж карати вихованця за його вчинки надто часто, він звикає до них, і покарання на нього вже не діють;

2) заохочення і покарання треба використовувати в міру їх зростання від найменшого до найбільшого, інакше “збіднюється” арсенал цих виховних засобів. Адже якщо учень отримав більш вагоме заохочення чи покарання, то менші заходи впливають на нього вже не так ефективно;

3) заохочення і покарання повинні бути гуманними. Неприпустимо, коли, вдаючись до покарання, ображають людську гідність вихованця. Негуманним є також і заохочення вихованця, який того не заслужив. Колектив відреагує на таку подію своєрідним ставленням до заохоченого, у якому буде виражено здивування, а то й зневагу.

Здійснення педагогічного процесу неможливе без визначення динаміки досягнень (чи невдач) виховної взаємодії вчителя й учня. Із цією метою педагоги послуговуються методами контролю та аналізу ефективності виховання.

До методів контролю та аналізу ефективності виховання належать:

- педагогічне спостереження;
- бесіда;
- опитування (анкетне, усне);
- аналіз результатів суспільно корисної роботи, виконання доручень;
- створення ситуацій для вивчення поведінки учнів.

Різноманіття методів виховання дозволяє застосовувати найбільш прийнятні з них у кожному конкретному випадку. Вибір і поєднання методів зумовлений метою, змістом і принципами виховання. Водночас методи виховання не можна обирати довільно, оскільки метод виховання завжди звернений до особистості дитини й має застосовуватися з урахуванням відповідності до віку, демократизму, гуманоцентризму. За словами В. О. Сухомлинського, найкращий метод той, що йде від душі вчителя. Видатний педагог зазначав: “Виховуємо ми не тими або іншими методами або прийомами, а особистістю. Без одухотворення живою думкою і пристрастю педагога метод залишається мертвою схемою” [3, с.122].

Питання та завдання для самоперевірки

1. Що таке принципи виховання?
2. На яких принципах ґрунтується процес виховання?
3. Чому свідомість людини, як компонент процесу виховання, відіграє провідну роль у її діяльності й поведінці?
4. Чому виховання є процесом довготривалим?
5. Чому самовиховання є вищим етапом процесу виховання?
6. Чи залежать результати виховного процесу від кількості визначених принципів?
7. Визначити поняття “метод виховання” і “прийом виховання” і пояснити, у чому полягає взаємозв’язок між зазначеними поняттями.
8. Яке місце займає метод вимог у системі виховання особистості?
9. Перелічити та навести приклади окремих видів педагогічної вимоги.
10. Яка роль прикладу у вихованні? Чи тотожні поняття “взірець” та “ідеал”?
11. Визначити місце й роль вправ і привчання у вихованні.
12. У чому полягає сутність методу заохочення?

13. Чому методи заохочення, покарання називають методами стимулювання?
14. Які методи належать до групи методів формування свідомості?
15. Які фактори визначають вибір методів виховання?
16. За якими критеріями оцінюють рівень вихованості школярів?
17. Чому в процесі виховної роботи в школі подолання формалізму є першочерговим завданням?
18. Якими, на вашу думку, новими, нестандартними шляхами можна підвищити ефективність процесу виховання?

ЛЕКЦІЯ № 4 ОРГАНІЗАЦІЯ ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ ЗАКЛАДІ

Мета лекції: сформувати в студентів практичні вміння планувати й реалізовувати індивідуальну, групову та масову форми виховної роботи в загальноосвітній школі.

План лекції

1. Планування виховної роботи в закладах освіти.
2. Специфіка індивідуальної, групової та масової форм виховної роботи.
3. Планування й проведення години класного керівника.
4. Технологія організації й проведення виховного заходу.
5. Шляхи підвищення ефективності виховання школярів.

Література до теми

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : науково-методичний посібник / І. Д. Бех ; Ін-т змісту і методів навчання. – К. : ІЗМН, 1998. – 203 с.
2. Методична служба – школі. Інформаційно-методичні матеріали на допомогу працівникам освіти / [уклад. Буган Ю. О. та ін.]. – Тернопіль : Астон, 2003. – 287 с.
3. Безпалько О. В. Зміст і методика позакласної виховної роботи за інтересами : методичний посібник / Безпалько О. В., Трухін І. О., Говорун Т. В. ; [відп. ред. А. Й. Капська] ; М-во освіти і науки України. – К. : КДПІ, 1993. – 120 с.
4. Концепція позакласної виховної роботи в загальноосвітній школі // Радянська школа. – 1991. – № 6. – 32 с.
5. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : [навч. посіб. для студ. пед. навч. закл.] / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – 2-ге вид.,

випр. і доповн. ; Харків. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х. : ОВС, 2002. – 398 с.

6. Тимошук Н. С. Особистісно орієнтоване виховання старшокласників у процесі позакласної роботи : навчально-методичний посібник / Н. С. Тимошук ; Наук.-метод. центр серед. освіти. – Рівне, 2004. – 281 с.

Чітке планування виховної роботи школи є важливою передумовою ефективною співпраці педагогів та учнівського колективу. Водночас планування сприяє раціональному використанню часу, дозволяє уточнити виховні завдання, спрогнозувати результати виховного процесу. Виховна робота планується на загальношкільному рівні, на рівні класних керівників, вихователів груп продовженого дня, керівників гуртків.

Виділяють такі види планів виховної роботи в школі:

- 1) перспективний план виховної роботи школи;
- 2) річний план виховної роботи школи;
- 3) план роботи на кожний семестр (можливий план-сітка);
- 4) план роботи об'єднань додаткової освіти (гуртків, секцій, клубів тощо);
- 5) плани роботи органів учнівського самоврядування;
- 6) плани роботи класних керівників.

Під час планування виховної роботи слід урахувати:

- особистісну орієнтованість виховання;
- науковість виховання, що передбачає систему науково обґрунтованих завдань, змісту, методів, форм виховної роботи;
- реальність й оптимальність заходів, які сприятимуть рівномірному ритму роботи впродовж навчального року;
- соціальну детермінацію, яка передбачає формування в учнів потрібних суспільству моральних, правових, естетичних та інших якостей;
- цілеспрямованість, конкретність, насиченість виховання, урахування різноманітних інтересів учнів;
- поєднання педагогічного керівництва й самостійної діяльності учнів.

Орієнтовна структура плану виховної роботи школи враховує такі аспекти:

1. Аналіз позаурочної виховної діяльності педагогічного колективу й класних керівників за минулий рік.
2. Цілі та завдання, проблеми виховної роботи школи.

3. Роботу з педагогічними кадрами, спрямовану на вдосконалення педагогічної майстерності вчителя і здійснення виховного процесу.

4. Позаурочну роботу з дитячим колективом:

- а) традиційні загальношкільні заходи;
- б) організація діяльності органів учнівського самоврядування;
- в) діяльність педагогічного колективу щодо розвитку творчих здібностей учнів;
- г) робота факультативів;
- д) робота дитячих та юнацьких об'єднань;
- е) фізкультурно-оздоровчі та спортивні заходи.

5. Роботу з батьками.

Виховання як тривалий і багатогранний процес має відбуватися систематично, педагогічно обґрунтовано, відповідно до інтересів і нахилів вихованців. У загальноосвітній школі виховання відбувається як під час уроку, так і в межах позаурочної і позакласної роботи. Між навчально-виховною роботою, яка проводиться на уроках, і позаурочною роботою є тісний взаємозв'язок: розвивають в учнів кращі особистісні якості й сприяють удосконаленню відомих форм і методів виховної роботи.

Позаурочна робота – це робота у вільний від навчальних занять час, спрямована на задоволення різних потреб й інтересів як шкільного колективу в цілому, так й окремих школярів. Під позакласними заняттями розуміють захід, що здійснюється в школі, однак поза рамками уроків, поза навчальними планами й програмами занять, тісно пов'язаних із цілями й завданнями виховання. Назву позанавчальної одержала різноманітна навчально-виховна робота з учнями, яка проводиться самою школою поза основними навчальними заняттями. Це, насамперед, діяльність педагогів, батьків і учнів, яку організовує клас у вільний від основних занять час.

Позаурочна робота містить різні заняття виховного характеру й заходи, не передбачені обов'язковою програмою. Вона займає значне місце в загальній системі виховання і включає різноманітність занять навчально-виховного характеру, передбачаючи оволодіння знаннями, технікою, мистецтвом, фізичною культурою, суспільно корисною працею.

Позаурочна виховна робота розпочинається з уроку, тому вона є його логічним продовженням. Результати позаурочної і позашкільної роботи залежать від того, якою мірою зростає в дітей бажання знань і прагнення до суспільно корисної праці.

Позакласна робота в школі організовується і проводиться в позаурочний час органами дитячого самоврядування за активною до-

помогою і при тактовному керівництві з боку педагогічного колективу, особливо класних керівників, вихователів, організаторів позакласної роботи. Організація виховної роботи в загальноосвітній школі здійснюється в індивідуальній, груповій і масовій формах.

Індивідуальні форми виховної роботи. Потреба індивідуального підходу зумовлена тим, що будь-який вплив на дитину накладається на її внутрішній світ. Необхідною умовою успішної індивідуальної роботи є вивчення індивідуальних особливостей учнів. Щоб впливати на особистість, потрібно її знати. Передусім, важливо встановити довірливі, доброзичливі стосунки між педагогами й вихованцями. Зробити це не так легко, оскільки учні, які найбільше потребують індивідуальної виховної роботи, часто з недовірою ставляться до педагогів. Тому велике значення має авторитет вихователя, знання ним вихованців, уміння швидко зорієнтуватися в ситуації, передбачити наслідки своїх дій.

Така робота повинна бути систематичною, спрямовуватися на проведення не лише бесід з конкретної проблеми, а й наперед продуманих профілактичних розмов та інших заходів з вихованцями.

В індивідуальній виховній роботі осмислюють і визначають термін педагогічного впливу, розрахований на отримання очікуваних результатів негайно чи внаслідок тривалого впливу на особистість. В одних випадках реагують на вчинок одразу, в інших – детально аналізують його й лише тоді вирішують, яких заходів виховного впливу слід ужити.

Методика індивідуального виховного впливу залежить від індивідуальних особливостей учня і його психологічного стану, темпераменту. У кожному конкретному випадку слід створити педагогічну ситуацію, яка б сприяла формуванню позитивних якостей чи усуненню негативних. Індивідуальний виховний вплив відбувається через безпосередній вплив педагога на особистість учня або через колектив. Ці способи взаємопов'язані, взаємодоповнюють один одного. Безпосередній виховний вплив на дитину педагог здійснює наодинці з нею або в присутності учнів, батьків, педагогів, що посилює його, проте зловживати цим не слід, оскільки страждає почуття гідності дитини. В опосередкованому впливі на вихованця між ним і педагогом з'являється нова ланка – колектив. Вплив колективу може бути відкритий (вихователь явно ставить перед ним завдання впливу на конкретного учня) або прихований (завдання ставиться з таким розрахунком, що його виконання колективом само по собі позитивно вплине на учня). У першому випадку вихованець знає, що виховний вплив спрямований на нього, у другому – і він, і колектив можуть лише здогадуватися про це.

В індивідуальній виховній роботі необхідно передбачити координування впливу на учня педагогів, батьків і колективу. Така координація здійснюється за умови щоденного аналізу результатів виховного впливу, обміну думками з питань життя і діяльності вихованців.

Індивідуальні форми виховної роботи нерідко пов'язують з груповими й фронтальними.

Групові форми виховної роботи – політичні інформації, години класного керівника, гуртки художньої самодіяльності, робота з пресою, радіо- і телепередачами, екскурсії, походи та ін. Найбільш популярною груповою формою виховної роботи з учнівською молоддю є година класного керівника.

Година класного керівника спрямована на формування в школярів наукового світогляду й моральної поведінки. Тематику таких годин розробляє класний керівник з урахуванням особливостей колективу учнів. Їх проводять у формі етичної бесіди, лекції, диспуту, усного журналу, зустрічі із цікавими людьми, обговорення книг тощо. Годину класного керівника наприкінці кожного місяця доцільно присвятити підбиттю підсумків навчально-виховної роботи класу.

Орієнтовні структура й зміст години класного керівника:

1. Підготовчий етап. Передбачає повідомлення учням теми, основних її питань для попереднього обдумування, доручення окремим з них самостійно підібрати матеріал, залучення учнів до читання літературних творів, статей, журналів, газет, перегляду кінофільмів, спектаклів, телепередач, добору ілюстративних матеріалів, репродукцій картин, портретів, плакатів, виготовлення таблиць, схем, проведення анкетного опитування. Уся ця робота стисло фіксується в конспекті.

2. Зміст години класного керівника:

а) вступна частина – повідомляється тема, мотивуються її актуальність і необхідність, указуються основні питання, визначаються завдання, які треба вирішити, учнів у загальних рисах вводять у суть теми. Вступ розрахований на 3–7 хв;

б) основна частина – всебічно висвітлюють суть теми, ґрунтовно розкривають головні її питання, пояснюють зміст невідомих понять, наводять приклади, які б спонукали учнів до гуманних вчинків, пробуджували позитивні почуття і викликали осудливе ставлення до негативних дій. На цьому етапі переглядаються й аналізуються кіно- і діафільми, репродукції творів видатних художників, обговорюються прочитані твори, книги, журнальні чи газетні статті, прослуховуються аудіозаписи, виступають запрошені гості. Основна частина триває до 35 хв;

в) підсумкова частина – короткі висновки й узагальнення на основі матеріалу, що розглядався, стислий аналіз виступів, а за потреби – їх доповнення чи уточнення, підсумки сказаного, спонукання учнів до формування в собі позитивних якостей, про які йшлося, завдання для самостійної роботи над собою, рекомендації певної літератури для самостійного читання;

г) підсумкове слово класного керівника (5–7 хв). Класний керівник має подбати, щоб учні не були пасивними слухачами й спостерігачами, а брали активну участь у проведенні цього заходу.

Масові форми виховної роботи. До них належать конференції, тематичні вечори, вечори запитань і відповідей, тижні з різних навчальних предметів, зустрічі з видатними людьми, огляди, конкурси, олімпіади, туризм, фестивалі, виставки стінної преси тощо. Організація зазначених форм виховної роботи передбачає закріплення, збагачення та поглиблення знань, набутих у процесі навчання, застосування їх на практиці; формування й розширення загальнонаукового світогляду учнів, вироблення вмінь і навичок самоосвіти; формування інтересів до різних галузей науки, техніки, мистецтва, спорту, виявлення і розвитку індивідуальних творчих здібностей і нахилів; організацію дозвілля школярів, культурного відпочинку та розумних розваг; поширення виховного впливу на учнів у різних напрямках виховання.

Як групова, так і масова форма роботи відбуваються в межах виховного заходу. Планування і проведення виховного заходу передбачають дотримання поетапності й певних правил.

Перший етап – цілеспрямування (постановка мети й завдань). На цьому етапі здійснюються визначення ролі виховної справи в житті колективу; постановка конкретних виховних завдань, різних варіантів справи, які будуть запропоновані вихованцям у настановчій бесіді.

Зміст діяльності вихованців. Обговорення мети майбутньої діяльності. Висунення й обговорення варіантів майбутньої справи (запропонованих учителем або учнями).

Зміст діяльності та позиція вихователя. Аналіз даних психолого-педагогічної діагностики: потреби особистісного розвитку (інтересів і нахилів) учнів; проблеми психосоціальної дезадаптації школярів, їхнє місце в системі міжособистісних взаємин. Визначення мети й завдань виховного впливу: відкрита мета (поставлена перед учнями) – особистісно значуща для учнів, пов'язана з їхніми інтересами; прихована мета (педагогічна), пов'язана з формуванням окремих якостей, корекцією дезадаптивної поведінки школярів.

Другий етап – колективне планування виховного заходу. Суть колективного планування – здійснити добір найбільш доцільних варіантів (різних форм) виховного заходу, колективне обговорення цих варіантів, вибір майбутньої творчої справи. Планування відбувається на загальних зборах колективу.

Зміст діяльності вихованців:

- Учнів поділяють на мікрогрупи (5–7 осіб). Підстави для такого поділу можуть бути різні: хто з ким спілкується, за сферами інтересів, дозвільних занять, за кольором очей, за місяцем народження, за жетонами тощо.
- Робота учнів у мікроколективах – висування ідей, пропозицій до змісту майбутньої справи: як краще її організувати, кому брати участь (усьому колективу, окремим мікрогрупам чи зведеної бригаді добровольців), хто керуватиме (рада колективу, спеціальна рада справи з представників усіх мікрогруп, командир зведеної бригади), де й коли краще провести цю справу. Добір мікроколективом найбільш цікавих і вдалих пропозицій у ході загального обговорення.
- Визначення плану проведення творчої справи: з яких частин складатиметься, які конкурси, сторінки, розділи включатиме, у яких ролях учні братимуть участь у заході.
- Вибори ради справи: хто відповідатиме за підготовку й проведення заходу.

У результаті колективного планування учні, по-перше, продумують усю справу від початку до кінця; по-друге, створюють актив, який очолює підготовку до проведення справи.

Зміст діяльності й позиція вихователя. Вихователь або ведучий зборів ставить додаткові запитання, зіставляє різні думки, пропонує їх обґрунтувати, підхоплює й розвиває найбільш цікаві, корисні пропозиції, а наприкінці збору зводить воедино й у разі потреби організує вибори ради справи чи командира зведеної бригади.

Третій етап – організація (підготовка) виховного заходу. На цьому етапі відбувається уточнення, конкретизація плану підготовки й проведення колективної справи, організація безпосереднього виконання цього плану, заохочення ініціативи кожного учасника.

Зміст діяльності вихованців. Підготовка майбутньої справи здійснюється в мікроколективах, кожний з яких має свою ділянку роботи й своє завдання відповідно до розробленого плану. Керує підготовкою виховного заходу обрана з представників мікроколективів рада справи. Рада керує діяльністю колективу загалом, координує роботу мікроколективів.

Зміст діяльності та позиція вихователя. Педагог пропонує можливі варіанти проведення заходу (якщо учням важко їх визначити), керує добром кращих варіантів. Він бере участь у процесі підготовки заходу, тактовно втручаючись у діяльність мікроколективів: вносить пропозиції, радить, підказує варіанти вирішення завдань, труднощів, що виникають; надає підтримку в разі ускладнень, позитивно оцінює кожен успіх учнів.

Четвертий етап – безпосереднє проведення виховного заходу.

На цьому етапі здійснюється розроблений керівним органом конкретний план з усіма корективами, внесеними його учасниками в процесі підготовки.

Зміст діяльності вихованців. Цей етап здійснюється відповідно до плану (сценарію) проведення виховного заходу. Учні беруть участь у заході в певній ролі, яка має сприяти формуванню окремих особистісних якостей, корекції дезадаптивної поведінки.

Зміст діяльності та позиція вихователя. Учитель створює позитивний емоційний настрій під час проведення заходу. Головне для вихователів – викликати й зміцнювати в дітях мажорний настрій, дух бадьорості, упевненості у своїх силах, у своїй здатності нести людям радість, прагнення подолати будь-які труднощі. Корисні для учнів і можливі відхилення від попереднього задуму, які виникають під час проведення заходу. Вони складаються з різних непередбачених обставин і помилок, допущених учасниками заходу, – це теж необхідна школа життя. Важливо не підмінювати собою дітей, стимулювати самостійний пошук ними виходу зі складних ситуацій.

П'ятий етап – підбиття підсумків, оцінки результатів заходу. Ведучі спрямовують колективний пошук на краще вирішення цих питань, підхоплюють і розвивають найцінніше, систематизують і узагальнюють його у висловлених думках і пропозиціях. Участь кожного вихованця в оцінюванні виховного заходу можна забезпечити й іншими засобами: бесідами та анкетами, стінгазетою чи лінійкою з творчими рапортами. Вихователі підбивають підсумки виконання власне виховних завдань на нараді педагогів, які беруть участь у такому заході, на нараді батьківського активу, на загальних батьківських зборах.

Зміст діяльності вихованців. Аналізуючи підсумки проведеної колективної справи (у мікроколективах чи на загальних зборах), школярі відповідають на запитання: “Що було добре?”, “Що вдалося виконати із запланованого?”, “Завдяки чому?”, “Кому ми повинні висловити подяку?” (називають конкретні імена), “Що в нас не вийшло і чому?” (аналізують відхилення від початкового плану, невдачі),

“Що варто використовувати й надалі?”, “Перетворити на традиції?”, “Які уроки маємо врахувати на майбутнє?”

Зміст діяльності та позиція вихователя. Вихователь навчає школярів оцінювати й аналізувати результати своєї діяльності; розробляє разом з учнями критерії такого оцінювання.

Важливо вчити дітей помічати навіть невеликий успіх інших і позитивно його оцінювати. Негативний зворотний зв'язок може бути використаний стосовно діяльності, яка виходить за межі встановлених норм, завдає збитків іншим, спричинює невдачі в реалізації задуманої (планованої) діяльності.

Шостий етап – організація післядії. На цьому етапі виконують рішення, ухвалені загальними зборами, вносять зміни у творчі доручення мікроколективам, пишуть статті за матеріалами колективної творчої справи, задумують нову справу тощо. Колективна творча діяльність різноманітна за формами та змістом. Вона стає об'єднувачим центром цілої серії колективних творчих справ різних видів.

Зміст діяльності вихованців. На основі проведеного аналізу учні разом з учителем визначають наступну діяльність колективу та вносять у неї необхідні корективи.

Зміст діяльності та позиція вихователя. Вихователь вносить корективи в діяльність, указує на необхідність використання досвіду в процесі організації та проведення аналогічних виховних справ.

Ефективність індивідуальних, групових і масових форм виховання зростає за умови, якщо вони систематизовані, пов'язані між собою і доповнюють одні одних.

Удосконалення виховного процесу в школі передбачає:

- організацію виховних центрів – створення музеїв, тематичне оформлення класів, залів, рекреацій тощо. Інформаційно-образна насиченість шкільних приміщень не тільки збагачує учнів знаннями, які виходять за межі навчальних програм, а й має відчутний виховний вплив на них;
- органічне поєднання завдань, вирішуваних школою, з потребами довкілля. Це, передусім, організація допомоги учнівської молоді в охороні та примноженні багатств природи, у вирішенні проблем виробництва, орієнтування учнів на вибір професії, потрібної для їх міста чи села;
- створення в школі морально-психологічної атмосфери поваги до знань. Школа має пропагувати серед учнів думку, що в цивілізованому суспільстві людині вигідно бути вихованою й освіченою. Це потрібно й суспільству. Треба долати тимчасове явище неповаги до вихованості й освіченості, яке, на жаль, ще існує;

- підбір раціонального змісту виховання відповідно до його мети й рівня вихованості колективу й окремих учнів. Школа повинна відчувати, який напрям змісту виховання треба посилити на тому чи іншому етапі виховної роботи;
- раціональне співвідношення між інформаційними методами впливу на учнів і залученням їх до різних видів діяльності. Це зумовлено тим, що в школі переважають словесні методи виховання, які дають змогу формувати погляди й переконання учнів, але не забезпечують вироблення відповідних навичок і звичок поведінки. Цим пояснюється розрив між свідомістю і поведінкою деяких школярів. Залучення учнів до різноманітних видів діяльності сприяє подоланню такого розриву;
- своєчасне проведення виховних заходів, акцентування уваги на профілактиці негативних явищ в учнівському середовищі. Нерідко деякі виховні заходи здійснюються лише після того, як у школі стався неприємний випадок. Але виховання повинно бути профілактичним, запобігати негативним явищам, а не очікувати їх, щоб уже після всього усунути причини;
- використання різноманітних форм і методів виховного впливу, що відповідають віку учнів. Доцільно обирати такі з них, які спонукають учнів до вияву активності, ініціативи й самостійності;
- підвищення емоційності виховних заходів. Ця вимога ґрунтується на твердженні психологів, що знання засвоюються швидше та стають поглядами й переконаннями за умови, якщо учень до них не байдужий, якщо він емоційно переживає;
- створення умов для розвитку самостійності й ініціативи учнів, їх самоврядування, самоосвіти та самовиховання.

Ефективність організації виховання виявляється у властивостях виховної системи та її результатах – у розвитку дитини, ступеня її комфортності в школі, можливостях самореалізації і учнів, і вчителів, і батьків. Виявлення рівня реалізації особистісно орієнтованого підходу в практиці школи дає необхідну інформацію про ефективність застосування методів, форм виховної роботи, дієвість проведених заходів, допомагає вчасно виявити упущення та недоліки в роботі, оперативно усунути їх, знаходити нові реальні напрями й ефективні методи виховання учнів.

Питання та завдання для самоперевірки

1. У чому полягає сутність планування виховної роботи в закладах освіти?

2. Перелічити провідні особливості індивідуальної форми виховної роботи.
3. Визначити спільні й відмінні риси групової та масової форм виховної роботи.
4. Які документи визначають систему виховної роботи в загальноосвітньому закладі?
5. У чому полягають особливості планування і проведення години класного керівника як окремої форми виховної роботи?
6. У чому проявляється специфіка організації і проведення виховного заходу?
7. Визначити різновиди виховних заходів у загальноосвітньому навчальному закладі.
8. Перелічити й охарактеризувати основні етапи підготовки виховних заходів.
9. Обґрунтувати педагогічну доцільність (чи недоцільність) підсумкового обговорення з учнями результатів проведення виховного заходу.

ЛЕКЦІЯ № 5 ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОГО КОЛЕКТИВУ

Мета лекції: сприяти вивченню студентами закономірностей функціонування учнівського колективу та змістом роботи класного керівника.

План лекції

1. Структура й принципи формування колективу.
2. Особливості функціонування учнівського колективу.
3. Виховний вплив колективу.

Література до теми

1. Виховання моральності підростаючого покоління : науково-методичний посібник / [К. І. Чорна, В. О. Білоусова, Н. І. Ганнусенко та ін.] ; за ред. К. І. Чорної ; Ін-т пробл. виховання АПН України. – К. : Богдана, 2005. – 285 с.
2. Книга класного керівника : довідкові матеріали для організації діяльності класного колективу : за станом на 15 черв. 2006 р. Щорічне видання, 2006–2007 / упоряд. С. В. Кириленко, Н. І. Косарева. – [2-ге вид., доповн.]. – Х. : ПП “Торсінг плюс”, 2006. – 542 с. – (БВ • Бібліотека вчителя). – (Нормативні документи Міністерства освіти і науки України).

3. Омельченко Л. П. Настільна книга класного керівника / Л. П. Омельченко. – Х. : Вид. група “Основа”, 2007. – 286 с.
4. Омеляненко В. Л. Теорія і методика виховання : навчальний посібник / В. Л. Омеляненко, А. І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2008. – 415 с. – (Навчально-методичний комплекс з педагогіки).

У загальноосвітньому закладі виховна робота спрямована на всебічний особистісний розвиток і розкриття внутрішнього потенціалу кожного з учасників учнівського колективу.

Колектив – організована форма об’єднання людей на основі цілеспрямованої діяльності.

Дитячий колектив – об’єднання дітей, згуртованих спільною корисною діяльністю (навчанням, працею, спортом, громадською роботою).

Характерними рисами колективу є суспільно значуща мета, щоденна спільна діяльність, спрямована на її досягнення, наявність органів самоврядування, установлення певних психологічних стосунків між його членами. Дитячий колектив відрізняється від інших колективів віковими межами, специфічною діяльністю (навчання), послідовними змінами в складі, відсутністю життєвого досвіду, потребою в педагогічному керівництві.

У школі є такі типи колективів:

- а) навчальні – класний (первинний або контактний), загальношкільний, предметних гуртків;
- б) самодіяльні організації – колективи художньої самодіяльності (хор, ансамблі, гуртки);
- в) товариства – спортивне, книголюбів та ін.;
- г) об’єднання за інтересами;
- д) тимчасові об’єднання для виконання певних видів роботи.

Усі типи колективів пов’язані між собою загальною метою навчально-виховної діяльності школи й забезпечують залучення учнів до різноманітної діяльності. Найважливіший за характером діяльності – колектив класу. У ньому виникають найтриваліші стосунки між його членами та між педагогами й колективом. Кожен колектив має органи самоврядування, які разом становлять систему учнівського самоврядування школи.

Між структурними одиницями загальношкільного колективу існують певні зв’язки та взаємозалежності. Особливо важливі для виховної роботи зв’язки між первинними колективами (класами), загальношкільного колективу з учнівськими колективами інших шкіл,

дитячими та юнацькими організаціями. Вони сприяють розвитку широких соціальних контактів, інтересу до життя та діяльності інших колективів, запозиченню досвіду.

Колектив здійснює такі функції: **організаторську** (керує своєю діяльністю), **виховну** (є носієм моральних переконань), **стимулювальну** (сприяє формуванню морально цінних стимулів, регулює поведінку своїх членів, взаємовідносини учасників).

Життя та діяльність учнівського колективу будуються на таких принципах.

Єдність і цілісність. Первинні колективи й об’єднання не повинні організовувати свою діяльність ізольовано, а мають спрямовувати її на досягнення загальної мети виховання всебічно розвинутої особистості.

Організація різноманітної діяльності. Людська особистість формується тільки в діяльності, і чим різноманітніші її види, тим кращі умови для її всебічного розвитку. З урахуванням цього учнів, крім навчальної діяльності, залучають до суспільно корисної праці, спорту, художньої самодіяльності. Таким чином збагачується духовне життя колективу взагалі й кожного його члена зокрема, розвивається почуття честі. Воно є індикатором ставлення учня до колективу. Почуття честі пов’язане з почуттями обов’язку й відповідальності. Учень, який дорожить честю своєї школи, відповідальніше виконує свій обов’язок.

Міжособистісні відносини школярів – найістотніший фактор, що впливає на формування їхньої особистості в певному напрямку. Внутрішньоколективні відносини – результат взаємного сприйняття, пізнання, оцінки людьми один одного. Виникнення їх зумовлене фактором безпосередньої взаємодії членів колективу в процесі спільної діяльності й спілкування, що відбувається на її основі. Міжособистісні відносини виступають у двоякій формі:

1) як сфера об’єктивних (ділових, управлінських тощо) відносин, що регулюються офіційно зафіксованими принципами й нормами внутрішньоколективного життя. Ці відносини складаються “по вертикалі” – керівник – підлеглий і “по горизонталі” – відносини членів колективу з однаковим статусом;

2) як відносно самостійна сфера особистісних відносин, неформальних, “неофіційних” зв’язків між людьми.

Відносини в учнівському колективі – це, насамперед, різні практичні форми товариського співробітництва в досягненні спільних цілей: керування й підпорядкування, розподіл і погодження функцій,

допомога один одному, контроль і відповідальність. А. С. Макаренко називав такі практичні зв'язки між членами колективу відносинами взаємної залежності. Зазначені відносини будуються на демократичній основі. У них знаходить своє вираження творча самодіяльність дітей. Досвід цих відносин є великою соціальною цінністю, оскільки він готує школярів до участі в управлінні життям суспільства. Багатство досвіду залежить від різноманітності тих дій, з яких складаються колективні відносини.

Під час організації внутрішньоколективних відносин школярів у процесі їхньої різнопланової діяльності дуже важливо враховувати характер структури колективу: учень, який не користується особливим авторитетом в однокласниковому середовищі школярів, не виявивши своїх ділових якостей, може бути більш авторитетним у різновіковому середовищі шкільного колективу.

Залучення школярів до різнопланової діяльності, чітке прогнозування і взаємозв'язок ділових відносин створюють умови для виявлення ними своїх ділових якостей, організаторських здібностей, а в процесі організації різних видів діяльності підвищується ефективність міжособистісного спілкування учнів. У результаті вдосконалення ділової сфери діяльності школярів підвищується якість особистісних взаємовідносин.

Виховний вплив колективу здійснюється в багатьох напрямках. Передусім, він реалізується в колективній діяльності учнів. У спільній діяльності видно успіхи та невдачі кожного вихованця, їх причини. Згуртований колектив одразу ж уживає необхідних заходів: схвалює або засуджує діяльність учня. Успіхи кращих стають прикладом для наслідування.

Науковими дослідженнями виявлено три найпоширеніші моделі розвитку взаємин між особистістю і колективом:

- 1) особистість підкоряється колективу (конформізм);
- 2) особистість і колектив перебувають в оптимальних стосунках (гармонія);
- 3) особистість підкоряє собі колектив (нонконформізм).

У кожній із цих моделей виділяють багато ліній взаємовідносин, наприклад: колектив відштовхує особистість; особистість нехтує колективом; співіснування за принципом невтручання та ін. Кожен вид стосунків по-своєму впливає на формування особистості в колективі.

У педагогічній літературі виокремлено чотири групи дітей, підхід до виховання яких потребує певної диференціації.

Перша група – учні, які цілковито віддані своєму колективу, легко підкоряються його вимогам, сумлінно ставляться до своїх учнівських обов'язків і дбають про відповідне ставлення до них усіх членів колективу.

Друга група – школярі, переважно віддані колективу, виявляють активність та ініціативу в громадській роботі, але не вирізняються пізнавальною активністю, не завжди відповідально ставляться до навчання.

Третя група – учні, які ретельні в навчанні, беруть активну участь у громадській роботі, претендуючи на авангардну роль у колективі, проте підтримкою і повагою його членів не користуються, оскільки охоче виконують тільки ті доручення, які підкреслюють їхню зверхність у класі, їхні здібності та вміння.

Четверта група – учні, які не визнають вимог колективу, не цінують його інтереси, байдужі до його життя. Ці школярі недисципліновані, негативно ставляться до навчання, до участі в громадському житті.

Вагому роль у вихованні особистості в колективі відіграє *громадська думка*. Вона впливає на учня не лише під час зборів колективу або через критику в стінній газеті, а й у щоденному його житті та діяльності. У згуртованому колективі учні засуджують негідні вчинки товаришів, не чекаючи зборів.

Важливим засобом виховання особистості в колективі є *критика й самокритика*. Критика допомагає позбутися недоліків у поведінці, запобігти можливим негативним вчинкам. Справедлива, доброзичлива критика спонукає порушника до роздумів і усвідомлення неправомірності своєї поведінки, до самокритичності.

Виховний вплив колективу на його членів посилюється за *розумного поєднання педагогічного керівництва зі створенням умов для вияву вихованцями самостійності, ініціативи, самодіяльності*, якщо колектив дбає про утвердження відносин співпраці вчителя й учнів. У таких колективах ролі його учасників адекватні їх можливостям, контроль за їх діяльністю переходить у самоконтроль, а сам колектив терпляче ставиться до недоліків його членів. Важливо забезпечити своєчасне педагогічне втручання у формування стосунків між членами колективу, створення тимчасових об'єднань з переведенням до них вихованців, у яких не склалися нормальні стосунки в первинному колективі, змінюваність характеру й видів колективної діяльності, що дає змогу долучати учнів до нових стосунків.

Засобом згуртування учнівського колективу є й *формування в ньому традицій*, бо ніщо так не цементує його, як традиція. Особливо

важливі так звані “традиції щоденного вжитку” – дотримання певних правил поведінки в повсякденному житті (наприклад, “у нашому класі не запізнюються”, “у нашому класі допомагають один одному” та ін.). Шкільні традиції виховують в учнів почуття обов’язку, честі, гордості за колектив, його успіхи в навчанні та праці.

Позитивно впливає на колектив і *учнівське самоврядування*. Педагоги повинні зміцнювати його авторитет серед школярів, частіше звертатися по допомогу до членів учнівського самоврядування, радитися з ними. За таких умов учні починають прислухатися до них. Проте не слід обмежуватися тільки роботою членів самоврядування. Важливо, щоб кожен учень виконував конкретну, хоча б невелику роботу для загального блага, виявляючи себе при цьому як член колективу.

Про рівень розвитку учнівського колективу свідчать: мобільність при виконанні колективних справ і доручень, прагнення до вирішення складніших завдань, активна участь кожного в їх розв’язанні; товариські взаємини, уважність один до одного, готовність допомогти слабшому, поважання гідності однокласників, здатність до порозуміння без сварок і образ; бажання дітей бути разом, задоволення від спілкування, життєрадісність, бадьорість, зібраність, відсутність нашіптування, почуття гумору, уміння належним чином вирішувати конфліктні ситуації, готовність долати труднощі, виконувати важливі доручення; відповідальність за колективну справу; самостійне висунення суспільно значущих цілей і досягнення їх на основі самоврядування.

Питання та завдання для самоперевірки

1. Визначити поняття “колектив” і “дитячий колектив”.
2. Перелічити принципи функціонування колективу.
3. Які етапи розвитку дитячого колективу ви знаєте?
4. Перелічити ознаки розвинутого дитячого колективу.
5. Сформулювати закон життя колективу.
6. Доведіть, що діяльність і спілкування – джерела колективних стосунків.
7. Обґрунтуйте, чому співпраця і співтворчість необхідні для повноцінного розвитку особистості.
8. У чому полягає механізм виховного впливу колективу на окрему особистість?

ЛЕКЦІЯ № 6 ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ КЛАСНОГО КЕРІВНИКА

Мета лекції: ознайомити студентів з провідними вимогами та способами взаємодії класного керівника з учнівським колективом.

План лекції

1. Зміст роботи класного керівника.
2. Функції класного керівника.
3. Шляхи ефективної взаємодії класного керівника з учнівським колективом.

Література до теми

1. Киричук В. О. Технологія діяльності класного керівника з учнівським колективом : діагностика, аналіз, планування, орг. корекц. роботи / В. О. Киричук. – Ковель : [б. в.], 2000. – 88 с.
2. Книга класного керівника: довідкові матеріали для організації діяльності класного колективу : за станом на 15 черв. 2006 р. Щорічне видання, 2006–2007 / упоряд. С. В. Кириленко, Н. І. Косарева. – [2-ге вид., доповн.]. – Х. : ПП “Торсінг плюс”, 2006. – 542 с. – (БВ • Бібліотека вчителя). – (Нормативні документи Міністерства освіти і науки України).
3. Омельченко Л. П. Настільна книга класного керівника / Л. П. Омельченко. – Х. : Вид. група “Основа”, 2007. – 286 с.
4. Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти // Інформ. збірник Міністерства освіти і науки України. – 2000. – № 22. – С. 3–7.
5. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1988. – 304 с.
6. Холковська І. Л. Організація діяльності класного керівника / І. Л. Холковська ; Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2005. – 194 с.

Керівна роль у вихованні учнівського колективу належить класному керівникові. Саме він найбільшою мірою організовує різноманітну діяльність у класі, піклується про розвиток кожної дитини, допомагає дітям у розв’язанні різноманітних життєвих проблем.

Класний керівник – учитель, якому доручена організація і спрямування виховного процесу учнів певного класу. Учитель у дорученому класі відповідає за навчальну та виховну роботу з учнями.

Зміст роботи класного керівника визначає широкий, різноманітний і складний спектр виховної діяльності. Учителі загальноосвітньої школи закладають підґрунтя формування соціальних цінностей, згуртування і розвитку учнівського колективу, самоврядування в школі, спільної роботи з батьками, громадськістю. Зазвичай молоді вчителі вважають, що тут не достатньо однієї любові до дітей, і тому слід приділяти їм якнайбільше часу, залучаючи до різноманітних цікавих заходів. Але успіх діяльності класного керівника визначається рівнем його професійної майстерності, володінням технікою і технологією конструювання методичної системи виховних впливів, знанням основних напрямів виховання.

Особлива увага звертається на індивідуальну роботу з дітьми, емоційну підтримку груп усередині класу, створення позитивного психологічного клімату в класі, розвиток дитячого самоуправління, створення умов, які дозволяють кожній дитині розкрити себе в колективі. Тому основними напрямами роботи класного керівника є вивчення особистості учня, планування виховної роботи, організація і виховання учнівського колективу, робота з різними категоріями дітей, взаємодія з дитячими громадськими формуваннями та робота з батьками учнів.

При взаємодії з учнівським колективом класний керівник виконує такі функції: діагностичну, організаційну, виховну, координаційну, стимулювальну.

Діагностична функція. Передбачає вивчення класним керівником учнів свого класу. Знання особливостей дітей, їхніх інтересів, нахилів, потреб, рівня вихованості, мотивів поведінки та інших якостей дає змогу скласти цілеспрямований і дієвий план виховної роботи, організувати результативний щоденний виховний вплив на учнівський колектив загалом і на кожного учня зокрема.

Організаторська функція. Полягає в умінні залучати колектив класу до різних видів виховної діяльності: пізнавальної, що збагачує уявлення учнів про навколишню дійсність; суспільно корисної, спрямованої на загальну користь і благо; ціннісно-орієнтаційної, яка розкриває учням духовні та матеріальні соціально значущі цінності й орієнтує на них їх поведінку; художньо-творчої, що дає учням можливість реалізувати індивідуальні творчі задатки та здібності; вільного спілкування, організації дозвілля учнів.

Виховна функція є найскладнішою в діяльності класного керівника. План виховної роботи в класі визначає зміст, форми й методи виховної діяльності. Класний керівник складає його з урахуванням

загального змісту й методики виховання учнів у національній школі. Передусім виховна діяльність класного керівника передбачає підготовку й проведення запланованих виховних заходів, які є дієвим засобом формування в учнів соціально цінних мотивів поведінки, здорових інтересів, духовних потреб, почуттів, позитивних моральних, правових, трудових, естетичних та інших якостей.

Координаційна функція. Полягає в спрямуванні класним керівником виховних зусиль усіх педагогів, батьків і представників громадськості на позитивні результати у вихованні учнів. Класний керівник, передусім, домагається, щоб колектив учителів, який працює з учнями класу, керувався єдиними вимогами до них, здійснював індивідуальний підхід. Він вивчає особливості навчально-виховної роботи вчителів, ознайомлюється з їхніми вимогами та стосунками з учнями, обмінюється думками щодо поведінки окремих учнів, методів впливу на них. Об'єднання та спрямування виховної діяльності – найважливіше його завдання.

Стимулювальна функція. Полягає у своєчасному виявленні позитивних змін у розвитку кожного учня класу.

Успішна діяльність класного керівника можлива лише за умови чіткого планування виховної роботи в класі, яке допомагає визначити цілісну виховну систему, проектувати розвиток усього колективу класу й окремих його членів. План роботи класного керівника – це науково обґрунтоване проектування становлення і розвитку колективу учнів класу й кожного вихованця зокрема. Він складається з таких структурних елементів: характеристики класу, завдань виховання, системи виховної діяльності.

Відповідно до завдань визначають зміст виховної діяльності в класі, підбирають ефективні методи й форми його реалізації. Продумуючи систему виховної діяльності, зміст і шляхи її реалізації, дотримуються таких вимог:

- 1) урахування актуальних питань у галузі шкільної освіти та виховання, плану роботи школи;
- 2) цілеспрямованості, конкретності, розумної насиченості, опори на інтереси учнів;
- 3) поєднання словесних, наочних і практичних форм і методів виховання;
- 4) відповідності форм і методів виховання віковим особливостям школярів і рівню їх вихованості;
- 5) урахування ювілейних і суспільно-політичних дат, подій у житті України;
- 6) єдності педагогічного керівництва й самостійності учнів.

Класний керівник працює за такими напрямками:

- організує виховну роботу в тісному співробітництві з іншими вчителями-предметниками, повсякчас контролюючи навчальний процес і систематично перевіряючи щоденники учнів (раз на тиждень);
- підтримує постійний тісний зв'язок з батьками, що позитивно впливає на згуртування класного колективу;
- у разі необхідності здійснює своєчасну навчальну допомогу учням, яким важко вчитися через хвороби або з інших причин, залучаючи до цього однокласників;
- організує заходи, які сприяють зміцненню здоров'я учнів (спортивні змагання), розвитку їх естетичних смаків і вихованню патріотичних почуттів (екскурсії історичними місцями та до музеїв, культпоходи до театрів);
- заохочує до участі в загальношкільних заходах (виставки малюнків за різноманітними темами, предметні тижні та олімпіади, виставки дитячих художніх робіт, організації концертних номерів);
- спонукає до суспільно корисної праці (прибирання шкільного приміщення й пришкольньої території).

Залучаючи школярів до участі в різноманітних корисних справах і громадській роботі, класний керівник сприяє розвитку в них громадської активності, забезпечує єдність педагогічних вимог до учнів з боку вчителів, які працюють у класі, і батьків. Класний керівник допомагає учням виробляти вміння й готовність жити та працювати в колективі, спрямовувати свої зусилля на корисні, потрібні суспільству справи: добре вчитися, готуватися до праці, берегти природу, охороняти її багатства, турбуватися про збереження історичних пам'яток та інших культурних цінностей, зразково поводитися, допомагати старшим.

У сучасній школі виникає така ситуація, коли класний керівник повинен за короткий відрізок часу виконати великий обсяг роботи. У цьому й проявляється інтенсивність процесу виховання. Оскільки виховний процес відбувається на уроках, заняттях гуртків, секцій, факультативів, різноманітних об'єднаннях за інтересами, екскурсіях на природу, класному керівникові необхідно добирати оптимальні засоби педагогічного управління. Виховні заходи часто бувають випадковими за мотивами й тематикою, не охоплюють усіх сторін і проблем учнівського життя, не враховують справжнього психологічного стану дітей. Вони створюють ніби видимість благополуччя, відволікають класного керівника від аналітико-узагальнювальної роботи, аналізу якості виховного процесу.

Класний керівник лише частково організовує життя і діяльність вихованців. Тут значну роль відіграють батьки, керівники гуртків, секцій, факультативів, позашкільні установи та ін. Але класний керівник разом з ними відповідає за зміст виховного процесу, за участь у ньому школярів, їх життєву позицію, за забезпечення повної відповідності характеру цілісного виховного процесу меті національного виховання. Педагог повинен знати про участь вихованців у різних видах діяльності, взаємовідносинах їх у групах, про характер і зміст спілкування, потреби, інтереси, стимули й мотиви поведінки. Одержуючи й опрацьовуючи інформацію, класний керівник контролює хід цілісного процесу виховання кожного вихованця, аналізує характер впливу на нього, обробляє дані відповідно до наслідків виховання основним критеріям вихованості, вносить педагогічні корективи в рух життя учнівського колективу. Вихідна методологічна позиція класного керівника – у формуванні дитини, підлітка, юнака, дівчини як індивідуальності, коли педагог прагне перетворити зовнішні соціально цінні спонукання у внутрішні стимули поведінки особистості школяра, коли дитина самостійно намагається дійти до мети, проявляючи цілеспрямованість, волю. Виховної ефективності досягають тоді, коли цілісний педагогічний процес з урахуванням вікових особливостей переміщується із сфери зовнішніх впливів у сферу внутрішніх стимулів діяльності, коли виховання на кожному етапі вікового розвитку особистості переростає в самовиховання.

Планування виховної діяльності потребує від класного керівника, передусім, аналізу стану справ в учнівському колективі, ознайомлення з передовим досвідом і рекомендаціями психолого-педагогічної науки. На основі аналізу складають характеристику класу, у якій відображають стан рівня вихованості колективу й окремих учнів, ступінь згуртованості колективу, дієвість громадської думки в ньому, стиль взаємин між членами учнівського самоврядування і всього колективу, рівень знань учнів, відхилення від норм поведінки окремих учнів та їх причини й інші особливості. Така характеристика дає можливість окреслити конкретні завдання виховної роботи з класом.

Питання та завдання для самоперевірки

1. За допомогою кількох прикладів доведіть потребу класного керівництва.
2. Визначити основні обов'язки класного керівника.
3. Перелічити основні функції класного керівника.

4. Визначити критерії, яким, на вашу думку, має відповідати класний керівник як особистість.
5. Запропонувати кілька форм взаємодії класного керівника з родинами учнів.

ЛЕКЦІЯ № 7

ВИХОВНА РОБОТА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Мета лекції: ознайомити студентів з особливостями організації виховної роботи в 1–4 класах загальноосвітньої школи.

План лекції

1. Закономірності особистісного розвитку в молодшому шкільному віці.
2. Виховання в учнів початкових класів гуманних рис особистості.
3. Розвиток у молодших школярів різнобічних пізнавальних інтересів.
4. Допомога кожному школяреві в пошуку власної сфери самоствердження в учнівській групі.

Література до теми

1. Виховання в школі / [упоряд. В. Варава, В. Зоц]. – К. : Ред. загальнопед. газ., 2003. – 126, [1] с. – (Бібліотека “Шкільного світу”). – (Завуч. Бібліотека). – (Директор школи. Бібліотека). – (Сільська школа України. Бібліотека). – (Шкільний світ. Бібліотека).
2. Безпалько О. В. Зміст і методика позакласної виховної роботи за інтересами : методичний посібник / Безпалько О. В., Трухін І. О., Говорун Т. В. ; [відп. ред. А. Й. Капська] ; М-во освіти і науки України. – К. : КДП, 1993. – 120 с.
3. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: [навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл.] / С. Г. Карпенчук. – 2-ге вид., доповн. і переробл. ; [ред. Т. М. Коліна, Л. О. Біда]. – К. : Вища шк., 2005. – 341, [1] с.
4. Матвієнко О. В. Виховання молодших школярів: теорія і технологія / О. В. Матвієнко. – К. : Вид. дім “Стилос”, 2006. – 543 с.

Надзвичайно важливою умовою ефективності виховної роботи є врахування вікових особливостей вихованців. У молодшому шкільному віці відбуваються істотні зміни в психіці дитини й виникають такі новоутворення:

- довільність – уміння свідомо висувати мету дії, шукати й знаходити засоби її досягнення, долаючи труднощі й перешкоди;
- внутрішній план дії – здатність обирати й зівставляти варіанти дії, планувати їх порядок і засоби реалізації;
- рефлексія – уміння начебто збоку розглядати й оцінювати власні думки й дії.

У цьому віці відбувається засвоєння моральних норм і правил поведінки. Моральні ідеї, які висловлює вчитель (доброта, чесність, співчутливість до людей, допомога літнім людям), позитивно сприймаються учнями й викликають у них бажання поводитися відповідним чином. Громадські доручення приваблюють молодших школярів, і вони охоче беруться їх виконувати. Проте якщо доручення постійно не контролюються, учням не вистачає самодисципліни довести їх до кінця.

Прагнення до самоствердження ще не займає в мотивації поведінки молодших школярів такого місця, як у середніх і старших класах. Але саме в цьому віці формуються звичні внутрішньогрупові ролі – впевненість чи невпевненість у собі, почуття власної гідності, тобто те, що буде визначати їхнє майбутнє самоствердження.

Характер ще тільки формується, його риси відзначаються суперечливістю та нестійкістю. Позитивні вікові риси: співчутливість, допитливість, безпосередність, довірливість. Відбувається розвиток почуття обов’язку, коли мотив обов’язку переважає мотив задоволення.

Дуже виразно постає темперамент, який з віком більшою мірою маскується звичними формами поведінки. Більше помітна імпульсивність – схильність діяти під впливом безпосередніх імпульсів і спонукань без достатнього обміркування.

Досить типовою є загальна недостатність волі, її твердості, тривалості вольових зусиль. Проявом неповноцінності волі постають також примхливість і впертість, що формуються у хибних умовах виховання.

Ставлення дітей один до одного та їхня самооцінка значною мірою визначаються педагогом. Учні першого й частково другого класів ретельно слідкують за виконанням вимог учителя своїми товаришами. У разі невиконання скаржаться вчителю, при цьому один на одного не ображаються. У третьому класі вони починають обговорювати вчинки між собою і прислухатися до громадської думки. Скарги починають розцінюватися як “набріхування”. Формується “товариський кодекс”, прагнення будь-що приховувати провини товаришів. Це свідчить про те, що в цьому віці діти не тільки засвоюють моральні вимоги вчителя, але й починають створювати власні норми поведінки, причому вимоги товаришів часом мають більший вплив. Молодші

учні люблять спілкуватися один з одним і разом проводити час, проте їхнє товаришування здебільшого ще не має міцного й особистісного характеру. Товариш найчастіше приваблює їх як партнер в іграх.

Загалом молодші школярі відзначаються позитивною спрямованістю інтересів і настановлень. Водночас їх моральні погляди ще не стали переконаннями, не мають достатньо узагальненого характеру. Молодший школяр не завжди чітко розуміє моральний принцип, згідно з яким треба діяти. Проте сформовані в попередні роки моральні уявлення підказують йому, що є добрим, а що поганим. Тому, роблячи щось недозволене, він часто переживає сором, каяття або страх.

Молодші школярі переважно виділяються допитливістю і широкими, хоч і нестійкими, інтересами, їх цікавлять явища природи, факти з різних галузей знань. Вони з повагою ставляться до всіх шкільних предметів, намагаються виконувати всі завдання (наприклад, вести щоденник спостереження за погодою).

Ураховуючи психологічні особливості молодших школярів, можна сформулювати основні завдання виховної роботи з ними.

1. Виховувати в учнів гуманні риси особистості шляхом формування миролюбних уявлень, поглядів і особливо звичок поведінки.
2. Розвивати в дітей всебічні пізнавальні інтереси й таким шляхом сприяти збагаченню їхніх духовних потреб.
3. Формувати риси дисциплінованості, зібраності й ретельності, що допоможе учням надбати навички ефективної навчальної праці.
4. Допомогати кожному учневі знайти власну сферу самоствердження в учнівській групі.
5. Формування гуманних рис особистості має здійснюватися за допомогою всіх методів виховання.

У процесі впливу на свідомість треба переконати учнів у тому, що гуманні риси значно прикрашають людину й цінуються у взаємостосунках. Тому слід показати учням зразки гуманної поведінки в типових для учнів ситуаціях. Треба також продемонструвати зразки миролюбності й поступливості в конфліктних ситуаціях, довести правильність саме таких форм поведінки. Доречно використати елементи дослідження, у процесі якого учні повинні самі запропонувати миролюбні й гуманні варіанти поведінки. Можна провести конкурс на краще вирішення конфліктних ситуацій.

Виховні можливості створює використання *методів організації діяльності учнів*. У цьому плані найбільшої уваги потребує *формування правильного стилю спілкування учнів*. Якщо вчитель не зосереджує спеціальної уваги на формі й тон звертання учнів один до одного, у

класі часто панує типова для дітей надмірна збудливість, нервовість і грубуватість. Найчастіше буває так, що в класі є декілька неврівноважених і занадто імпульсивних за темпераментом або невротизованих сімейними незгодами дітей, і вони визначають конфліктно-метушливий стиль спілкування. Будь-яке дрібне непорозуміння (узв'язав без дозволу підручник або олівець) викликає обурення, скарги вчителю і навіть бійки. Створюється своєрідна постійна готовність до конфліктів. Поступливість абсолютно не вписується в такий стиль спілкування. Конфліктний стиль спілкування породив звичку недбало-грубуватого тону звернень один до одного й традицію давати прізвиська.

Використовуючи *методи організації діяльності* вихованців, необхідно провести спеціальну роботу з формування гуманного стилю спілкування між учнями. Тут можливі такі заходи.

1. Розробити разом з учнями кодекс поведінки, надавши йому якоїсь привабливої назви, наприклад, “кодекс лицарської поведінки”, “шлях до досконалості”, “ключ до володіння собою” тощо. Кодекс може мати такі положення: “Я завжди враховую інтереси інших людей (товаришів і дорослих), наприклад, не вчиняю галасу, коли іншим потрібна тиша, не намагаюся взяти собі більше, ніж інші”, “Я намагаюся бачити в інших людях (зокрема своїх товаришах), у першу чергу, позитивні якості характеру й добрі наміри” тощо.

2. Організувати періодичне (наприклад, два-три рази в півріччя) колективне обговорення й оцінку виконання учнями цього кодексу й нагородження їх певними символами відзнаки. Можна впровадити звання і відповідні значки: “Золотий характер”, “На шляху до золотого характеру”, “Майстер володіння собою”, “Доброзичлива людина”, “Миролюбна людина”, “Добре серце”, “Чемпіон шляхетності”, “Майстер чемності”, “Майстер тактовності”, “Тверда воля” тощо. Фантазія дітей і педагогів може підказати чимало інших цікавих відзнак.

3. Проводити колективні заходи, які об'єднують дітей, зближують їх і розвивають дружні стосунки. Це – прогулянки, невеличкі туристичні походи, святкування днів народження учнів, конкурси, колективні творчі справи.

У процесі розвитку пізнавальних інтересів учнів слід пам'ятати, що одним з напрямів цієї роботи є формування читацьких інтересів дітей. Класний керівник може використати такі форми.

1. Звіти учнів про прочитані книжки.
2. Визначення кращого читача за певний період: місяць, чверть, півріччя, навчальний рік.
3. Написання учнями невеличких творів про найбільш цікаві для них книги.

4. Організація класної бібліотеки за принципом тимчасового обміну власними книжками.
5. Організація спеціального стенда чи альбому, де учні вміщують коротенькі рецензії на прочитані книжки.
6. Ведення кожним учнем читацького щоденника, у якому записуються, коротко рецензуються прочитані книжки.
7. Колективне обговорення найбільш цікавих або проблемних книг.
8. Виставки нових надходжень до шкільної бібліотеки.
9. Організація “Свята книги”. Такі свята можна проводити, включаючи в них інсценізацію найцікавіших уривків, декламацію віршів, вікторини, різні пізнавальні ігри.

Робота клубів за інтересами. Ці клуби доречно створювати на базі декількох паралельних класів, але інколи вони можуть працювати й в окремому класі. Найбільш відомими з практики роботи є такі клуби:

- “Клуб допитливих”, у якому діти одержують цікаву для них інформацію з різних галузей знань.
- Предметні клуби, наприклад, “Клуб юних математиків”, “Клуб юних істориків” тощо.
- “Клуб цікавих професій”. Такий може бути доречним, якщо знайдеться людина (найімовірніше, хтось із батьків), яка зможе зацікавити дітей деякими професіями.
- “Клуб загадкових явищ”, який об’єднує дітей, що цікавляться таємницями природи й науковими проблемами. У цьому клубі діти обмінюються інформацією про маловідомі та загадкові явища, готують про них розповіді, створюють малюнки.
- “Клуб юних майстрів”, у якому діти розвивають знання та вміння в галузі моделювання, конструювання й різних видів ручної праці. Цей клуб нагадує гурток “Умілі руки”, але його завдання полягає не тільки в оволодінні ручними навичками, але й у поглибленні знань, розвитку пізнавальних інтересів.

Форма клубу дає можливість зацікавити дітей за допомогою власної символіки (емблеми, значки) і ритуалів, якими можуть бути прийняття нових учасників, нагородження, вибори, свята, звіти та ін. Разом з формуванням пізнавальних інтересів клуб зміцнює дружні стосунки дітей, розвиває їхню ініціативу, навички самоврядування.

Пізнавальні та художньо-естетичні колективні творчі справи (КТС). Методика КТС має низку безперечних переваг. Це – велика роль дитячої ініціативи, можливість імпровізації, характер змагання, який приваблює дітей. Для початкових класів КТС є однією з більш удалих форм позакласної роботи. Пізнавальні КТС можуть бути дуже

різноманітними. Найвідоміші з них: турнір-вікторина, турнір знавців (поезії, музики, живопису, історії, літератури, спорту тощо), естафета улюблених занять, розповідь-естафета, прес-бій, захист фантастичних проєктів, вечір-подорож, вечір веселих завдань, усний журнал, місто веселих майстрів та ін.

Художньо-естетичні КТС також сприяють розвиткові пізнавальних інтересів учнів. Серед них найбільш відомі такі: бліц-концерт, літературно-художні конкурси, літературний карнавал, конкурс усних розповідей, фестиваль мальованих фільмів, ляльковий театр.

Зазвичай педагоги приділяють значну увагу формуванню в учнів дисциплінованості й ретельності, адже це є найважливішою умовою ефективності навчання. Навички дисциплінованості виробляються в учнів на уроках, де треба мобілізувати увагу й цілеспрямувати активність. Однак у слабких за рівнем знань учнів послаблюється мотивація навчальної праці, що, у свою чергу, призводить до недисциплінованості, неухважності, незібраності. Створюється хибне коло: недисциплінованість породжує відставання в навчанні, а воно, із свого боку, – недисциплінованість. Треба підкреслити, що дисципліна є не самоціллю, а необхідною передумовою успіхів у навчанні й подальшій професійній діяльності. У виховній позакласній роботі формування дисциплінованості й ретельності також займає одне з важливих місць. По-перше, тут виховується правильне ставлення учнів до вимог дисципліни, створюється колективна думка, проводиться індивідуальна робота. По-друге, для слабких і недисциплінованих на уроках учнів позакласна робота дає можливість поліпшити свою репутацію і брати активнішу участь у житті класу. Розглянемо найважливіші умови ефективного формування дисциплінованості та ретельності учнів.

Обґрунтованість вимог педагогів щодо дисципліни учнів. Хоча молодші школярі з великою готовністю сприймають вимоги педагогів, ці вимоги мають бути достатньо обґрунтованими й позитивно сприйматися учнями. Потрібно не просто висувати вимогу, а мотивувати її, тобто пояснювати її розумність і необхідність. Це стосується і таких простих елементів поведінки, як, наприклад, піднімання руки на уроці, і складних вимог, що торкаються етики поведінки. Зважаючи на вмотивованість вимог педагогів, учні й надалі сприймають їх як розумні й необхідні. На жаль, трапляються випадки, коли вчителі початкових класів, розраховуючи на силу свого авторитету, нехтують обґрунтуванням своїх вимог і тим породжують у деяких учнів критичне ставлення та спроби не виконувати їх. Слід відзначити, що, у зв’язку з акселерацією і зростанням загальної інформованості, такі діти трапляються серед молодших школярів усе частіше.

Постійність вимог і контролю за їх виконанням. Це не менш важлива умова успіху у вихованні дисциплінованості учнів, ніж попередня. Нерідко трапляється, що вчителі енергійно й наполегливо висувають вимоги або дають учням доручення, а потім послаблюють контроль за їх виконанням, і це зменшує відповідальність дітей, дезорганізує їх. Поступово учні звикають до того, що виконання вимог не є обов'язковим, і частково ігнорують їх. Формується звичка до безвідповідальності й недисциплінованості.

Педагог може використовувати різноманітні форми контролю за виконанням вимог і доручень. Ефективною і доречною у виховному відношенні є організація контролю силами самих учнів. Так, традиційними є учнівські комісії для перевірки зовнішнього вигляду учнів. Подібним чином можна контролювати стан утримання підручників і зошитів, робочих місць учнів, чергування в класі, виконання учнями окремих доручень. При цьому доречно вести письмовий облік результатів перевірок, що привчає учнів до чіткості, систематичності й ділової дисципліни.

Ефективне стимулювання зусиль вихованців. Стимулювання є необхідною умовою виховання дітей усіх вікових груп, але воно особливо ефективно в роботі з молодшими школярами. У практиці виховної роботи використовуються різноманітні засоби стимулювання виконання вимог школи: оцінки, перехідні прапорці, вимпели, значки-символи, усне визначення кращих, відзначення на спеціальному стенді, альбомі чи в зошиті тощо. Так, наприклад, доречно кожного тижня визначати й нагороджувати саморобними значками кращого чергового, найбільш дисциплінованих на уроках і перервах, найбільш охайних, ввічливих, ретельних у виконанні позакласних доручень. При цьому важливо нагороджувати якомога більше учнів і не створювати “безнадійних”, які не можуть відзначитися ні в чому. Учнім, яким не вдається виконувати загальні вимоги, треба спеціально пропонувати нескладні доручення, за які теж можна нагородити.

Використання позитивних прикладів. Схильність молодших школярів до наслідування дає змогу успішно використовувати позитивні приклади бажаної поведінки. Таким прикладом має бути сам педагог. У плані дисциплінованості йому важливо бути охайним, точним, не забувати своїх обов'язків і обіцянок, тримати в порядку все, із чим він працює, і забезпечувати порядок у класі. Поганий приклад дає вчитель, у класі якого безладдя в стінних шафах, сміття в кутках, пил на підвіконнях, занедбана наочність, поламані парти й двері, неохайно ведеться класний журнал.

Велику роль відіграють літературні приклади дисциплінованих, зібраних і ретельних людей. Аби керувати процесом наслідування, треба не тільки знайомити учнів із зразками позитивних якостей, але й фіксувати на них увагу учнів, підсилювати мотивацію. Так, можна провести бесіду “Хто може бути зразком твердої волі, дисциплінованості, ретельності, охайності, вірності слову?”, “Чий приклад варто наслідувати?”, “Які люди гідні поваги?”.

Виховна робота в початковій школі має сприяти учням у самоствердженні. Неможливість самоствердження є серйозною причиною психологічного дискомфорту молодших школярів. Звичайно, діти ще не усвідомлюють причини цього дискомфорту, але вони не можуть бути байдужими, коли відчувають себе гіршими за інших. Незадоволення своїм становищем може бути зовні непомітним, воно постає в різних формах протесту вже пізніше, у підлітковому віці. У початкових класах учні, які не можуть самоствердитися в навчанні або позакласній роботі, бувають тихими й непомітними, і це заспокоює вчителів, приховує проблему.

Найбільш прямим і безпосереднім способом самоствердження учнів є *успіх у навчанні*, але, на жаль, не всі учні мають для цього достатні здібності й допомогу в сім'ї. Додаткова допомога з боку педагога є надзвичайно важливою в цьому плані, але потрібна така допомога, яка б не відштовхувала учня від навчання. Інші можливості самоствердження учнів відбуваються в таких формах.

Позакласна робота. Надає можливість проявити себе кожному учневі незалежно від успіхів у навчанні. Підбираючи учасників художньої самодіяльності й різних віршованих монтажів, які часто використовуються на класних святах, треба обов'язково залучати слабких і “непомітних” учнів, хоч їхня підготовка, звичайно, потребує більших зусиль. У 2–3 класах доречно доручати учням відповідати за підготовку окремих фрагментів виступу, наприклад, читання віршів членами ланки чи бригади, у яку входить учень; і тут також треба залучати не тільки успішних і активних школярів.

Кожен учень повинен мати громадське доручення, виконання якого обов'язково контролюється педагогом. До постійних доручень можна віднести: відповідальність за те чи інше класне майно, перевірку зовнішнього вигляду учнів, стану підручників і зошитів, оформлення класу, обов'язки класного бібліотекаря, збирання матеріалів з різних тем для проведення занять з поширення знань (про природу, мистецтво, спорт, наукові відкриття, техніку тощо), ведення класного щоденника (літопису), організацію спортивних змагань, організацію

екскурсій та інше. Крім того, можна давати окремим учням тимчасові доручення (наприклад, допомога однокласникам з того чи іншого навчального предмета, участь у підготовці позакласного заходу й т. ін.). Добре виконання доручень треба обов'язково відзначати. Крім усного схвалення, можна використовувати нагородження саморобними значками або медалями, повідомлення про це батьків записом у щоденнику й на батьківських зборах.

Святкування *днів народження учнів*. У шкільній практиці мимоволі складається така ситуація, що одних учнів постійно хвалять і відзначають, а інші рідко чують щось добре на свою адресу. Це начебто відповідає принципу справедливості (що заслужив, те й отримуй), проте з педагогічної точки зору такий принцип не є корисним.

Святкування днів народження – один з ефективних засобів допомогти кожному учневі відчути увагу й добре ставлення до себе. Але святкування також буває різним. Іноді воно перетворюється в ласування, коли іменинник не відчуває уваги до себе. Доречно спеціально підготувати привітання, розповісти про іменинника та його родину, підкреслити все краще й цікаве. Бажано ввести традицію урочистих письмових привітань від класу, оформлених так, щоб імениннику хотілося зберегти їх надовго. Такі святкування не тільки допоможуть у самоствердженні дитини, але й стануть своєрідним тренінгом уваги учнів один до одного.

Знайомство учнів з родинами однокласників. Це також є вдалим засобом поліпшення статусу учня в групі та його самоствердження. Молодші учні ще не відокремлюють себе від родини й дуже пишаться всім добрим, що є в ній. Треба приділити спеціальну увагу родині кожної дитини. Можна проводити окремі свята родини кожного учня, не обов'язково в день його народження, спільні концерти учнів з батьками, спортивні свята типу “Тато, мама, я – дружна сім'я”, туристичні походи з участю батьків та інше.

Згуртування колективу в позакласній роботі. Добре відомо, що в згуртованому колективі кожен його член самостверджується значно краще, ніж у слаборозвиненій групі. Саме позакласна виховна робота дає найкращі можливості для згуртування колективу. Цьому сприяють усі добре проведені позакласні заходи: екскурсії, прогулянки, походи, свята, вечори відпочинку, бесіди тощо. Інтенсивна й цікава позакласна робота поступово зміцнює дружні зв'язки між учнями, і цим самим сприяє найбільш доброзичливому ставленню один до одного.

У позакласній роботі існують сприятливі можливості для розвитку самоврядування учнів. Ділення класу на декілька груп (як би вони

не називалися: ланки, бригади тощо) дає більші можливості для згуртування дітей у процесі змагання між групами, у ході якого є місце для активності й самоствердження кожного учня. Ідея змагання є дуже привабливою для дітей цього віку, вона відповідає їхній потребі в активності й ігрових формах спілкування. Коли педагог уміє знайти цікаві для дітей зміст і форми колективної позакласної діяльності, можливість самоствердження кожного учня значно зростає.

Питання та завдання для самоперевірки

1. Перелічити основні закономірності особистісного розвитку в молодшому шкільному віці.
2. Визначити особливості адаптації дитини в шкільному середовищі.
3. Запропонувати форми й методи згуртування дитячого колективу першокласників.
4. За допомогою яких форм, методів і засобів відбувається виховання в учнів початкових класів гуманних рис особистості?
5. За допомогою прикладів доведіть необхідність формування в молодших школярів різнобічних пізнавальних інтересів.
6. У чому полягає допомога вчителя кожному школяреві в пошуку власної сфери самоствердження в учнівській групі?
7. Які форми організації виховної роботи доцільно використовувати в початковій школі?

ЛЕКЦІЯ № 8

ВИХОВНА РОБОТА З УЧНЯМИ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Мета лекцій: сприяти студентам у вивченні й засвоєнні методики виховання роботи з дітьми-підлітками.

План лекцій

1. Специфіка підліткового віку як передумова виховної роботи з учнями 5–9 класів.
2. Форми й методи виховної роботи в середніх класах.
3. Шляхи формування особистісних рис підлітків у позакласній роботі.

Література до теми

1. Виховання в школі / [упоряд. В. Варава, В. Зоц]. – К. : Ред. загальнопед. газ., 2003. – 126, [1] с. – (Бібліотека “Шкільного сві-

- ту”). – (Завуч. Бібліотека). – (Директор школи. Бібліотека). – (Сільська школа України. Бібліотека). – (Шкільний світ. Бібліотека).
2. Ведмеденко Б. Ф. Теоретичні основи і практика виховання молоді засобами фізичної культури : навч. посіб. для тренерів, учителів, студ. пед. ін-тів / Б. Ф. Ведмеденко ; Ін-т системних досліджень освіти. – К., 1993. – 151 с.
 3. Духовно-моральне виховання особистості: інноваційний підхід : навчально-методичний посібник / [Т. Д. Дем'янюк, І. Д. Бех, М. Г. Байрамова, Л. С. Мельничук] ; Ін-т інновац. технологій і змісту освіти [та ін.]. – К. ; Рівне : Волинські обереги, 2007. – 315 с.
 4. Мандруючи до зрілості: виховання для життя в сім'ї для підлітків 13–16 р. / за ред. Т. Круль ; [пер. з пол. З. Городенчук]. – Л. : Монастир Свято-Іванівська лавра; Вид. від. “Свічадо”, 2003. – 223, [1] с.
 5. Трухін І. О. Основи шкільного виховання : навч. посіб. для студ. пед. навч. закл. / І. О. Трухін, О. Т. Шпак ; М-во освіти і науки України. – К. : ЦУЛ, 2004. – 368 с.

До середнього шкільного віку належать учні 5–9 класів сучасної загальноосвітньої школи. Завдання виховної роботи зі школярами-підлітками зумовлене їх віковими психологічними особливостями. Психологи виокремлюють кілька основних ознак.

Рушійними силами психічного розвитку в підлітковому віці постають суперечності між новими потребами дітей і можливостями їх задоволення; зрослими фізичними й інтелектуальними можливостями та старими формами стосунків з дорослими; між новими вимогами до підлітків і деякими звичними, невідповідними формами їх поведінки. Ці суперечності розв'язуються шляхом формування в підлітків складніших навичок поведінки й особистісних якостей.

Інтелектуальний розвиток підлітків сягає нового ступеня. Формується здатність до більш складного аналітико-синтетичного сприйняття предметів та явищ, воно стає довільним, послідовним і всебічним. Пам'ять й увага стають переважно довільними, зростають швидкість запам'ятовування й обсяг пам'яті. Увага поступово стає післядовільною, тобто вже не потребує зусиль для її підтримання, але в деяких підлітків вона буває вибірковою – учні уважні до того, що їм цікавіше. Удосконалюється здатність не тільки до репродуктивної, але й до творчої уяви.

У підлітковому віці спостерігаються певна стабілізація і визначеність основних особистісних якостей, що дає підстави стверджувати про формування тих чи інших рис характеру підлітків, а також ознаки

спрямованості особистості. Значно розвивається сфера моральної свідомості, починають формуватися відносно стійкі моральні погляди, судження, оцінки. Моральні уявлення підлітків відзначаються певною автономністю щодо поглядів і норм дорослих. Там, де вони не збігаються, підлітки часто орієнтуються на мораль своєї вікової групи.

Найбільш помітним процесом є формування самосвідомості, тобто образу самого себе, і самооцінки. Самооцінка, як відомо, є й у молодших школярів, але вона здебільшого залежить від оцінки з боку дорослих, у першу чергу, учителів і батьків. У підлітків самооцінка поступово стає все більш самостійною й автономною, хоча повністю незалежною від оцінок інших самооцінка не буває (навіть у дорослих). Ця автономність самооцінки часом ускладнює позитивний вплив на підлітків, але це є неминучим і закономірним процесом становлення особистості.

У підлітковому віці відбувається немовби вибух потреби в самоствердженні. Потяг до позитивної самооцінки стає таким сильним, що він часом робить поведінку підлітка зовсім нелогічною. Коли підліток з усіх боків зустрічає критику, як це буває зі слабкими за знаннями й недисциплінованими учнями, він може відкидати будь-які незаперечні факти проти нього та всупереч цьому триматися за високу самооцінку. Не треба розцінювати таку ситуацію однозначно негативно, бо це необхідний у цьому віці психологічний захист. Слід правильно використовувати цю особливість підлітків. Протиріччя між потребою у високій самооцінці й низькою оцінкою з боку дорослих одержало назву “афекту неадекватності”. Він стоїть майже за всіма проявами недисциплінованості підлітків.

Психіка підлітків являє собою досить складне й суперечливе утворення. З одного боку, зростають інтелектуальні можливості, життєвий досвід, формується моральний світогляд, що ґрунтується на позитивних переконаннях. З іншого боку, суперечності зростання, недоліки педагогічної культури батьків і педагогів зумовлюють появу “афекту неадекватності”, який, використовуючи “товариський кодекс”, призводить до хибної орієнтації на позицію сили. Це стосується не всіх, але досить значної частини підлітків, здебільшого – хлопців. Звичайно, вікова дратівливість і невірноваженість із часом проходять, але агресивні переконання і настановлення є тими цеглинами, з яких будується моральний світогляд навіть багатьох дорослих людей.

Підлітковий вік часто називають важким і кризовим унаслідок деяких його психологічних особливостей. Це – більш автономний характер самооцінки й часто підвищена оцінка власних інтелектуальних

можливостей, орієнтація на групу товаришів і зростає критичність до дорослих, наближення до дорослої статевої ролі й потяг до інших ознак дорослості та ін. Типовим проявом підліткової психічної дисгармонійності постає “афект неадекватності” – протиріччя між самооцінкою підлітка та його оцінкою з боку дорослих. У поведінці підлітків найбільш відомими проявами є неврівноваженість, невпевненість у собі або надмірна самовпевненість, широта, але мінливість інтересів і захоплень, агресивність, допитливість. Найважливіші завдання виховної роботи з підлітками полягають у формуванні миролюбності, потягу до самоаналізу та самовиховання, самокритичності, стриманості, схильності до гуманних засобів самоствердження.

У процесі виховання учнів середньої школи особливої ваги набуває психологічна просвіта підлітків, яка допомагає їм оволодіти вміннями, навичками самоаналізу, поводити себе більш усвідомлено й орієнтуватися на цивілізовані культурні стереотипи, які вони зустрічають у житті та творах мистецтва. Із цією метою в класі організуються психодіагностичні тестування, які дозволяють виявити потреби й прагнення учнів в особистісному розвитку. Опираючись на одержані дані тестування, класний керівник спільно зі шкільним психологом розробляють низку тренінгів, що відбуваються в ігровій формі й спрямовані на розвиток особистості підлітка, підвищення культури спілкування в колективі, формування толерантних стосунків у сім'ї, стимулювання до лідерства тощо.

Робота з підлітками вимагає від педагога пошуку різних напрямів, форм, методів і засобів виховання. Традиційно зусилля педагога спрямовуються на розвиток наукового світогляду та згуртування колективу. Водночас надзвичайно важливо зосередитися на пошуку ефективних виховних дій з формування гуманного світогляду.

Слід зауважити, що позаурочна виховна робота надає оптимальну можливість для формування гуманного світогляду підлітків. Така робота відбувається у формі, яку вихователь вважає найбільш прийнятною: бесіда, лекція, диспут, обговорення підготовлених учнями повідомлень тощо. Бажано, щоб після кожної лекції чи бесіди проводилися різні види активного використання одержаної інформації, наприклад, коротенькі твори учнів, анкетування, вікторини тощо. На кожен навчальний рік пропонується чотири теми: “Про потреби людини”, “Про емоційний світ людини”, “Про характер людини”, “Про самого себе”. Проводити бесіди може сам класний керівник або із залученням шкільного психолога, соціального педагога.

Анкетування учнів перед бесідою, що психологічно налаштовує їх на сам захід, повертає до проблем, забезпечує отримання матеріалу, який педагог використовує для обговорення.

Зазвичай у період підліткового віку дитина прагне до виконання соціальних функцій дорослих, і тому особливого значення набуває метод доручення – учневі доручають певну ланку роботи класу, за яку саме він (або ж спільно з кимось) несе відповідальність. До найпопулярніших класних доручень належать:

- відповідальний за озеленення: поливає квіти, збирає опале листя, проводить рекультивуацію;
- відповідальний за стан меблів: організовує ремонт стільців, парт, шаф;
- відповідальний за культурно-масові заходи: організовує і проводить свята, вечори, зустрічі з приводу певних подій;
- відповідальний за естетичний стан кабінету: поправляє штори, закриває шафки, вирівнює картини на стінах, допомагає в роботі з оздоблення кабінету;
- редколегія: щомісяця випускає класну стінгазету;
- відповідальний за літопис класу: записує на аудіо, знімає на фото і відео цікаві події, що відбуваються в класі, оформляє тематичні альбоми;
- відповідальний за чергування: призначає чергових у класі й на території школи.

Окрім перелічених посад, необхідні відповідальні за успішність, стан підручників, фінансові питання, запізнення, привітання в дні народження.

Відповідальних не призначають, а обирають на зборах класу під час відкритого або таємного голосування. Класний керівник повинен прослідкувати, щоб обговорення кандидатур було об'єктивним і коректним, щоб ніхто не залишився обділеним класними справами. Відтак кожен усвідомлював значимість, користь і відповідальність за надане йому доручення.

Позакласна виховна робота охоплює такі напрями:

- а) згуртування учнівського колективу;
- б) розвиток здібностей і різнобічних інтересів учнів;
- в) залучення школярів до суспільно корисної роботи;
- г) формування почуття відповідальності за доручену справу.

Позакласна робота надає значні можливості для вирішення інших завдань виховної роботи. Для розвитку наукового світогляду, етичних переконань, естетичних потреб, професійної орієнтації використовую-

ються вже згадані форми заняття з поглиблення знань, бесіди, розвивальні ігри, конкурси, читацькі конференції, екскурсії, зміст яких відповідає рівню підліткового віку. У середніх класах починають застосовувати й нові форми виховних заходів або організаційні форми, наприклад, літературно-музичні вечори, вечори відпочинку, клуби веселих і винахідливих, брейн-ринги, “аукціони ідей”, “ярмарки”, тематичні дні та тижні, різноманітні вікторини. До нових організаційних форм виховної діяльності учнів середніх і старших класів належать: “День творчості”, “День здоров’я”, “День спорту”, “День гумору”.

Пріоритетом у проведенні зазначених заходів виступає низка виховних справ, виконуваних самими учнями. Так, “День творчості” передбачає оформлення тематичної стінгазети, організацію концерту “Віночок українських пісень”, фестиваль мальованих фільмів, естафету улюблених занять, місто веселих майстрів, турнір знавців поезії, музей снігових скульптур, ілюстровану подорож у минуле, турнір “Це ви можете”, конкурс художніх виробів (із соломки, квітів, тканин, гілок тощо).

Зважаючи на винятковість виховного впливу суспільно корисної праці, вихователям підлітків слід пам’ятати про систематичну організацію суспільно корисних трудових колективних заходів. При можливості трудова діяльність учнів має відбуватися в ігровій формі. Наприклад, учням пропонують взяти участь у “трудоному десанті”, під час якого відбудеться розчищення території від снігу, сміття, прикрашання будинку школи (до свята), класного кабінету; прибирання під’їздів у мікрорайоні тощо. Операція “Подарунок далеким друзям” згуртовує класний колектив у підготовці пам’ятних сувенірів ветеранам, літнім людям, дітям-інвалідам, вихованцям дитячого садочка. Рольова гра “Пошта” заохочує до створення і вручення святкових привітань людям, які потребують турботи й милосердя.

У період особистісного становлення на підлітковому етапі особливої значущості набуває спілкування. Для того, щоб уміти жити серед інших людей, спілкуватися з ними, людина вже в ранньому дитинстві повинна емоційно переживати ті фази свого розвитку, що зроблять її здатною до повноцінного спілкування з іншими людьми. Майже всі форми дозвілля базуються на спілкуванні дітей. Особливо важливими в цьому плані є ігри й танці. Але в дітей найсильніше тяжіння до спілкування “без форми”, до звичайних людських контактів. У цьому їм допоможуть такі форми дозвольного спілкування, як “вогники”, чаювання, дні народження та дні іменинників, вечори відпочинку, вечори танців, дискотеки, “телеміст”, ігрова година, вечір “від щирого серця”, клуб вихідного дня, виїзди за місто, турпоходи тощо.

До ігрових форм, що використовуються у виховних заходах, належать:

- ігри для інтенсивного навчання (ділові, тренінги, ігри, що навчають і розвивають, комп’ютерні ігри, інтелектуальні тести, дискусії, “мозкові атаки”);
- психологічні ігри (тренінги спілкування, творчі ігрові вечори, комунікативні ігри, сюжетно-рольові та ін.);
- ігри активного відпочинку.

Вибір і створення нових форм визначаються як завданнями виховання конкретного колективу, так і загальною метою виховання.

Вихователь спонукає й надихає дітей до участі й організації різноманітних заходів. Роботу педагога-наставника може полегшити спеціальна картотека виховних заходів, яку слід укладати в міру накопичення власного й передового досвіду. Матеріали картотеки стануть у пригоді під час складання класним керівником і заступником директора з виховної роботи річного плану виховної роботи. При цьому слід зважати, що обов’язковим є проведення не менше двох тематичних класних годин на місяць і двох-чотирьох справ упродовж півріччя.

Сучасному педагогові варто добирати форми виховної роботи, що гуманізують особистість: виявляють її індивідуальні властивості, ставлять вихованця в позицію суб’єкта розвитку своєї творчої індивідуальності, учать діалогічного спілкування, розвивають емоційну сферу. Практика підказує, що цим вимогам відповідають пріоритетні для сучасних школярів ігрові, театралізовані, дискусійні, творчі, ситуативно-творчі, психологічні, змагальні форми виховної роботи, які дозволяють дітям усвідомлювати самих себе. Необхідно відзначити, що кількість форм колективної і групової діяльності необмежена.

Питання та завдання для самоперевірки

1. У чому полягають труднощі при вихованні підлітків?
2. За яких умов відбувається виховання під час уроків?
3. Визначити поняття “позакласна виховна робота”.
4. Охарактеризувати основні принципи ефективності організації позакласної виховної роботи.
5. Перелічити найбільш поширені форми масової, групової та індивідуальної виховної роботи в 5–9 класах.
6. Охарактеризувати одну з нових форм позакласної виховної роботи.
7. Запропонувати кілька колективних виховних справ для учнів середнього шкільного віку.

ЛЕКЦІЯ № 9

ВИХОВНА РОБОТА ЗІ СТАРШОКЛАСНИКАМИ

Мета лекції: ознайомлення студентів із провідними завданнями й методикою виховної роботи в старших класах загальноосвітньої школи.

План лекції

1. Особливості педагогічного спілкування й виховної роботи зі старшокласниками.
2. Провідні завдання виховання старшокласників.
3. Напрями й форми організації виховної роботи в старших класах.

Література до теми

1. Павелків О. М. Виховання у старшокласників інтересу до підприємницької діяльності у процесі оволодіння економічним розрахунком : навчально-методичний посібник / О. М. Павелків ; Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. – Рівне, 2005. – 107 с.
2. Дем'янюк Т. Д. Інноваційні технології трудового виховання учнів : навчально-методичний посібник / Дем'янюк Т. Д., Вознюк Г. Ф., Сухолейстер Г. В. ; М-во освіти і науки України [та ін.]. – К. ; Рівне : Волинські обереги, 2008. – 175 с.
3. Трухін І. О. Основи шкільного виховання : навч. посіб. для студ. пед. навч. закл. / І. О. Трухін, О. Т. Шпак ; М-во освіти і науки України. – К. : ЦУЛ, 2004. – 368 с.
4. Теорія виховання : курс лекцій / [уклад. Олексюк О. Є.] ; М-во освіти і науки України [та ін.]. – Миколаїв : Іліон, 2007. – 267 с.

Старший шкільний вік – вік переходу до дорослого життя. За своїм фізичним станом і зовнішнім виглядом старшокласники наближаються до дорослих. Головним у їх соціальній ситуації розвитку є спрямованість на найближче майбутнє – закінчення школи й вибір професії.

В юнацькому віці виразно постає потреба у формуванні світогляду, тобто розумінні закономірностей навколишнього світу й створенні власної системи поглядів. Тому старшокласник цікавиться широким колом явищ політики, економіки, мистецтва тощо. Важливою частиною світогляду є моральні переконання. Старшокласники прагнуть самостійно визначитись у моральних проблемах і не люблять, коли дорослі пропонують їм готові й категоричні формулювання. У багатьох старшокласників є прагнення до чесного життя, самовдо-

сконалення, служіння суспільству – це те, що називають юнацьким романтизмом. Проте ці прагнення часто мають поверховий характер і в реальному житті поєднуються з вузьким практицизмом.

Зростання інтелектуальних і фізичних можливостей старшокласників визначає найбільш помітну рису їхньої поведінки – *прагнення до самоствердження*. Ним мотивуються залежно від умов сімейного виховання і успіхів як позитивні, так і негативні вчинки старшокласників. Позитивні форми самоствердження полягають у навчальних досягненнях, спорті, мистецтві тощо. Негативне самоствердження найчастіше здійснюється через дотримання норм юнацької субкультури.

Психологія старшокласників відзначається суперечливими явищами. З одного боку, зростання інтелектуальної і моральної зрілості, пошуки світогляду, спрямованість на майбутнє, юнацький романтизм, довіра до авторитетних дорослих. З іншого боку, тенденції негативізму, який виступає у вигляді юнацької субкультури з її небезпечним ухилом у бік зневаги до моралі.

Неприйнятним явищем у роботі зі старшокласниками стають педагогічні конфлікти. З одного боку, підвищене почуття власної гідності старшокласників викликає в конфліктних ситуаціях бурхливу емоційну реакцію учнів, з іншого, – вони критичніше ставляться до педагогів, відзначають їх недоліки, достатньо володіють захистом у конфлікті, тому сутички з ними є досить болісними й для педагогів. Учителі недостатньо враховують особистісні зміни старшокласників, яких вони навчали в середніх класах, не змінюючи належною мірою техніки педагогічного спілкування. Поширеними помилками педагогів у роботі зі старшокласниками є спалахи через дрібниці, покарання учнів без належної перевірки обставин порушення, слабке володіння навчальним матеріалом, що викликає критичне ставлення учнів, використання дитячих методів дисциплінування, розподіл учнів за симпатіями, залякування, занадто критичне ставлення до окремих старшокласників, помітна відсутність у педагога інтересу до предмета, що викладає, нетактовність і привселюдні образи учнів, вторгнення у світ особистих стосунків юнаків і дівчат, вимоги у формі крику та погроз, зловживання відвертістю учнів з педагогами, негативна оцінка інших педагогів у присутності учнів. Таким чином, попередження педагогічних конфліктів стає однією з найважливіших умов плідної виховної ситуації в старших класах.

Відповідно до вікових особливостей старшокласників визначено основні завдання виховної роботи в 10–11 класах:

1. Допомога у формуванні світогляду й життєвої позиції, орієнтованої на чесність, працьовитість, самостійність, миролюбність, поступливість.
2. Підготовка до майбутнього вибору професії і сімейного життя, виконання громадських обов'язків.
3. Продовження формування орієнтації на гуманну поведінку через усвідомлення мотивів власних вчинків й уникнення неконструктивного психологічного захисту.

У позакласній роботі зі старшокласниками педагоги можуть значною мірою опиратися на сформованість учнів, які вже спроможні самостійно написати сценарій конкурсу чи вечора, підшукати необхідну літературу, підготувати художнє й музичне оформлення. Плануючи виховну роботу на рік, класний керівник або вихователь повинен радитися з учнями, надавши їм якомога більше ініціативи. Доречно запропонувати старшокласникам орієнтовний план того чи іншого заходу, який вони можуть змінювати й доповнювати. У плани виховної роботи для 10 та 11 класів варто впровадити низку заходів, що стосуються різних аспектів виховання.

Естетичне виховання:

- Бесіди про мистецтво.
- Екскурсії до музеїв і виставок образотворчого мистецтва.
- Вечори, присвячені видатним діячам мистецтва.
- Літературно-музичні конкурси.
- Відвідування театральних вистав і концертів.
- Обговорення нових літературних творів.
- Прослуховування нових музичних творів.
- Конкурси на краще оволодіння навичками побутової естетики.
- Екскурсії та прогулянки на природі.
- Оформлення виставок й альбомів художньої творчості учнів.
- Концерти художньої самодіяльності, мистецькі фестивалі.

Громадянське виховання:

- Огляди преси.
- Огляди міжнародних подій.
- Дискусії.
- Зустрічі з політичними та громадськими діячами.
- Бесіди суспільно-політичного змісту.
- Обговорення новинок суспільно-політичної літератури.
- Конкурси політичного плаката.

Професійна орієнтація учнів:

- Екскурсії до центрів професійної орієнтації, центрів зайнятості, підприємств, установ.

- Бесіди профорієнтаційного змісту.
- Зустрічі з представниками різних професій.
- Виступи учнів з інформацією профорієнтаційного змісту.
- Виставки літератури профорієнтаційного змісту.

Фізичне виховання:

- Туристичні походи, лижні та пішохідні прогулянки.
- Класні й загальношкільні спортивні змагання.
- Спортивні сімейні свята.
- Відвідування спортивних видовищ.
- Конкурси знавців спорту.

Екологічне виховання:

- Робота з озеленення території свого села, селища, міста.
- Екскурсії з метою вивчення екологічного стану свого регіону.
- “Свята природи”.
- Бесіди екологічного змісту.
- Огляд літератури екологічного змісту.

Моральне виховання:

- Розвиток учнівського самоврядування. Святкування днів народження учнів. Вечори відпочинку учнів. Вечори та свята за участю учнів і батьків. “Свято сім’ї”. Свято “Мій родовід”.
- Бесіди з висвітлення моральної проблематики.
- Святкування Міжнародного жіночого дня.
- Вечори гумору, КВК. “Фестиваль посмішок і компліментів”. Вечір “Людина славна милосердям”. Конкурс віршів про друзів. Вечори ліричної поезії.
- Обговорення нових книжок з яскраво висвітленими моральними проблемами.

У старшому шкільному віці відбуваються важливі процеси формування світогляду, засобів самоствердження, спрямованості особистості, професійної орієнтації учнів. Інтелектуальний і моральний розвиток старшокласників визначає в багатьох з них досить зрілі форми поведінки, які проявляються в самостійності, відповідальності, стриманості, гуманному ставленні до інших людей. Здебільшого це стосується тих юнаків і дівчат, кому вдається самостверджуватися в навчанні, мистецтві, спорті, інших корисних справах.

Разом з тим у поведінці старшокласників, яким це самоствердження не вдається, спостерігаються негативні прояви від буденних порушень шкільної дисципліни до правопорушень. Погляди й настанови таких старшокласників базуються на юнацькій субкультурі, психологічний зміст якої – протест проти вчителів і батьків, що вимага-

ють від них щось, на їх погляд, зайве та несуттєве, а насправді те, що вони не в змозі чи не хочуть виконувати.

Провідними завданнями виховної роботи постає формування світогляду, професійної орієнтації, психологічної готовності до виконання соціальної ролі дорослої людини. Найсприятливіші умови закладаються для загальнонаукової та загальнокультурної просвіти учнів. Їх цікавить різноманітна додаткова інформація з питань політики, науки та культури, вони вже здатні й самостійно готувати змістовні позакласні заходи розвивального характеру. Самостійність старшокласників створює передумови для успішної організації учнівського самоврядування, а також самовиховання учнів. У плані формування гуманних рис особистості необхідна орієнтація на гуманні засоби самотвердження і критичну оцінку власних мотивів поведінки.

Питання та завдання для самоперевірки

1. У чому полягають особливості виховної роботи в старших класах загальноосвітньої школи?
2. Перелічити провідні завдання виховання старшокласників.
3. Охарактеризувати напрями й форми організації виховної роботи в старших класах.
4. Визначити специфіку профорієнтаційної роботи в старших класах.
5. Запропонувати кілька форм виховної роботи, спрямованих на професійну орієнтацію старшокласників.
6. Охарактеризувати шляхи взаємодії класного керівника зі старшокласниками.
7. Обґрунтуйте (чи спростуйте) актуальність проблеми формування ціннісних орієнтацій у старшому шкільному віці.

ЛЕКЦІЯ № 10

ВЗАЄМОДІЯ ШКОЛИ, СІМ'Ї Й ГРОМАДСЬКОСТІ У ВИХОВАННІ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ

Мета лекції: формувати в студентів уміння залучати сім'ю й громадськість до процесу виховання.

План лекції

1. Педагогічна культура батьків як передумова сімейного виховання.
2. Шляхи залучення громадськості в процес виховання.
3. Роль громадських організацій у вихованні учнівської молоді.

Література до теми

1. Іванченко А. В. Соціалізація і соціальне виховання : навчальний посібник / Іванченко А. В., Сбруєва А. А., Дикова-Фаворська Д. М. ; Відкр. міжнар. ун-т розвитку людини "Україна", Житомир. екон.-гуманіт. ін-т. – Житомир : Полісся, 2006. – 213, [1] с.
2. Концепція громадянської освіти в Україні // Директор школи. – 2001. – № 16 (164). – С. 7–11.
3. Кузьмінський А. І. Педагогіка родинного виховання : навчальний посібник / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К. : Знання, 2006. – 324 с. – (Навчально-методичний комплекс з педагогіки).
4. Педан-Слепухіна О. Мистецтво жити в громаді : навч.-метод. посіб. з громад. освіти та виховання учнів. молоді / Ольга Педан-Слепухіна. – 2-ге вид., доповн. і переробл. ; Всеукр. асоц. викл. іст. та суспіл. дисциплін "Нова доба". – Л. : ЗУКЦ, 2008. – 189, [2] с.
5. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник / М. М. Фіцула. – 2-ге вид., випр. та доповн. – К. : Академвидав, 2007. – 559 с. – (Альма-матер).

Взаємодія школи, сім'ї та громадськості – один з головних принципів організації освіти. Він ґрунтується на спільності інтересів держави й народу, на єдності виховних завдань та ідеалів кожної сім'ї й суспільства загалом. Водночас це стає можливим за умови інтеграції школи й родини в сучасних умовах. Такий принциповий підхід сприяє гармонізації взаємин між усіма дітьми в школі, а також між дітьми й дорослими, формує між школярами, учителями й батьками партнерські взаємини, створює умови для отримання ними досвіду ділової конструктивної взаємодії.

Оскільки виховання неможливе без чіткої системи сформованих моральних оцінок, на заняттях з батьками відбувається процес усвідомлення моральних принципів виховання. Заняття з батьками потребують вивчення психологічних особливостей особистості дитини як суб'єкта виховного процесу в родині й школі, що дає змогу встановити принципи педагогічної взаємодії між батьками й дітьми, батьками та вчителями, учителями й учнями.

Сім'я є природним середовищем первинної соціалізації дитини, джерелом її матеріальної та емоційної підтримки, засобом трансмісії культурних цінностей з покоління в покоління. Дбаючи про майбутнє дітей, батьки усвідомлювали, що передумовою успішного виховання є духовний зв'язок між поколіннями. Здавна в родинному середовищі формувалися такі якості, як повага до старших, милосердя, доброта, щирість.

Основними завданнями сімейного виховання є:

- виховання фізично й морально здорової дитини;
- створення атмосфери емоційної захищеності, тепла й любові;
- засвоєння моральних цінностей, ідеалів, культурних традицій, етичних норм взаємин між близькими людьми й у суспільному оточенні, виховання культури поведінки, правдивості, справедливості, гідності, людяності, здатності виявляти турботу про молодших, милосердя до слабких і людей похилого віку;
- виховання поваги до школи та вчителя, прагнення до освіти й творчого самовдосконалення;
- залучення дитини до спільної діяльності з дорослими, розвиток працелюбності, творчої особистості, спрямування її зусиль на турботу про навколишнє середовище, виховання дітей цивілізованими господарями та підготовка їх до життя в умовах ринкових відносин;
- формування естетичних смаків і почуттів, уміння розрізняти красиве й потворне в мистецтві й житті, поважати гідні вчинки;
- забезпечення умов для творчої практичної діяльності;
- забезпечення духовної єдності поколінь, збереження сімейних традицій і реліквій, вивчення родоводу;
- залучення дітей до дотримання і вшанування народних традицій, звичаїв, обрядів, виховання в них національної свідомості й самосвідомості.

У родинному вихованні батьки й педагоги як партнери взаємодоповнюють одні одних, співпрацюють, намагаються скоригувати недоліки, прорахунки. Їх співпраця – це взаємна довіра, повага та доброзичливість. Педагоги допомагають родинам не лише тоді, коли батьки відчувають труднощі й потребують кваліфікованих порад. Вони підтримують доброзичливі стосунки з учнями та їхніми батьками під час постійного спілкування. Відтак співпраця школи й родини має ґрунтуватися на принципах:

1. Здійснення спільної підтримки й розвиток духовно-моральних традицій.
2. Виховання відповідних рис особистості.
3. Розробка моделі педагогічної взаємодії родини й школи з метою особистісно зорієнтованого виховання й навчання.
4. Спільне проектування дорослими (учителями й батьками) і дітьми дитячо-дорослого співробітництва для професійного самовизначення учнів та їх подальшої соціалізації.
5. Удосконалення методів діагностики й корекції виховного потенціалу родини, освітньої установи й соціуму.

6. Вирішення питань молодіжного дозвілля, дитячої та юнацької творчості, відродження народних традицій виховання.

Взаємодія батьків і педагогів відбувається в кількох напрямках: залучення батьків до участі в житті школи, узгодженість дій у вихованні дитини, надання кваліфікованої допомоги та підтримки в складних педагогічних і життєвих ситуаціях, рівень обізнаності батьків в особливостях шкільного життя, освітнього процесу тощо.

Традиційно виокремлюють 5 основних напрямів, які представляють логічно побудовану систему, що дозволяє диференціювати батьків за різними ознаками:

- за рівнями інформованості про різні аспекти життєдіяльності дитини, про навчальний заклад, у якому навчається дитина, про проблеми навчання в цілому;
- за рівнем правової і психолого-педагогічної компетентності;
- за потребами в консультуванні, навчанні, соціальній підтримці;
- за рівнем активності.

Вибір методів виховання в сім'ї залежить від педагогічної культури батьків: розуміння мети виховання, батьківської ролі, уявлення про цінності, стилю відносин, культури мовлення тощо. Тому методи сімейного виховання позначають яскраве відображення особистості батьків. Коли в сім'ї стосунки з батьками близькі, теплі, дружні, головний метод – заохочення. При холодних, відчужених, звичайно, переважають суворість і покарання. Зазвичай батьки використовують традиційні методи: переконання, пояснення, настанову, пораду, розповідь, навіювання та інші вправи й привчання, організацію різних доручень і обов'язків дітей, режиму їх навчання, праці та відпочинку; заохочення – похвалу, подарунки, цікаву для дітей перспективу; покарання – позбавлення задоволень, відмову від дружби тощо.

Організуючи навчання батьків, ураховують рівень їх підготовки до сприймання головних теоретичних положень методики виховання дітей у сім'ї та визначають рівень популярності викладання цього матеріалу. Турбота школи про виховання дітей у сім'ї реалізується через педагогічну освіту батьків, залучення їх до виховної роботи з учнями в школі. Передусім педагоги мають можливість впливати на батьків через їхніх дітей, які навчаються в школі.

У роботі з батьками використовують різноманітні форми підвищення педагогічної культури.

Відвідування батьків удома. Допомагає встановити зв'язок з усією сім'єю, з'ясувати її загальну та педагогічну культуру, умови життя учня, його місце в сім'ї і ставлення до нього старших, ознайоми-

тися з досвідом батьківського виховання, дати поради й домовитися про єдині вимоги до школяра. Деякі вчителі помилково вважають, що відвідувати потрібно лише родини, діти з яких створюють певні проблеми в школі. Безумовно, з батьками таких учнів слід, насамперед, установити тісний контакт, проте відвідувати бажано сім'ї всіх учнів.

Запрошення батьків до школи. У разі необхідності вчитель запрошує батьків окремих учнів до школи на розмову. Під час бесіди з ними дуже важливо дотримуватися педагогічного такту, створити атмосферу доброзичливості, довір'я. Щоб викликати батьків на відвертість, треба розмовляти з ними про учня наодинці, переконати їх у конфіденційності розмови. Така бесіда буде корисна і для вчителя, і для батьків. Педагог відповідає на запитання батьків, висловлює їм свої вимоги. Батьки отримують корисні поради й допомогу від педагога, переконуються в його уважному ставленні до них, турботі про їхню дитину. У такій розмові педагог має бути особливо тактовним, пам'ятаючи, що надмірне акцентування на недоліках учня викликає в батьків насторогу, неприязнь, навіть якщо вони відчувають, що вчитель має рацію.

День відкритих дверей для батьків у школі. Цей вид роботи потребує єдності школи, батьків, учнів, сприяє згуртуванню шкільного колективу. Цього дня в школі проводять батьківські збори, лекції, консультації, екскурсії по школі, організують виставки, вечори, читальні конференції. У деяких школах їх присвячують питанням трудового, естетичного виховання дітей у сім'ї та ін.

Класні батьківські збори. Це важливий колективний вид роботи класного керівника з батьками учнів. Їх проводять 1–2 рази на чверть. Такі збори сприяють формуванню громадської думки батьків, об'єднанню їх в єдиний колектив. Тематика зборів визначається загальними завданнями виховання, умовами навчально-виховної роботи в класі, рівнем культури та педагогічного кругозору батьків. Збори можуть відбуватися у вигляді лекцій або доповідей класних керівників, виступів самих батьків та обміну досвідом виховної роботи з дітьми, із залученням учнів, показом їхніх класних робіт і художньої самодіяльності, демонструванням кінофільмів. Підготовка зборів залежить від змісту й форми їх проведення. Готуючись до них, класний керівник визначає порядок денний; продумує форму їх проведення та визначає осіб, відповідальних за підготовку; безпосередньо готує збори відповідно до наміченого плану (доповідь, виступи батьків, учителів та учнів, організація виставки, підготовка рішення зборів); забезпечує присутність батьків на зборах. Крім добре оформлених оголошень у шко-

лі, у місцях роботи батьків, слід своєчасно надіслати спеціальні запрошення додому. Їх оформляють самі учні. У запрошенні зазначають ім'я, по батькові та прізвище обох батьків, час, місце й порядок денний зборів.

З метою пропаганди педагогічних знань серед батьків організують *бесіди й лекції на педагогічну тематику*, їх проводять або для батьків учнів одного класу, або окремо для батьків учнів початкових класів, середніх і старших класів, що дає змогу враховувати вікові особливості дітей. Ці заходи ефективні лише тоді, коли опираються на конкретні факти, проілюстровані цікавими прикладами з питань сімейного виховання.

Вечори запитань та відповідей. Глибшому пізнанню методики сімейного виховання сприяють тематичні вечори запитань і відповідей, на які запрошують працівників правоохоронних органів, лікарів та інших фахівців, причетних до проблем виховання учнівської молоді.

Диспут – найприйнятніший за умови, що в класі або в школі сформувався дружний батьківський колектив і кожен може відверто висловитися стосовно обговорюваної проблеми. Диспут не лише збагачує батьків знаннями з педагогіки, більш тісним контактом з учителями, а й створює додаткові можливості для врахування індивідуальних особливостей батьків при засвоєнні ними педагогічної інформації.

Конференції, на яких батьки обмінюються досвідом сімейного виховання з певної проблеми.

В останнє десятиліття виникли нові види виховної роботи з учнями, що передбачають активну співпрацю з батьками під час їх проведення – журнали, прес-конференції, зустрічі “за круглим столом”, батьківські університети, виконання батьками практичних завдань, ознайомлення з педагогічною літературою, перегляд фільмів на педагогічні теми, вечори сімейних традицій, виставки “Світ захоплень нашої сім'ї”, прикладної, декоративної творчості, родинних альбомів, колекцій, випуск тематичних газет.

Значну допомогу у вихованні школярів і в роботі з батьками надають *батьківські комітети*. Починаючи працювати з батьками учнів, класний керівник виявляє найактивніших, серед яких визначає кандидатів до класного батьківського комітету – авторитетних людей, які користуються загальною повагою, яким властива висока громадянська свідомість, ініціатива, які мають організаторські здібності, виявляють інтерес до справ класу, люблять дітей. У роботі з батьківським комітетом класу педагог повинен виявляти тактовність, чуйне, доброзичливе, уважне ставлення до всіх пропозицій батьківського

активу, своєчасно реагувати на них. Це сприятиме підвищенню його активності, зацікавленості в оперативному вирішенні актуальних проблем. На кожному засіданні батьківського комітету класу його інформують про виконання рішень попереднього засідання, відзначають кращих виконавців. Про хорошу роботу батьків-активістів повідомляють за місцем їх роботи.

Значну виховну роботу з учнівською молоддю проводить служба в справах дітей, при якій діє комісія з питань захисту прав дитини, до складу якої входять освітяни, медики, представники органів міліції, юстиції. Вона спрямовує свою діяльність на профілактику правопорушень неповнолітніх, забезпечення нормальних умов для їх виховання, охорону їх прав.

Педагогічні колективи шкіл повинні підтримувати тісні контакти з кримінальною міліцією в справах неповнолітніх. Така спільна діяльність передбачає попередження правопорушень неповнолітніми; виявлення, припинення та розкриття скоєних ними злочинів; з'ясування причин та умов, що призводять до правопорушень неповнолітніми; виявлення дорослих осіб, які втягують неповнолітніх у злочинну діяльність, проституцію, пияцтво, наркоманію та жебрацтво; виявлення осіб, які займаються виготовленням і поширенням порнографічної продукції, видань, що пропагують насильство, жорстокість, статеву розпусту та ін.

Залучення громадськості до виховної роботи з учнями потребує від школи координування всіх її виховних впливів. Тому педагогічний колектив повинен знати умови й специфіку свого мікрорайону, виховні можливості підприємств й установ, продумувати форми участі громадськості в організації виховної роботи з дітьми в позашкільний час, організувати педагогічне навчання представників громадськості, які залучаються до безпосередньої виховної роботи зі школярами.

Питання та завдання для самоперевірки

1. У чому ви вбачаєте соціальну значимість сім'ї у вихованні учнів?
2. Розкрити сутність основних функцій сім'ї.
3. У чому полягає сутність сімейного виховання?
4. Перелічити принципи взаємодії школи й родини.
5. Визначити права й обов'язки батьківського комітету.
6. Які методи співпраці родини та школи вам відомі?
7. Перелічити основні напрями роботи класного керівника з батьками вихованців.
8. Охарактеризувати зміст і методику підготовки та проведення класних батьківських зборів.

ЛЕКЦІЯ № 11 ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Мета лекції: ознайомлення студентів з різновидами, провідними завданнями й методикою виховної роботи в позашкільних навчальних закладах.

План лекції

1. Різновиди дитячих і юнацьких організацій.
2. Провідні принципи функціонування позашкільних навчальних закладів.
3. Виховна справа як визначальний компонент у діяльності позашкільного навчального закладу.

Література до теми

1. Биковська О. В. Теоретико-методичні основи позашкільної освіти в Україні / О. В. Биковська ; М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К. : ІВЦ Алкон, 2006. – 355 с.
2. Дем'янюк Т. Д. Нові технології позашкільної освіти і виховання / Т. Д. Дем'янюк ; [ред. Г. Дем'янчук] ; Наук.-метод. центр серед. освіти, Рівнен. Палац дітей та молоді. – Рівне : Волинські обереги, 2000. – 351, [1] с.
3. Дитячі громадські організації : навчально-методичний посібник / [уклад. Л. М. Мазуренко]. – Х. : Видавнична група "Основа", 2004. – 188 с. – (Бібліотека журналу "Управління школою" ; вип. 10 (22)).
4. Закони України: "Про молодіжні та дитячі громадські організації", "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні" : за станом на 15 жовт. 2000 р.) / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 2000. – 24 с. – (Закони України).
5. Пустовіт Г. П. Позашкільна освіта і виховання: дидактичні основи методів навчально-виховної роботи / Г. П. Пустовіт, Л. В. Тихенко. – Суми : Унів. кн., 2008. – Кн. 2. – 271 с.

Важливим завданням позашкільних установ є надання школам допомоги в організації позакласної виховної роботи з учнями. В Україні діє три державні позашкільні заклади – еколого-натуралістичний центр, центр науково-технічної творчості, центр туризму й краєзнавства. Як науково-методична установа функціонує Національний центр естетичного виховання. Набуло поширення створення позашкільних навчально-виховних закладів нового типу: навчально-до-

слідницьких і творчо-виробничих центрів творчості, туризму, краєзнавства, шкіл мистецтва, спортивно-технічних шкіл, клубних закладів, театральних комплексів, соціально-педагогічних комплексів, кіноцентрів, міжшкільних клубів тощо.

Позашкільні навчально-виховні заклади – широкодоступні заклади освіти, які дають дітям та юнацтву додаткову освіту, спрямовану на здобуття знань, умінь і навичок за інтересами, забезпечують потреби особистості у творчій самореалізації та організації змістовного дозвілля.

До них належать палаци, будинки, станції, клуби й центри дитячої, юнацької творчості, дитячо-юнацькі спортивні школи, школи мистецтва, студії, бібліотеки, оздоровчі та інші заклади.

Такі заклади можуть бути комплексними й профільними. *Комплексні* – творчі об'єднання за інтересами (гуртки, секції, ансамблі, театри тощо). *Профільні* – забезпечують умови для розвитку природних нахилів та інтересів дітей і підлітків, задоволення їхніх потреб з певного напрямку діяльності. Усі вони працюють за річним планом, навчальний рік у них починається, як правило, 10 вересня і закінчується 26 травня.

Набір учнів відбувається як на безконкурсній основі, так і за конкурсом, умови якого виробляє сам заклад. Навчально-виховний процес здійснюється диференційовано, відповідно до індивідуальних можливостей дітей і з урахуванням їх вікових особливостей.

Палаци та будинки дитячої творчості організують гуртки (наукові, технічні, мистецькі, спортивні тощо), творчі колективи художньої самодіяльності (хори, оркестри, ансамблі пісні й танцю, театральні колективи та ін.), клуби любителів природи.

Центри й станції юних техніків проводять серед школярів роботу в галузі техніки, організуючи гуртки радіотехнічні, авіамоделльні, фотолюбителів, телемеханіки тощо.

Центри й станції юних натуралістів мають на меті виховання в учнів любові й інтересу до природи, формування в них умінь і навичок дослідницької роботи. Працюють гуртки юних городників, тваринників, садоводів, механізаторів сільського господарства та ін.

Центри та станції юних туристів організують подорожі школярів за межі постійного проживання для відпочинку й вивчення рідного краю та інших країн. Подорожі можуть бути пішохідними, лижними, автомобільними, авіаційними, велосипедними, водними, залізничними, комбінованими.

Дитячі спортивні школи готують на базі всебічного фізичного розвитку кваліфікованих майбутніх спортсменів. У таких школах пра-

цюють секції з окремих видів спорту, а в них – навчальні групи за статтю, віком і ступенем спортивної підготовки учнів.

Дитячі залізниці сприяють розширенню технічного кругозору та розвитку технічної творчості учнів, допомагають в організації професійної орієнтації.

Дитячі бібліотеки надають практичну допомогу школярам у засвоєнні ними знань з основ наук, сприяють розвитку читацьких інтересів, вихованню читацької культури, любові до книги.

Підлітковий клуб за місцем проживання надає знання, формуючи вміння та навички за інтересами, забезпечує потреби особистості у творчій самореалізації та інтелектуальний, духовний і фізичний розвиток, підготовку до активної професійної та громадської діяльності, створює умови для соціального захисту й організації змістовного дозвілля відповідно до здібностей, обдарувань і стану здоров'я вихованців.

За час існування незалежної України виникли такі дитячі та юнацькі організації: “Пласт”, “Сокіл”, “Січ”, “Чайка”, “Курінь” та ін.

Педагогічна діяльність позашкільних навчальних закладів опирається на низку загальноусталених принципів.

Добровільний характер участі в ній. Цей принцип сприяє тому, що учні самостійно можуть обирати профіль занять за інтересами. Педагоги за таких умов повинні ретельно продумувати зміст занять, використовуючи нові, ще не відомі учням факти, форми й методи, які б посилювали їхню цікавість.

Суспільна спрямованість діяльності учнів. Зміст роботи гуртків, клубів та інших форм діяльності повинен відповідати потребам розбудови Української Держави, відображати досягнення сучасної науки, техніки, культури й мистецтва.

Розвиток ініціативи й самодіяльності учнів. У позакласній і позашкільній діяльності слід урахувувати бажання школярів, їхні пропозиції, щоб кожен з них виконував цікаву для себе роботу.

Розвиток винахідливості, дитячої технічної та художньої творчості. Під час занять перед учнями слід ставити завдання пошукового характеру: створення нових приладів, удосконалення наявних; надання особливої уваги творчому підходу до справи тощо.

Зв'язок з навчальною роботою. Позакласна та позашкільна робота повинна бути логічним продовженням навчально-виховної роботи, яка здійснюється на уроках. Так, знання з фізики можуть бути поглиблені й розширені на тематичному вечорі, а з літератури – під час обговорення кінофільму чи спектаклю за літературним твором.

Використання ігрових форм, цікавість, емоційність. Реалізація цього принципу потребує широкого використання пізнавальних ігор, ігор з комп'ютерами, демонстрування цікавих дослідів.

У позашкільній виховній роботі використовують масові, групові та індивідуальні форми виховання дітей. У цих закладах читають лекції про досягнення науки й техніки, організують зустрічі з діячами науки, техніки, мистецтва, проводять виставки дитячої творчості, олімпіади, огляди, конкурси і под. Групові форми виховної роботи зосереджують учнів на діяльності гуртків, секцій, клубів, студій та ін. Індивідуальна форма роботи передбачає виконання школярами творчих індивідуальних завдань, навчання гри на музичних інструментах, образотворчу діяльність у художніх школах тощо.

Виховний процес у позашкільних навчальних закладах складається з виховних ситуацій, що є підґрунтям різних форм виховної роботи й визначаються як “виховний захід”, “колективна виховна справа” (КВС), “колективна творча справа” (КТС), “виховна справа” (ВС).

Виховна справа (ВС) – це форма організації і здійснення конкретної діяльності вихованців, яка є необхідною, корисною, здійсненою. Виховний процес складається з ланцюга виховних справ. Сутністю виховної справи є єдність двох підходів – діяльнісного й комплексного. Перший вимагає організації різних видів діяльності учнів: пізнавальної, суспільно орієнтованої, трудової, художньої, спортивної, ціннісно-орієнтованої і вільного спілкування, а другий – єдності цілей, завдань, змісту, форм і методів виховання. Унаслідок цього одна виховна справа одночасно забезпечує вирішення декількох виховних завдань.

Сучасна педагогічна практика має чималий арсенал комплексних виховних справ. За домінантною виховною метою вони поділяються на пізнавальні, соціально орієнтовані, етичні, естетичні, екологічні, трудові, спортивні.

Пізнавальні ВС: подорожі в Читай-місто, прес-конференції “За сторінками твоїх підручників”, турніри ерудитів і знавців з предметів, усні журнали “За сторінками улюбленого журналу”, конкурси “Захист улюбленої газети”, аукціони народної мудрості (про знання, природу, працю), пізнавальні ігри (кімната таємниць і загадкових явищ, академія невідомих наук, складання тлумачного словника за певним принципом, відкриття музею тощо); захисти фантастичних проєктів “Людина 3000 року”, “Міжгалактичні спілкування”, “Роботи й робототехніка”, “Школа майбутнього” та багато інших.

Соціально орієнтовані ВС: День Конституції України, свято на честь незалежності України, День перемоги, День матері, свята на-

родного календаря; круглі столи “Герої мого народу”; конференції “Історія мого села”, “Сторінки козацької слави”, “Скіфські кургани”, “Історія державних символів”; акції “Я – громадянин своєї країни”, “Ніщо не забуте, ніхто не забутий”, вечори “Краса землі моєї України”, конкурси “Край зелених дібров і золотих ланів”, “Мово рідна, ти ж у нас одна”, диспути “Що б я змінив у житті свого народу?”, “Моя програма виходу країни з економічної кризи”, ділові ігри “Засідання парламенту”, “Відкритий мікрофон”, “Шкільний референдум”; кінолекторій “Проблемний екран”; економічний вісник, гра-естафета “Економіка і ми”, клуб “Юний менеджер”, економічна гра “Юніор-бізнес”, шкільна фондова біржа, шкільна адвокатура тощо.

Етичні ВС: акції “Добро вертається сторицею”, “Дітям Чорнобиля”; диспути “Чи може бути щасливою неординарна людина?”, “Конфлікт чи толерантність?”, “У кого є совість?”, “Краще гірка правда, ніж солодка брехня”, “Що означає бути відповідальним за кохану?”; захист проєкту “Школа співробітництва”, гра “Словничок ввічливих слів”; круглі столи з батьками “Вибачте, ми були неправі” (сучасне звучання проблеми “Батьки і діти”); збір-розмова “Себе як у дзеркалі я бачу”; турнір лицарів; конкурс “Усміхайтесь, джентльмени”; клуб “Немає межі вдосконаленню”.

Естетичні ВС: виставка-продаж “Ремесла України”, “Українська вишиванка”; акція “Калиновий вінок і вербова стрічка”; конкурси “Козацькому роду нема переводу”, умільців сучасного аранжування квітів “Фантазії осені”, “Зимові сюжети”; українські вечорниці; вечір авторської пісні “Візьми гітару”, “Пісні наших бабусь”, “І пробуджується поезія в мені”; аукціон знань про сучасну естраду, пісенний аукціон; музичний ринг; фестиваль мистецтв, фольклорний фестиваль; гуморина; “Свято квітів”, “Свято весни” тощо.

Екологічні ВС: акції “Збережи природу”, “Екологічними стежинами лісопарку”, “День птахів”, “День лісу”, “Чисті озера”, “Чисті джерела”, “Біль Чорнобиля”; конкурси проєктів на захист навколишньої природи, природоохоронного плаката, творців екологічних казок, “Пори року”; прес-конференція “Природа – наше багатство”; КВК, що розкриває проблеми взаємовідносин людини й природи; аукціон народної мудрості про природу; турніри знавців природи та ін.

Трудові ВС: ярмарки “Золоті руки”, “Матусині пироги мого виконання”, “Народні ремесла”, “Українська народна страва”; “День підприємництва”, “День урожаю”; ательє добрих послуг, шкільний кооператив, майстерня з виготовлення сувенірів; конкурс “Я – май-

бутній господар”; рейд “Благоустрій нашого села, міста”; акція “Насадження саду” тощо.

Спортивні ВС: свято “Сила грації”; спортивні ігри “Козацькі забави”; змагання “Кращий бігун”, “Кращий стрибун”, “Кращий плавець”; спортивно-туристична гра “Слідопит”; походи з вивчення рідного краю, круглі столи “Спорт – це сила й здоров’я”, “Сам собі ворог” та ін.

Практика виховання охоплює різноманітні виховні справи. Але якщо розглядати виховну справу, опираючись на системний підхід, то завжди підтверджується закономірність, що всі вони мають однакову структуру. Виховна справа, як і урок, поділяється на певні етапи (процеси). Організація виховної справи передбачає п’ять етапів.

Перший етап – установлення цілей. Він повинен забезпечити визначення домінантної мети (наприклад, моральної) і пов’язаних з нею інших цілей виховання (трудового, інтелектуального, фізичного тощо), конкретних виховних завдань. Одним із важливих джерел установлення цілей виховної справи є соціальна ситуація періоду, у якому здійснюється ВС. Ця ситуація зумовлена суспільними подіями в місті, селі, країні, у світі, державними святами, ювілейними датами, народним календарем, національними традиціями, обрядами, подіями в житті школи тощо. Другим джерелом є ситуація вихованості в школярів необхідних якостей і рис особистості. Третім – загальна спрямованість роботи навчально-виховного закладу на певний період. Узяті в єдності, ці джерела забезпечують виховній справі життєздатність, актуальність, педагогічну доцільність, спрямованість.

На етапі встановлення цілей педагог вирішує три важливі завдання:

- 1) сприяє доцільному вибору соціальної ситуації;
- 2) діагностує рівень вихованості колективу й окремих учнів;
- 3) формулює мету й конкретні завдання виховної справи.

Другий етап – планування виховної справи. Етап повинен забезпечити розробку програми діяльності колективу відповідно до визначеної мети. Від якості планування залежить успіх виховної справи, бо саме план спрямовує виховну діяльність на визначений курс, головні завдання і комплексне їх вирішення.

Складні виховні справи, що передбачають залучення багатьох учасників, плануються методом сіткового графіка. На ньому наочно зображаються цілі, завдання, шляхи (“маршрути”) їх досягнення, розподіляються учасники, визначаються форми й методи роботи, проміжні етапи (“станції”) та інша інформація, необхідна для розуміння мети.

Важливою умовою педагогічної ефективності цього етапу є колективний характер планування. Виховна справа є спільною справою школярів, тому в ній повинен брати участь увесь колектив. У практиці роботи класних керівників виникли нові форми, що сприяють колективному плануванню: анкети-скарбнички “Думаю, мрію, пропоную”, “Хочу, щоб було так”, конкурс між мікрогрупами на кращу пропозицію до плану, ділові ігри “Програма”, “Ми прогнозуємо своє завтра” тощо. Складання плану, програми майбутньої діяльності – справа не проста й відповідальна. Формуванню в школярів конструктивних умінь і навичок сприяє спеціальна робота педагога, спрямована на:

- а) осмислення змісту майбутньої діяльності, виділення її етапів, окремих дій;
- б) самостійне визначення завдань, засобів і способів їх вирішення;
- в) уточнення зовнішніх і внутрішніх умов досягнення наміченого результату;
- г) озброєння учнів методикою складання наочних і зрозумілих графічних планів, сіткового планування.

Третій етап – організація діяльності школярів. Планування виховної справи передбачає ефективну організацію спільної суспільно орієнтованої, пізнавальної, трудової, художньої, екологічної, спортивної та інших видів діяльності школярів.

Намагаючись вирішити життєво важливі завдання, кожен з вихованців обирає і відкриває для себе кращі засоби праці, використовує набуті знання й уміння, шукає додаткову інформацію, засвоює соціальний досвід, обмінюється власним досвідом творіння добра, долає труднощі, оцінює досягнуте, визначає нові проблеми. У цікаво організованій спільній практичній діяльності формуються відповідальне ставлення до природи, культури, праці, людей, самого себе, громадянська позиція.

1. Під час організації ВС слід дотримуватися низки застережень: не можна допускати, щоб процес виховання перетворювався в “кампанію з ...”, виховання є не “кампанією”, а тривалою кропіткою працею, яка складається з буденних справ.

2. Високі моральні якості базуються на простих. Так, для виховання громадянськості необхідно, щоб в учня були сформовані звички піклуватися про інших, виконувати обов’язки перед людьми, відповідати за свої слова, дії.

3. В основі взаємин вихователя і вихованця повинна бути єдність поваги й вимогливості: віра в можливість дитини, розуміння сильних і слабких її сторін, намагання розвинути кращі сторони й ви-

мога діяти заради поліпшення життя навколо себе й одночасно вдосконалювати самого себе.

4. Віра у творчі сили, намагання вихованців розвинути несумісні з “начальницькою”, командною вимогливістю дії, які вони повинні виконувати.

5. Етап організації діяльності школярів є “школою організації”, у якій формуються організаторські здібності, уміння і навички вихованців.

Четвертий етап – етап самоствердження особистості й безпосереднього виховного впливу на колектив. Якщо ВС добре організована й підготовлена, то можна сподіватися, що вона успішно здійсниться. На цьому етапі вихователь стежить за ходом реалізації програми ВС, виконуючи диспетчерські функції. Він спостерігає за колективом у цілому й окремими учнями, їх активністю, ініціативністю, самостійністю, самоствердженням, пам’ятаючи, що виховна справа розвиває у вихованців певні якості. Педагог намагається створити умови для вільного висловлення своїх думок і почуттів, виконання дій. Водночас уважно стежить за розвитком подій, не допускає, щоб вони набули небажаного напрямку.

П’ятий етап – підбиття підсумків. Колективний аналіз ВС проводиться з метою виявлення причин успіхів і невдач за такою апробованою схемою:

- 1) чи всі позиції підготовки й проведення ВС знайшли відображення в плані;
- 2) чи відповідав зміст програми визначеній меті;
- 3) чи відповідав визначеній меті, завданням і вимогам рівень організації;
- 4) чи всі заплановані заходи достатньо підкріплялися ресурсами;
- 5) які фрагменти, частини ВС удалися краще, чому;
- 6) чи витримана ВС у часі;
- 7) хто й чому порушив терміни;
- 8) ВС була системою чи набором малопов’язаних між собою фрагментів і частин;
- 9) чи відповідало емоційне забарвлення виховної справи її задуму;
- 10) чи задовольняє якість ВС учнів, над якими питаннями вона змусила їх замислитись;
- 11) якої оцінки заслуговував кожний член колективу;
- 12) якою була поведінка учнів;
- 13) чому виникли випадки негативної реакції частини учнів на ті чи інші педагогічні дії;

14) від чого слід відмовитись і що нове ввести в наступні виховні справи.

У процесі аналізу слід виявляти зв’язки між явищами, шукати залежності, знаходити причини й наслідки.

Виховання – цілеспрямований і систематичний вплив на свідомість, почуття і поведінку вихованців з метою формування в них відповідних якостей. Тому до структури виховних справ педагог включає методи й форми, що спонукають учнів до моральних, естетичних та інших суджень, за допомогою яких вони оцінюють вчинки – свої та інших людей. Знання, оцінки, судження, застосовані в життєвому досвіді, продумані, пережиті, критично переосмислені учнем, поступово стають переконаннями. Для підсилення переживання школяра, його ставлень до дійсності, людей, власної поведінки в структуру виховної справи органічно вплітаються засоби, які стимулюють почуття. Головна мета виховних справ полягає у формуванні поведінки, готовності до відповідної діяльності. Виховні справи складають ланцюг послідовних вчинків у життєвих ситуаціях. Проте навіть вчинки не завжди свідчать про відповідну вихованість. Важливі й спонукальні мотиви, які пояснюють вчинки. Формування широкого діапазону соціально значимих мотивів діяльності є важливою і необхідною частиною всіх виховних справ.

Питання та завдання для самоперевірки

1. Перелічити різновиди дитячих і юнацьких організацій.
2. У чому, на ваш погляд, полягають відмінності у функціонуванні різноманітних молодіжних об’єднань?
3. Визначити головні принципи функціонування позашкільних навчальних закладів.
4. У чому полягає виховний потенціал колективної творчої справи в позашкільному навчальному закладі?
5. Перелічити основні етапи організації колективної творчої справи.
6. Указати спільні й відмінні риси позакласної і позашкільної форм виховної роботи.
7. Визначити передумови успішної співпраці дитячого колективу в позашкільному навчальному закладі.
8. У чому полягають особливості виховної діяльності педагога в позашкільному навчальному закладі?

ЛЕКЦІЯ № 12

СПЕЦИФІКА ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ТИМЧАСОВИХ ДИТЯЧИХ І МОЛОДІЖНИХ ОБ'ЄДНАННЯХ У ЛІТНІХ ОЗДОРОВЧИХ ТАБОРАХ

Мета лекції: формування в студентів уявлень про специфіку функціонування закладів молодіжного дозвілля та особливості педагогічної діяльності вихователя літнього табору.

План лекції

1. Форми організованого дозвілля під час канікул.
2. Планування виховної роботи в оздоровчих таборах.
3. Провідні завдання, принципи організації й різновиди виховних заходів у літньому оздоровчому таборі.

Література до теми

1. Методика роботи в літньому оздоровчому таборі : навч. посіб. для педагогів серед. закл. освіти та позашк. закл., студ. вузів] / [Коваленко Є. І., Конончук А. І., Пінчук І. М., Солова В. М.] ; за заг. ред. Є. І. Коваленко ; Ін-т змісту і методів навчання. – К., 1997. – 278 с.
2. Проскурина Е. А. Святоке літо. Шкільне свято / Е. А. Проскурина, О. І. Братчук. – Х. : Торсинг, 2005. – 142 с.
3. Сонячне літо в таборі : навчально-методичний посібник / [уклад. В. М. Солова та ін. ; за заг. ред. Н. І. Яковець] ; Ніжин. держ. пед. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2005. – Ч. 1. – 269, [1] с.
4. Холковська І. Л. Організація дозвілля дітей у літньому таборі : ігри, конкурси, розваги / І. Л. Холковська ; Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2008. – 256 с.

Провідне місце в організації змістовного дозвілля, відпочинку та оздоровлення студентської молоді займають літні оздоровчі табори різного профілю.

Літній оздоровчий табір є позашкільним навчально-виховним закладом, призначеним для оздоровлення учнівської молоді в канікулярний період, організації їх змістовного відпочинку, фізичного загартовування і задоволення духовних потреб.

Табір забезпечує оптимальні умови для набуття досвіду в самовизначенні, самореалізації молодої людини, розкриття її творчого потенціалу, розширення і поглиблення знань, умінь у науковій, технічній творчості, спорті, туризмі, краєзнавстві, народознавстві та інших

видах пізнавальної діяльності, практичному використанні набутих навичок у виробничій і суспільно корисній праці.

Термін перебування в таборі, час проведення і кількість змін визначаються засновниками табору з урахуванням рекомендацій органів освіти та охорони здоров'я, але повинні бути не меншими ніж два тижні. У таборі створюються групи, загони, наповнюваність яких становить 35–40 чоловік. Групи, загони, бригади, профільні об'єднання з меншою наповнюваністю організуються за рішенням засновника й при наявності фінансових і кадрових можливостей із врахуванням вікових особливостей, а також інтересів дітей.

До традиційних типів оздоровчо-виховних закладів для роботи з молоддю в літній період належать табори:

- замиські оздоровчі;
- наметові;
- туристично-спортивні;
- соціально-реабілітаційні;
- праці та відпочинку;
- охоронно-спортивні оздоровчі для молоді;
- оздоровчо-спортивні юнацьких спортивних шкіл;
- санаторного типу (літній і річний);
- всеукраїнські;
- профільні;
- сімейні будинки відпочинку;
- туристичні поїздки, походи й екскурсії, групові та індивідуальні поїздки молоді за кордон, обмін делегаціями тощо.

Керівництво табором здійснює начальник, який забезпечує умови та якість навчально-виховної роботи, організовує діяльність педагогічної ради, контроль за виконанням планів і програм, відповідає разом із засновниками за дотримання в закладі правил санітарно-гігієнічного режиму, охорони праці, протипожежного захисту й техніки безпеки. Вищим органом громадського самоврядування табору є загальні збори колективу. За рішенням загальних зборів колективу вибирається рада табору, яка розв'язує головні питання виховної та фінансово-господарської діяльності табору.

Зміст, форми й методи роботи табору визначаються педагогічним колективом і будуються за принципом самоврядування з урахуванням національних і культурно-історичних традицій, особливостей соціально-економічного розвитку регіону. У кожному таборі складаються: перспективний план на літо, календарні плани роботи табору й загону на зміну, план-сітка загонових справ, плани роботи гуртків,

клубів за інтересами, робочі плани загонів вихователів, методиста, заступника начальника табору з питань виховної роботи, конкретні плани підготовки та проведення різноманітних справ у таборі.

Перспективний план роботи складається на всі зміни начальником табору разом з методистом, заступником та іншими членами педагогічного колективу, обговорюється і затверджується педагогічною радою до заїзду дітей у табір.

У перспективний план рекомендується вносити такі розділи: характеристика регіону, де знаходиться табір, його матеріальної бази, виховні завдання, зміст виховної діяльності табору і його основні напрями: національно-патріотичне виховання, організація суспільно корисної праці й трудове навчання, естетичне виховання і розвиток культури спілкування, фізичне виховання, формування здорового способу життя, туристична й екологічна робота, організаційно-методична робота тощо.

Календарний план роботи табору складається на одну зміну з урахуванням завдань, зазначених у перспективному плані роботи табору, а також пропозицій загонів. Перш ніж розпочинати планування, старший вихователь на організаційних зборах повинен ознайомити його учасників з перспективами роботи на літо, завданнями на оздоровчу зміну, традиціями табору. Рада табору може запропонувати конкурс на кращу пропозицію до плану й здійснює розвідку корисних справ. Після обговорення пропозицій рада табору складає календарний план і визначає, який загін і хто із членів ради табору відповідає за підготовку та проведення тієї чи іншої справи. На зміну доцільно планувати не більше чотирьох-п'яти загальнотабірних справ для всіх загонів, оскільки кожна з них вимагає тривалої і ретельної підготовки.

Календарний план табору рекомендується складати з трьох розділів: загальнотабірні справи, робота з проведення заходів у загонах, оздоровлення. У додатках до плану подається розклад фізкультурних занять, робочих гуртків, клубів, секцій. На основі цього плану складається план-сітка роботи табору на кожну зміну.

Календарний план роботи загону складається вихованцями разом з вихователем загону на одну зміну. При його складанні, насамперед, необхідно врахувати пропозиції, порадитися з ними та з'ясувати їхні інтереси й побажання. Допоможуть такі форми залучення дітей до планування роботи загону: анкетування, конкурс ланок, усні опитування тощо.

На основі щоденних загонів планів старший педагог-організатор разом із черговим по табору складають зведений план роботи та-

бору на наступний день, розміщують його на щиті “Сьогодні в таборі”. Складаючи план роботи загону, вихователь повинен передбачити всі можливості для самоствердження та саморозвитку, самодіяльності, ініціативи й творчості молоді. Це досягається за допомогою добору доцільних справ і їх розумного чергування.

У літньому оздоровчому таборі протягом кожної зміни рекомендується проводити фізкультурно-спортивну, туристичну, екологічну діяльність: спортивні змагання з волейболу та футболу, спортивні естафети для молоді, спортивні змагання на байдарках, змагання на дощці під вітрилом. Під керівництвом досвідчених інструкторів студенти вивчають ази туристичного життя: вчать ставити намети, розпалювати вогнище, долати перешкоди, орієнтуватися на місцевості, куховарити. Більше уваги треба приділити валеологічній освіті. Із цією метою серед молоді можна провести заняття на теми: “Тютюн та його наслідки”, “Наркоманія – це небезпечно”, “Поговоримо про СНІД”, “Алкоголь і молодь”. У таборі слід провести акції “Молодь вибирає здоровий спосіб життя”, “Будьмо здорові!” та ін. Основною метою роботи таких акцій є розвиток особистісних рис молоді, формування свідомого підходу до захисту свого здоров'я від впливу негативних явищ, відпрацювання навичок спілкування, необхідних для пропагування серед однолітків здорового способу життя. Молодь може брати активну участь у бліцопитуванні учасників табору “Молодь за здоровий спосіб життя” з метою виявлення ставлення до тютюнопаління, алкоголю та наркоманії. На всіх змінах можливо провести конкурс плакатів “Молодь України за здоровий спосіб життя”, переможців нагородити призами.

У таборах є умови для оздоровлення шляхом використання природних факторів, а також через заняття ранковою гігієнічною гімнастикою на свіжому повітрі. Педагогічні працівники оздоровчих таборів зобов'язані активно використовувати фізичну культуру й спорт для формування розвиненої людини. Відомо, що фізичне виховання тісно пов'язане з трудовим та естетичним, моральним і розумовим. Усі оздоровчі, фізкультурно-масові та спортивні заходи потрібно проводити з урахуванням віку дітей (7–9 років, 10–13 років, 14–15 років, 16–17 років).

Форми фізичного виховання в таборах:

1. Оздоровчі заходи (ранкова гімнастика, загартовування сонцем, повітрям, водою, прогулянки, плавання).
2. Фізкультурна робота (екскурсії, туристичні походи, рухливі ігри, естафети, вечори, вікторини, КВК).

3. Спортивна робота (“Веселі старти”, “Козацькі ігри та забави”, турніри, змагання з різних видів спорту, спортивні ігри, товариські міжтабірні зустрічі зі спортивних ігор).

4. Навчально-тренувальна робота (заняття в спортивних секціях).

Для чіткого керівництва фізичним вихованням укладається перелік основних заходів, що погоджується з начальником табору й обговорюється і затверджується на педагогічній раді.

Орієнтовний план основних заходів

Організаційна робота:

1. Розробка календарного плану фізкультурно-оздоровчих і спортивних заходів.
2. Проведення виборів фізоргів і капітанів загонів.
3. Підбір фізкультурного активу.
4. Проведення занять вихователями та керівниками з питань фізичного виховання в загоні.
5. Організація набору до секцій (гуртків).

Оздоровча робота:

1. Щоденне проведення ранкової гімнастики.
2. Проведення оздоровчих заходів (прогулянки, сонячні та повітряні ванни, купання).
3. Організація рухливих ігор та естафет.

Спортивно-масова робота

1. Загонові й табірні змагання.
2. Змагання “Веселі старти”.
3. “Козацькі ігри та забави”.
4. Змагання з легкої атлетики.
5. Змагання зі спортивних ігор:
 - а) футболу;
 - б) волейболу;
 - в) баскетболу;
 - г) гандболу (ручного м'яча).
6. Товариські зустрічі зі спортивних ігор із командами сусідніх таборів.
7. Вікторини, вечори, КВК.

Навчально-тренувальна робота:

1. Загонові заняття.
2. Тренування збірних команд табору з різних видів спорту.
3. Навчання дітей плавання.
4. Заняття з туристично-краєзнавчої роботи.

Агітаційно-пропагандистська робота:

1. Обладнання стенду “Спортивне життя табору”.
2. Нагородження кращих спортсменів табору, загону.

3. Організація спортивних радіопередач.

Планування виховної роботи в таборі вимагає певної послідовності, системності та дотримання традицій. Важливе значення має відзначення державних і народних свят, що припадають на літній період (святкування Дня Конституції України (28 червня), Дня незалежності України (24 серпня), Зелених свят, свята Івана Купала (липень) тощо), подій, що відбуваються в країні й за кордоном, календаря літніх пам'ятних дат, традицій табору, місцевих умов і можливостей. Наприклад, до святкування Дня Конституції України:

1. Територія табору спеціально оформляється: квіткові гірлянди, у яких переважають жовтий і блакитний кольори, стенди-плакати, державні прапори, спеціальні випуски стінгазет.

2. Готуються стенди про життя сучасної України, про життя молоді.

3. Проведення в загонах бесід, присвячених Дню Конституції: “Символи Української Держави”, “Права та обов'язки громадянина Української Держави”, “Українська мова – мова калинова”, “Бути громадянином – це значить поважати Конституцію, закони Української Держави”, “Наша воля розквітла в Кобзаревім слові”, “Народні українські традиції та обряди”.

4. Усні журнали: “Видатні борці за незалежність України” (П. Сагайдачний, Б. Хмельницький, І. Мазепа, П. Полуботко, П. Орлик та ін.); “Українські жінки – гордість народу України” (Настя Лісовська, Маруся Богуславка, Маруся Чурай, Леся Українка, Софія Русова).

Цінність змісту й форм щодо організації змістовного дозвілля, відпочинку та оздоровлення учнівської молоді в тому, що вони можуть видозмінюватися залежно від досвіду роботи педагогічно-виховательського складу, місцевих умов і творчої ініціативи дітей.

Питання та завдання для самоперевірки

1. Перелічити традиційні форми організованого дозвілля під час канікул.
2. Визначити поняття “літній оздоровчий табір”.
3. У чому полягають особливості планування виховної роботи в літніх оздоровчих таборах?
4. Визначити провідні завдання виховної роботи ЛОТ.
5. За допомогою прикладів довести різносторонність виховної роботи в умовах літнього оздоровчого табору.
6. Охарактеризувати специфіку спортивно-оздоровчої роботи ЛОТ.
7. Визначити потенціал народних свят літнього циклу в процесі національного виховання молоді.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

СЕМІНАР № 1 ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МЕТИ ТА СУЧАСНИХ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ

Мета заняття: формувати в студентів уміння визначати мету виховання та обґрунтовувати власні погляди щодо розв'язання проблем сучасного виховання.

Питання для обговорення

1. Розвиток уявлень про мету виховання. Сучасне тлумачення мети виховання.
2. Соціалізація і виховання. Закономірності соціалізації дитини.
3. Особливості процесу виховання в загальноосвітній школі.
4. Формування свідомості вихованців як ефективний засіб педагогічного впливу.
5. Найперспективніші напрями технології виховної роботи.

Контрольні запитання

- Як історично розвивались уявлення людства про необхідність виховання та вихованість людини?
- Обґрунтуйте міркування про наявність або відсутність морального прогресу людства.
- Пригадайте провідні етапи розвитку теорії і практики шкільного виховання в Україні.
- Які тенденції в культурі поведінки та моральності громадян сучасної України можна спостерігати?
- Що таке “педагогічна технологія” у вихованні та “технологія виховного процесу”?
- Що є спільного й відмінного у вихованні дівчат і хлопців?
- Які напрями впливу засобів масової інформації на сучасну молодь?
- Які перспективні шляхи та засоби виховної роботи в школі?

Практичні завдання

- Розробити сценарій студентської дискусії за темою “Кого ми прагнемо виховати?”
- Розробити сценарій рольової гри для студентів, у якій обговорюватимуться проблеми змісту та нові тенденції в шкільному вихованні.
- Написати реферат на тему “Роль соціалізації та виховання людини в розвитку людського суспільства”.

- Виписати кілька цитат із творів А. С. Макаренка та В. О. Сухомлинського й за їх допомогою порівняти погляди видатних вітчизняних педагогів на завдання і процес виховання.
- Прорецензувати за вибором 2 статті на теми шкільного виховання з журналів “Педагогіка та психологія” за останній рік.
- Написати реферат на тему “Думки видатних діячів української культури та освіти XV–XIX століть про виховання”.
- Прорецензувати за вибором 2 статті на теми шкільного виховання з журналів “Рідна школа” за останній рік.
- Написати твір-мініатюру на тему “Мої уявлення про гуманну особистість та шляхи її виховання”.

На завершення: обговорити 3–4 виступи студентів, запропонувати конкретні випадки з педагогічної практики, що підтверджують (чи заперечують) судження і висновки доповідачів.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Виховання особистості : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 838, [1] с.
2. Ващенко Г. Г. Виховний ідеал : підруч. для педагогів, виховників, молоді і батьків / Г. Г. Ващенко ; Всеукр. пед. т-во ім. Г. Ващенка. – 4-те вид. – Л. : Камула, 2006. – Т. 1 / [авт. передм. О. Гентош]. – 2006. – 273, [3] с.
3. Вишневський О. І. Сучасне українське виховання: педагогічні нариси / О. І. Вишневський. – Л. : Львів. обл. наук.-метод. ін-т освіти, Львів. обл. пед. т-во ім. Г. Ващенка, 1996. – 233, [5] с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко ; [голов. ред. С. І. Головка]. – К. : Либідь, 1997. – 373, [1] с.
5. Державна національна програма “Освіта” (“Україна ХХІ століття”). – К. : Райдуга, 1994. – 62 с.
6. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / С. Г. Карпенчук. – 2-ге вид., доповн. і переробл. ; [ред. Т. М. Коліна, Л. О. Біда]. – К. : Вища шк., 2005. – 341, [1] с.
7. Теорія виховання : курс лекцій / [уклад. Олексюк О. Є.] ; М-во освіти і науки України [та ін.]. – Миколаїв : Іліон, 2007. – 267 с.
8. Ушинский К. Д. Человек как предмет воспитания. Избр. пед. сочинения : в 2 т. / К. Д. Ушинский. – М. : Просвещение, 1981. – Т. 1. – С. 203–236.
9. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник / М. М. Фіцула. – 2-ге вид., випр. та доповн. – К. : Академвидав, 2007. – 559 с. – (Альма-матер).

10. Щербань П. М. Прикладна педагогіка : навч.-метод. посіб. для студ. пед. навч. закл. / П. М. Щербань ; [ред. Н. В. Леонова]. – К. : Вища шк., 2002. – 212, [3] с.

СЕМІНАР № 2 ЗНАЧЕННЯ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ У ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

Мета заняття: формувати в студентів практичні навички педагогічного спілкування.

Питання для обговорення

1. Особливості педагогічного спілкування з вихованцями різних вікових груп.
2. Компоненти педагогічної діяльності та їх прояв у роботі педагога-вихователя.
3. Педагогічні здібності та їх значення для різних напрямів виховної роботи.
4. Характеристика знань і вмінь, необхідних педагогу для здійснення виховної роботи.
5. Позитивні й негативні стереотипи педагогічного спілкування в сучасній школі.

Контрольні запитання

- Визначити поняття “педагогічна майстерність”.
- Що спільного й відмінного між педагогічною майстерністю і педагогічним тактом?
- Перелічити специфічні особливості педагогічної праці й пов’язані з ними вимоги до особистості вихователя.
- Які існують негативні риси характеру вихователя, що заважають йому в професійній діяльності?
- Чи потрібно сучасному педагогові вдаватися до самовиховання? Якщо так, то які для цього існують шляхи й способи?

Практичні завдання

- Описати одного з педагогів, які вас навчали в школі. Проаналізувавши його професійні якості, визначити: 1) які здібності переважали; 2) який компонент педагогічної діяльності здійснювався педагогом найуспішніше; 3) які особистісні риси вирізнялися найпомітніше. Заслухати й обговорити кілька виступів-спогадів.

- Відповісти письмово на питання “Які педагоги справили на мене найбільший виховний вплив?”. Заслухати й обговорити кілька виступів.
- Скласти бібліографію (10–15 назв) з проблеми професійних якостей педагога як вихователя.
- Прорецензувати книгу В. О. Сухомлинського “Сто порад учителю”.
- Написати реферат “У чому полягає педагогічний талант, а в чому – педагогічна майстерність”.
- Прорецензувати книгу І. О. Синиці “Педагогічний такт і майстерність учителя”.
- Написати твір-мініатюру “Типові уявлення українського народу про педагога-вихователя”.
- Скласти анкету для оцінки кваліфікації педагога як вихователя.
- Прорецензувати книгу В. А. Мацюк “Интересней профессии не знаю”.
- Написати реферат “Уявлення А. С. Макаренка про майстерність педагога-вихователя”.

На завершення: під керівництвом викладача студенти виконують вправи на формування вміння аналізувати різні аспекти педагогічного спілкування за книгою: Зязюн І. А. Педагогічна майстерність : підручник / Зязюн І. А., Крамущенко Л. В., Кривонос І. Ф. – 3-тє вид., доповн. і переробл. ; [ред. І. А. Зязюн] ; Акад. пед. майстерності. – К. : СПД Богданова А. М., 2008. – 376 с.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Виховання особистості : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 838, [1] с.
2. Безпалько О. В. Зміст і методика позакласної виховної роботи за інтересами : методичний посібник / Безпалько О. В., Трухін І. О., Говорун Т. В. ; [відп. ред. А. Й. Капська] ; М-во освіти і науки України. – К. : КДПІ, 1993. – 120 с.
3. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність : підручник / Зязюн І. А., Крамущенко Л. В., Кривонос І. Ф. – 3-тє вид., доповн. і переробл. ; [ред. І. А. Зязюн] ; Акад. пед. майстерності. – К. : СПД Богданова А. М., 2008. – 376 с.
4. Іванченко А. В. Соціалізація і соціальне виховання : навчальний посібник / Іванченко А. В., Сбруєва А. А., Дикова-Фаворська Д. М. ; Відкр. міжнар. ун-т розвитку людини “Україна”, Житомир. екон.-гуманіт. ін-т. – Житомир : Полісся, 2006. – 213, [1] с.

5. Інноваційні пошуки в сучасній освіті : посібник / [Олійник В. В., Семиченко В. А., Бех І. Д. та ін.] ; упоряд. Г. М. Перевознікова ; за ред. Л. І. Даниленко, В. Ф. Паламарчук ; Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. – К. : Логос, 2004. – 219 с.
6. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання : [навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл.] / С. Г. Карпенчук. – 2-ге вид., доповн. і переробл. ; [ред. Т. М. Коліна, Л. О. Біда]. – К. : Вища шк., 2005. – 341, [1] с.
7. Класний керівник у сучасній школі / [уклад. Оржеховська В. М., Пилипенко О. І.]. – К. : ІЗМН, 1996. – 156 с.
8. Омельченко Л. П. Настільна книга класного керівника / Л. П. Омельченко. – Х. : Вид. група “Основа”, 2007. – 286 с.
9. Трухін І. О. Основи шкільного виховання : навч. посіб. для студ. пед. навч. закл. / І. О. Трухін, О. Т. Шпак ; М-во освіти і науки України. – К. : ЦУЛ, 2004. – 368 с.

СЕМІНАР № 3 ВИЗНАЧАЛЬНІ УМОВИ Й МЕТОДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

Мета заняття: формувати в студентів навички адекватного використання методів і прийомів виховання.

Питання для обговорення

1. Значення принципів виховання в процесі досягнення мети виховання.
2. Класифікація методів виховання. Умови оптимального вибору й ефективного застосування методів виховання.
3. Методи формування свідомості.
4. Методи формування суспільної поведінки.
5. Методи стимулювання діяльності та поведінки.
6. Методи контролю та аналізу ефективності виховання.

Контрольні запитання

- Що слід розуміти під поняттям “метод виховання”?
- Як співвідносяться поняття “метод, прийом і засіб виховання”?
- Якими принципами слід послуговуватись у процесі виховання?
- Які фактори визначають вибір методів виховання?
- Які методи належать до групи методів формування свідомості?
- У чому суть методу розповіді?

- Чим відрізняється бесіда від диспуту?
- У чому суть методу прикладу?

Практичні завдання

- Укласти добірку афоризмів на тему “Видатні педагоги про методи виховання”.
- Проаналізувати кілька (5–7) підручників з педагогіки й визначити розбіжності в класифікації методів виховання. Укласти порівняльну таблицю.
- За допомогою прикладів довести ефективність окремих методів виховання (за вибором).

На завершення: навчально-педагогічна гра “Мистецтво ведення бесіди”.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Проблема методів виховання у сучасній школі / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 4. – С. 136–140.
2. Бойправ М. Д. Психологія виховання та самовиховання : навч.-метод. посіб. [для студ. пед. спец. вищ. навч. закл.] / М. Д. Бойправ ; Ніжин. держ. пед. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2007. – 109 с.
3. Виховання моральності підростаючого покоління : науково-методичний посібник / [К. І. Чорна, В. О. Білоусова, Н. І. Ганнусенко та ін.] ; за ред. К. І. Чорної ; Ін-т пробл. виховання АПН України. – К. : Богдана, 2005. – 285 с.
4. Іова В. Ю. Інноваційні методи виховання : навчально-методичний посібник / В. Ю. Іова, Л. В. Красномоєць ; Хмельн. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти. – Кам’янець-Подільський : Мошак, 2006. – 174 с. – (Методика виховання).
5. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1988. – 304 с.
6. Теорія виховання : курс лекцій / [уклад. Олексюк О. Є.] ; М-во освіти і науки України [та ін.]. – Миколаїв : Іліон, 2007. – 267 с.
7. Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / П. М. Щербань ; [ред. Н. В. Леонова]. – К. : Вища шк., 2004. – 206, [1] с.

СЕМІНАР № 4
ОРГАНІЗАЦІЯ ВИХОВНОЇ РОБОТИ
В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ

Мета заняття: удосконалювати знання студентів про основні напрями виховної роботи в сучасних закладах освіти.

Питання для обговорення

1. Реалізація розумового виховання в освітньому процесі.
2. Форми й методи морального виховання в початковій школі.
3. Статеве виховання і підготовка підлітків до сімейного життя.
4. Особливості правового, економічного та трудового виховання в умовах загальноосвітнього навчального закладу.
5. Організація екологічного й естетичного виховання в урочний і позаурочний час.
6. Значення фізичного виховання в процесі реалізації здорового способу життя школярів.

Контрольні запитання

- Визначити специфіку виховної роботи в урочний і позаурочний час.
- Конкретизувати завдання (4–5) щодо кожного з напрямів виховання.
- Перелічити особливості індивідуальної, групової і масової форм виховної роботи.
- Визначити мету й завдання національного виховання.
- Перелічити основні етапи організації виховного заходу.

Практичні завдання

- Написати реферат на тему “В. О. Сухомлинський про сутність і методи певного напрямку виховання” (за вибором).
- Запропонувати добірку народних прислів’їв і приказок, дотичних різним напрямам виховання.
- Укласти анотований перелік (7–10) періодичних видань, окремі розділи яких присвячені методиці виховання в загальноосвітній школі.
- Організувати диспут на тему “Досвід народного виховання в роботі сучасного педагога: за і проти”.

На завершення: навчально-педагогічна гра “Виховання бережливості”.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : науково-методичний посібник / І. Д. Бех ; Ін-т змісту і методів навчання. – К. : ІЗМН, 1998. – 203 с.
2. Бондар Л. С. Виховання моральних цінностей у школярів у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Бондар Л. С., Кузьмінський А. І., Прокопенко Л. І. ; М-во освіти і науки України, Ін-т пед. освіти та освіти дорослих АПН України, Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси : Вид. від. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. – 159, [1] с.
3. Виховання громадянина: психолого-педагогічний і народознавчий аспекти : навчально-методичний посібник / [Ігнатенко П. Р., Поплужний В. Л., Косарева Н. І., Крицька Л. В.] ; Ін-т змісту і методів навчання. – К., 1997. – 249, [1] с.
4. Методична служба – школі: інформаційно-методичні матеріали на допомогу працівникам освіти / [уклад. Буган Ю. О. та ін.]. – Тернопіль : Астон, 2003. – 287 с.
5. Безпалько О. В. Зміст і методика позакласної виховної роботи за інтересами : методичний посібник / Безпалько О. В., Трухін І. О., Говорун Т. В. ; [відп. ред. А. Й. Капська] ; М-во освіти і науки України. – К. : КДПІ, 1993. – 120 с.
6. Концепція позакласної виховної роботи в загальноосвітній школі // Радянська школа. – 1991. – № 6. – 32 с.
7. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : [навч. посіб. для студ. пед. навч. закл.] / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – 2-ге вид., випр. і доповн. ; Харків. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х. : ОВС, 2002. – 398 с.
8. Тимошук Н. С. Особистісно орієнтоване виховання старшокласників у процесі позакласної роботи : навчально-методичний посібник / Н. С. Тимошук ; Наук.-метод. центр серед. освіти. – Рівне, 2004. – 281 с.
9. Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / П. М. Щербань ; [ред. Н. В. Леонова]. – К. : Вища шк., 2004. – 206, [1] с.

СЕМІНАР № 5 ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОГО КОЛЕКТИВУ

Мета заняття: домогтися чіткого розуміння студентами закономірностей та умов формування учнівського колективу.

Питання для обговорення

1. Визначення й провідні ознаки дитячого колективу.
2. Основні чинники згуртування дитячого колективу в практиці А. С. Макаренка та його послідовників.
3. Основні прояви емоційного стану колективу.
4. Напрями роботи із згуртування класного колективу в сучасних умовах.

Контрольні запитання

- Перелічити різновиди людських співтовариств.
- Окреслити відмінність колективу від примітивної групи.
- Визначити поняття “учнівський колектив”.
- Перелічити основні ознаки дитячого колективу.
- Охарактеризувати принципи формування учнівського колективу.
- Визначити суттєві відмінності колективів молодших, середніх і старших школярів.

Практичні завдання

- Підготувати виступ, у якому висловити власні міркування про роль дитячого колективу в сучасних умовах виховання.
- Прорецензувати працю В. О. Сухомлинського “Методика виховання колективу”.
- Підготувати виступ на тему “Вплив формальних і неформальних груп на психологію середнього й старшого школяра”.
- Підготувати бібліографію (10–15 назв) з проблем формування колективу.
- Розробити план виховних заходів для згуртування колективу першокласників.
- Розробити план виховних заходів для згуртування колективу в одному із середніх класів.
- Запропонувати план виховних заходів для згуртування колективу в одному із старших класів.
- Розробити схему учнівського самоврядування в загальноосвітній школі.

На завершення: студентам пропонується розв’язати 4–6 педагогічних ситуацій в учнівському колективі за книгою Трухін І. О. Основи шкільного виховання: навч. посіб. для студ. пед. навч. закладів / І. О. Трухін, О. Т. Шпак ; М-во освіти і науки України. – К. : ЦУЛ, 2004. – 368 с.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Виховання моральності підростаючого покоління : науково-методичний посібник / [К. І. Чорна, В. О. Білоусова, Н. І. Ганнусенко та ін.] ; за ред. К. І. Чорної ; Ін-т пробл. виховання АПН України. – К. : Богдана, 2005. – 285 с.
2. Виховання громадянина: психолого-педагогічний і народознавчий аспекти : навчально-методичний посібник / [Ігнатенко П. Р., Поплужний В. Л., Косарева Н. І., Крицька Л. В.] ; Ін-т змісту і методів навчання. – К., 1997. – 249, [1] с.
3. Виховання національно свідомого, патріотично зорієнтованого молодого покоління, створення умов для його розвитку як чинник забезпечення національних інтересів України : аналіт.-інформ. матеріали / [О. В. Бабак, І. Д. Бех, Т. Е. Василевська та ін.] ; редкол.: В. І. Довженко (голова) та ін. ; Держ. ком. України у справах сім’ї та молоді, Держ. ін-т пробл. сім’ї та молоді. – К. : Либідь, 2003. – 190, [1] с.
4. Книга класного керівника: довідкові матеріали для організації діяльності класного колективу : за станом на 15 черв. 2006 р. Щорічне видання, 2006–2007 / [упоряд. С. В. Кириленко, Н. І. Косарева]. – 2-ге вид., доповн. – Х. : ПП “Торсінг плюс”, 2006. – 542 с. – (БВ • Бібліотека вчителя). – (Нормативні документи Міністерства освіти і науки України).
5. Омельченко Л. П. Настільна книга класного керівника / Л. П. Омельченко. – Х. : Вид. група “Основа”, 2007. – 286 с.
6. Омеляненко В. Л. Теорія і методика виховання : навчальний посібник / В. Л. Омеляненко, А. І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2008. – 415 с. – (Навчально-методичний комплекс з педагогіки).

СЕМІНАР № 6

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ КЛАСНОГО КЕРІВНИКА

Мета заняття: допомогти майбутнім педагогам усвідомити роль і місце класного керівника загальноосвітньої школи на сучасному етапі, формувати вміння домінувати й здійснювати виховну роботу в класі.

Питання для обговорення

1. Класний керівник – провідний суб'єкт у вихованні учнівського колективу.
2. Характеристика визначальних функцій класного керівника.
3. Різновиди документації з класного керівництва.
4. Особистісні й професійні вимоги до класного керівника.
5. Сучасні проблеми класного керівництва: способи їх запобігання й усунення.

Контрольні запитання

- Які особливості педагогічної діяльності класного керівника?
- У чому полягає специфіка професіограми класного керівника?
- Розкрити суть варіантів посадового статусу класного керівника.
- Чому класному керівникові необхідно знати основні положення державних документів щодо мети, завдань і змісту виховної роботи?
- Визначити критерії ефективності виховної роботи класного керівника.

Практичні завдання

- Вивчити й занотувати основні положення “Концепції виховання дітей та молоді в національній системі освіти”.
- Послугуючись рекомендованою літературою, укласти перелік виховних заходів для учнів одного з класів (за вибором).
- Запропонувати перелік тем (3–4) групових бесід класного керівника з батьками учнів.
- Підготувати виступ на тему “Зародження і розвиток класного керівництва в системі вітчизняної освіти”.
- Скласти розгорнутий план “Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти”.

На завершення: студентам пропонується скласти професіограму класного керівника й оцінити за п'ятибальною системою власний рівень сформованості педагогічних знань, умінь і навичок.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Киричук В. О. Технологія діяльності класного керівника з учнівським колективом : діагностика, аналіз, планування, орг. корекц. роботи / В. О. Киричук. – Ковель : [б. в.], 2000. – 88 с.
2. Книга класного керівника: довідкові матеріали для організації діяльності класного колективу : за станом на 15 черв. 2006 р. Щорічне видання, 2006–2007 / [упоряд. С. В. Кириленко, Н. І. Косарева]. – 2-ге вид., доповн. – Х. : ПП “Торсінг плюс”, 2006. – 542 с. – (БВ • Бібліотека вчителя). – (Нормативні документи Міністерства освіти і науки України).
3. Омельченко Л. П. Настільна книга класного керівника / Л. П. Омельченко. – Х. : Вид. група “Основа”, 2007. – 286 с.
4. Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти // Інф. збірник Міністерства освіти і науки України. – 2000. – № 22. – С. 3–7.
5. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1988. – 304 с.
6. Холковська І. Л. Організація діяльності класного керівника / І. Л. Холковська ; Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2005. – 194 с.

СЕМІНАР № 7

ВИХОВНА РОБОТА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Мета заняття: розвивати в студентів здатність до продуманої й системної виховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку.

Питання для обговорення

1. Основні психологічні особливості молодших школярів.
2. Характеристика завдань виховної роботи в початковій школі.
3. Формування в учнів гуманних рис особистості.
4. Розвиток пізнавальних інтересів учнів.
5. Формування рис дисциплінованості молодших школярів.

Контрольні запитання

- Перелічити методи виховання, спрямовані на розвиток здібностей та інтересу учнів до навчання.
- Визначити провідні форми й методи виховання культури поведінки в молодших школярів.
- Виявити основні чинники формування вольових якостей молодших школярів.

- Визначити спільності й відмінності виховання молодших школярів у родині та освітньому закладі.
- Окреслити передумови позитивного виховного впливу батьків на дітей.

Практичні завдання

- Скласти бібліографію до теми “Позакласна виховна робота в початкових класах” (10–15 назв).
- Підготувати реферат на тему “Значення молодшого шкільного віку у формуванні особистості людини”.
- Розробити анкету для батьків, використання якої надавало б можливість виявляти проблеми в сімейному вихованні молодшого школяра.
- Підготувати виступ на тему “Співробітництво з батьками молодших школярів у процесі виховної роботи”.
- Розробити анкету для учнів, яка б дозволяла виявити найбільш помітні особистісні риси молодшого школяра.
- Скласти тематику й тези змісту етичних бесід для учнів початкових класів.
- Підготувати сценарій одного з виховних заходів у кожному з початкових класів.
- Прорецензувати одну із сучасних книг, присвячених виховній роботі в початкових класах.
- Підготувати виступ на тему “Специфіка виховання учнів у початкових класах”.

На завершення: студенти зачитують і обговорюють попередньо підготовлену добірку висловів видатних педагогів про особливості виховання дітей молодшого шкільного віку.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Виховання в школі / [упоряд. В. Варава, В. Зоц]. – К. : Ред. загальнопед. газ., 2003. – 126, [1] с. – (Бібліотека “Шкільного світу”). – (Завуч. Бібліотека). – (Директор школи. Бібліотека). – (Сільська школа України. Бібліотека). – (Шкільний світ. Бібліотека).
2. Безпалько О. В. Зміст і методика позакласної виховної роботи за інтересами : методичний посібник / Безпалько О. В., Трухін І. О., Говорун Т. В. ; [відп. ред. А. Й. Капська] ; М-во освіти і науки України. – К. : КДПІ, 1993. – 120 с.

3. Інноваційні пошуки в сучасній освіті : посібник / [Олійник В. В., Семиченко В. А., Бех І. Д. та ін.] ; упоряд. Г. М. Перевознікова ; за ред. Л. І. Даниленко, В. Ф. Паламарчук ; Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. – К. : Логос, 2004. – 219 с.
4. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання : [навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл.] / С. Г. Карпенчук. – 2-ге вид., доповн. і переробл. ; [ред. Т. М. Коліна, Л. О. Біда]. – К. : Вища шк., 2005. – 341, [1] с.
5. Матвієнко О. В. Виховання молодших школярів: теорія і технологія / О. В. Матвієнко. – К. : Вид. дім “Стилос”, 2006. – 543 с.
6. Патріотичне виховання в початковій школі: розробки уроків та позакласних заходів / [уклад.: Т. М. Сорочан та ін.] ; М-во освіти і науки України, Упр. освіти і науки Луган. облдержадмін., Луган. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти. – Луганськ : Знання, 2007. – 278 с.

СЕМІНАР № 8 ВИХОВНА РОБОТА З УЧНЯМИ СЕРЕДЬНОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Мета заняття: поповнити й закріпити знання студентів з методики виховної роботи дітей-підлітків, сприяти розвиткові педагогічної винахідливості студентів.

Питання для обговорення

1. Психологічні особливості дітей підліткового віку.
2. Завдання виховної роботи з підлітками.
3. Формування гуманістичного світогляду в учнів 5–9 класів.
4. Значення виховних заходів і колективних творчих справ (КТС) у роботі з підлітками.

Контрольні запитання

- Визначити відмінності підліткового віку від молодшого й старшого шкільного віку.
- Перелічити головні проблеми виховання дітей середнього шкільного віку.
- Виявити основні шляхи подолання конфліктів між батьками та дітьми-підлітками.
- Проаналізувати кілька форм організації позакласної виховної роботи в середній школі.

Практичні завдання

- Розробити анкету для батьків, використання якої надаватиме змогу виявити проблеми в сімейному вихованні підлітка.
- Підготувати реферат на тему “Значення підліткового віку в розвитку особистості людини”.
- Скласти бібліографію до теми “Позакласна виховна робота в середніх класах” (10–16 назв).
- Підготувати виступ на тему “Причини й прояви психологічної кризи в підлітковому віці”.
- Розробити тематику позакласних виховних заходів для кожного із середніх класів.
- Підготувати виступ на тему “Особливості міжособистісних стосунків у спілкуванні підлітків”.
- Написати твір-мініатюру “Проблеми підліткового віку: власний досвід”.
- Підготувати виступ на тему “Особливості педагогічного спілкування з підлітками”.

На завершення: відбувається міні-дискусія на тему “У чому полягають особливості підліткової субкультури?”.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар Л. С. Виховання моральних цінностей у школярів у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Бондар Л. С., Кузьмінський А. І., Прокопенко Л. І. ; М-во освіти і науки України, Ін-т пед. освіти та освіти дорослих АПН України, Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси : Вид. від. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. – 159, [1] с.
2. Ведмеденко Б. Ф. Теоретичні основи і практика виховання молоді засобами фізичної культури : навч. посіб. для тренерів, учителів, студ. пед. ін-тів / Б. Ф. Ведмеденко ; Ін-т системних досліджень освіти. – К., 1993. – 151 с.
3. Виховання в школі / [упоряд. В. Варава, В. Зоц]. – К. : Ред. загальнопед. газ., 2003. – 126, [1] с. – (Бібліотека “Шкільного світу”). – (Завуч. Бібліотека). – (Директор школи. Бібліотека). – (Сільська школа України. Бібліотека). – (Шкільний світ. Бібліотека).
4. Виховання національно свідомого, патріотично зорієнтованого молодого покоління, створення умов для його розвитку як чинник забезпечення національних інтересів України: аналіт.-інформ. матеріали / [О. В. Бабак, І. Д. Бех, Т. Е. Василевська та ін.] ; редкол.:

- В. І. Довженко (голова) та ін. ; Держ. ком. України у справах сім’ї та молоді, Держ. ін-т пробл. сім’ї та молоді. – К. : Либідь, 2003. – 190, [1] с.
5. Духовно-моральне виховання особистості: інноваційний підхід : навчально-методичний посібник / [Т. Д. Дем’янюк, І. Д. Бех, М. Г. Байрамова, Л. С. Мельничук] ; Ін-т інновац. технологій і змісту освіти [та ін.]. – К. ; Рівне : Волинські обереги, 2007. – 315 с.
6. Калашник Н. Г. Соціалізація особистості засобами естетичного виховання та фізичної культури / Н. Г. Калашник, В. В. Феуєрман. – К. ; Сімферополь : Сімфероп. міська друк., 2008. – 294 с.
7. Мандруючи до зрілості: виховання для життя в сім’ї для підлітків 13–16 р. / за ред. Т. Круль ; [пер. з пол. З. Городенчук]. – Л. : Монастир Свято-Іванівська лавра ; Вид. від. “Свічадо”, 2003. – 223, [1] с.
8. Трухін І. О. Основи шкільного виховання : навч. посіб. для студ. пед. навч. закл. / І. О. Трухін, О. Т. Шпак ; М-во освіти і науки України. – К. : ЦУЛ, 2004. – 368 с.
9. Трухін І. О. Виховна робота з учнями середнього шкільного віку [Текст] / І. О. Трухін, О. Т. Шпак // Практична психологія та соціальна робота: науково-практичний освітньо-методичний журнал. – 2004. – № 9, 11. – С. 1–6, 9–17.

СЕМІНАР № 9 ВИХОВНА РОБОТА ЗІ СТАРШОКЛАСНИКАМИ

Мета заняття: закріпити знання студентів про особливості виховного процесу в старших класах загальноосвітньої школи, стимулювати педагогічне мислення студентів.

Питання для обговорення

1. Психологічні особливості старшокласників і завдання виховної роботи в 10–11 класах.
2. Основні напрями виховання учнів старших класів.
3. Оптимальні засоби стимулювання громадської активності старшокласників.
4. Організація самовиховання учнів у старших класах.

Контрольні запитання

- Перелічити кілька методів формування свідомої дисципліни в старших класах.
- Виявити шляхи й способи згуртування колективу старшокласників.

- Визначити особливості педагогічного спілкування зі старшокласниками.
- Перелічити основні методи морального виховання старшокласників.
- Назвати найважливіші засоби естетичного виховання старшокласників.

Практичні завдання

- Скласти бібліографію до теми “Позакласна виховна робота в старших класах”.
- Написати реферат на тему “Значення юнацького віку у формуванні особистості людини”.
- Підготувати виступ на тему “Особливості застосування методів стимулювання в старших класах”.
- Розробити анкету з метою виявлення стану психологічного комфорту в класі.
- Підготувати реферат на тему “Засоби формування гуманної життєвої позиції в старшокласників”.
- Укласти розгорнутий план виступу перед батьками на тему “Проблеми сімейного виховання старшокласників”.
- Підготувати виступ на тему “Особливості педагогічного впливу на старшокласників і старшокласниць”.
- Укласти перелік статей на тему “Погляди В. О. Сухомлинського на особливості виховної роботи із старшокласниками” (5–7 назв).

На завершення: студентам пропонується розв’язати 4–6 педагогічних ситуацій у колективі старшокласників за книгою: Трухін І. О. Основи шкільного виховання: навч. посіб. для студ. пед. навч. закладів / І. О. Трухін, О. Т. Шпак ; М-во освіти і науки України. – К. : ЦУЛ, 2004. – 368 с.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Павелків О. М. Виховання у старшокласників інтересу до підприємницької діяльності у процесі оволодіння економічним розрахунком : навчально-методичний посібник / О. М. Павелків ; Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. – Рівне, 2005. – 107 с.
2. Дем’янюк Т. Д. Інноваційні технології трудового виховання учнів : навчально-методичний посібник / Дем’янюк Т. Д., Вознюк Г. Ф., Сухолейстер Г. В. ; М-во освіти і науки України [та ін.]. – К. ; Рівне : Волинські обереги, 2008. – 175 с.

3. Інноваційні пошуки в сучасній освіті : посібник / [Олійник В. В., Семиченко В. А., Бех І. Д. та ін.] ; упоряд. Г. М. Перевознікова ; за ред. Л. І. Даниленко, В. Ф. Паламарчук ; Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. – К. : Логос, 2004. – 219 с.
4. Трухін І. О. Основи шкільного виховання : навч. посіб. для студ. пед. навч. закл. / І. О. Трухін, О. Т. Шпак ; М-во освіти і науки України. – К. : ЦУЛ, 2004. – 368 с.
5. Сіркізюк В. В. Основи національного виховання : навчально-методичний посібник / В. В. Сіркізюк ; Ін-т пробл. виховання АПН України, Кам’янець-Поділ. держ. ун-т. – Кам’янець-Поділ. : Абетка-НОВА, 2004. – 301, [2] с.
6. Теорія виховання : курс лекцій / [уклад. Олексюк О. С.] ; М-во освіти і науки України [та ін.]. – Миколаїв : Іліон, 2007. – 267 с.
7. Тимошук Н. С. Особистісно орієнтоване виховання старшокласників у процесі позакласної роботи : навчально-методичний посібник / Н. С. Тимошук ; Наук.-метод. центр серед. освіти. – Рівне, 2004. – 281 с.

СЕМІНАР № 10 ВЗАЄМОДІЯ ШКОЛИ, СІМ’Ї Й ГРОМАДСЬКОСТІ У ВИХОВАННІ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ

Мета заняття: розвивати в студентів здатність до співпраці педагога із сім’ями вихованців і визначити ефективні шляхи залучення громадськості до виховання молодого покоління.

Питання для обговорення

1. Форми й засоби підвищення педагогічної культури батьків.
2. Визначення виховної функції громадських організацій.
3. Громадська діяльність як чинник формування особистості.
4. Значення громадських організацій у національному вихованні учнівської молоді.

Контрольні запитання

- Перелічити функції сім’ї.
- Що є визначальним у сімейному вихованні?
- У чому полягає сутність сімейного виховання?
- Визначити провідні форми співробітництва школи й сім’ї у вихованні дітей.
- У чому полягають причини зменшення виховного впливу родини?

Практичні завдання

- Укласти порівняльну таблицю позитивних і негативних чинників виховного впливу на дітей засобів масової комунікації.
- Запропонувати тему й розгорнутий план просвітницького заходу для батьків.
- Знайти й вписати вислови видатних українських педагогів про значення сімейного виховання в процесі формування особистості.
- Укласти “Абетку виховання” – перелік порад для батьків дітей молодшого, середнього чи старшого віку (за вибором).
- Законспектувати розділ (за вибором) з книги Г. Г. Ващенко “Виховний ідеал” і висловити власні міркування щодо актуальності висловлених ідей.

На завершення: навчально-педагогічна гра “Бесіда класного керівника з батьками учнів під час відвідування їх удома”.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Іванченко А. В. Соціалізація і соціальне виховання : навчальний посібник / Іванченко А. В., Сбруєва А. А., Дикова-Фаворська Д. М. ; Відкр. міжнар. ун-т розвитку людини “Україна”, Житомир. екон.-гуманіт. ін-т. – Житомир : Полісся, 2006. – 213, [1] с.
2. Концепція громадянської освіти в Україні // Директор школи. – 2001. – № 16 (164). – С. 7–11.
3. Кузьмінський А. І. Педагогіка родинного виховання : навчальний посібник / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К. : Знання, 2006. – 324 с. – (Навчально-методичний комплекс з педагогіки).
4. Кулішенко Л. А. Проблеми національного виховання у засобах масової інформації : навчальний посібник / Л. А. Кулішенко ; М-во освіти і науки України, Сум. держ. ун-т. – Суми : Вид-во СумДУ, 2007. – 172 с.
5. Педан-Слепухіна О. Мистецтво жити в громаді : навч.-метод. посіб. з громад. освіти та виховання учнів. молоді / Ольга Педан-Слепухіна. – 2-ге вид., доповн. і переробл. ; Всеукр. асоц. викл. історії та суспіл. дисциплін “Нова доба”. – Л. : ЗУКЦ, 2008. – 189, [2] с.
6. Пелегріно П. Мистецтво виховання / Піно Пелегріно ; [пер. Е. Главатська]. – Л. : Свічадо, 2008. – 150, [1] с. – (Порадник для батьків).
7. Повалій Л. В. Виховання підлітків у неповній сім’ї : навчально-методичний посібник / Л. В. Повалій ; АПН України, Ін-т пробл. виховання. – К. : Пед. думка, 2008. – 103 с.

8. Коляда М. Г. Сучасна енциклопедія виховання дитини : 1000 корисних порад фахівців / М. Г. Коляда ; [пер. з рос. Н. Є. Косаковської]. – Донецьк : БАО, 2005. – 399 с. – (Шпаргалка для батьків).
9. Тарасенко Г. С. Відкрийте дітям дивосвіт природи : поради для батьків з виховання душі і серця дитини / Галина Сергіївна Тарасенко. – Вінниця : ДП “Держ. картогр. фабрика”, 2008. – 239 с.
10. Щербань П. М. Пам’ятай ім’я своє: заповіді сімейної педагогіки : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл., у яких здійснюється підготов. пед. працівників / П. М. Щербань ; [ред. Г. Мірошниченко]. – К. : Вища шк., 2006. – 190, [1] с.
11. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник / М. М. Фіцула. – 2-ге вид., випр. та доповн. – К. : Академвидав, 2007. – 559 с. – (Альма-матер).

СЕМІНАР № 11 ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Мета заняття: закріпити в студентів знання про систему позашкільної освіти та розвивати навички виховної роботи в різноманітних дитячих об’єднаннях.

Питання для обговорення

1. Історія становлення позашкільних організацій в Україні.
2. Характеристика системи позашкільної освіти сучасної України.
3. Форми виховної роботи в позашкільних закладах освіти.
4. Роль педагога у функціонуванні дитячого гуртка.

Контрольні запитання

- Визначити поняття “позашкільні навчальні заклади” й перелічити їх виховні функції.
- Охарактеризувати провідні принципи педагогічної діяльності в позашкільних навчальних закладах.
- Виявити спільні й відмінні риси позакласної і позашкільної виховної роботи.
- Визначити вікові критерії прийому до різних позашкільних навчальних закладів.
- Проаналізувати особливості виховної справи як методу виховання.

Практичні завдання

- Підготувати реферат на тему “Історія становлення української юнацької організації” (за вибором).
- Послугуючись освітніми періодичними виданнями, добрати кілька (3–5) прикладів передового педагогічного досвіду в галузі позашкільного виховання.
- Запропонувати й обґрунтувати перелік (4–6) виховних справ, які сприяли б розумовому, екологічному, трудовому, естетичному вихованню підлітків (за вибором).
- Схематично відобразити структуру позашкільної освіти в Україні.
- Скласти хронологічну таблицю розвитку українських молодіжних організацій.
- За допомогою статистичних звітів проаналізувати чисельність, різновиди та кількість відвідувачів позашкільних навчальних закладів в окремому населеному пункті (за вибором).

На завершення: студенти презентують й обговорюють зразки виховних справ у позашкільних навчальних закладах різного типу (за вибором).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Биковська О. В. Теоретико-методичні основи позашкільної освіти в Україні / О. В. Биковська ; М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К. : ІВЦ Алкон, 2006. – 355 с.
2. Дем’янюк Т. Д. Нові технології позашкільної освіти і виховання / [ред. Г. Дем’янчук] ; Наук.-метод. центр серед. освіти, Рівнен. Палац дітей та молоді. – Рівне : Волинські обереги, 2000. – 351, [1] с.
3. Дитячі громадські організації : навчально-методичний посібник / [уклад. Л. М. Мазуренко]. – Х. : Видавнича група “Основа”, 2004. – 188 с. – (Бібліотека журналу “Управління школою” ; вип. 10 (22)).
4. Дитячі організації в Україні : навчально-методичний посібник / [уклад. Кіт Г. Г., Бондаренко Т. М.]. – Вінниця : ПП “Едельвейс і К”, 2008. – 78 с.
5. Закони України: “Про молодіжні та дитячі громадські організації”, “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” : за станом на 15 жовт. 2000 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 2000. – 24 с. – (Закони України).
6. Куроченко І. І. Технології екологічної освіти та виховання в позашкільному закладі : метод. посіб. на допомогу кер. гуртк., клуб. і секц. роботи екол. спрямування / І. І. Куроченко, В. Г. Рискова ;

Рівнен. міськ. Палац дітей та молоді, Екол. центр. – Рівне : Волинські обереги, 2007. – 59 с.

7. Пустовіт Г. П. Позашкільна освіта і виховання: дидактичні основи методів навчально-виховної роботи / Г. П. Пустовіт, Л. В. Тихенко. – Суми : Унів. кн., 2008. – Кн. 2. – 271 с.
8. Худолій О. М. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання : навчальний посібник / О. М. Худолій. – 2-е вид., випр. – Х. : Освіта. Виховання. Спорт, 2008. – 405, [1] с.

СЕМІНАР № 12 СПЕЦИФІКА ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ТИМЧАСОВИХ ДИТЯЧИХ І МОЛОДІЖНИХ ОБ’ЄДНАННЯХ У ЛІТНІХ ОЗДОРОВЧИХ ТАБОРАХ

Мета заняття: формувати в студентів навички практичної виховної роботи з учасниками тимчасових дитячих і молодіжних об’єднань, заохочувати студентів до роботи в літньому таборі.

Питання для обговорення

1. Планування виховної роботи в літніх оздоровчих таборах.
2. Організація фізичного виховання в літньому оздоровчому таборі.
3. Екологічне виховання в табірній роботі.
4. Передумови здійснення національного виховання в осередку літнього оздоровчого табору.

Контрольні запитання

- Визначити поняття “фізичне виховання”, “екологічне виховання”, “національне виховання” і перелічити провідні завдання (4–5) щодо кожного з напрямів виховання.
- Назвати типи тимчасових молодіжних об’єднань.
- Якими законодавчо-правовими документами регулюється організація і функціонування таборів літнього відпочинку?
- Визначити основні обов’язки студента-практиканта в роботі з вихованцями літнього оздоровчого табору.
- Перелічити методи діагностування рівня вихованості підлітків до й після перебування в літньому таборі.

Практичні завдання

- Запропонувати добірку конкурсів та ігор, передбачених для виховної роботи під час дозвілля підлітків.

- Розробити сценарій святкового вечора до Дня незалежності України для організації в літньому оздоровчому таборі.
- Організувати “зустріч за круглим столом” з метою обговорення актуальних проблем літнього відпочинку учнівської молоді.
- Послугуючись рекомендованою літературою, укласти перелік порад для вихователів літнього оздоровчого табору.

На завершення: відбувається міні-дискусія на тему “Чи доречний комп’ютер у літньому таборі?”.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Методика виховної роботи у літніх оздоровчих таборах / [уклад. Мудрик О. В.]. – Тернопіль : ТДПУ, 2002. – 160 с.
2. Методика роботи в літньому оздоровчому таборі : [навч. посіб. для педагогів серед. закл. освіти та позашк. закл., студ. вузів] / Коваленко Є. І., Конончук А. І., Пінчук І. М., Солова В. М. ; за заг. ред. Є. І. Коваленко ; Ін-т змісту і методів навчання. – К., 1997. – 278 с.
3. Міщенко О. В. Організація та проведення оздоровчих заходів у літніх таборах відпочинку : навч.-метод. посіб. для вивч. курсу фіз. виховання різних груп населення для студ. пед. закл. освіти / Міщенко О. В., Кулик Н. А., Криводуд Т. Є. ; Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. – Суми, 2003. – 58 с.
4. Проскурина Е. А. Святкове літо. Шкільне свято / Е. А. Проскурина, О. І. Братчук. – Х. : Торсинг, 2005. – 142 с.
5. Сонячне літо в таборі : навчально-методичний посібник / [уклад. В. М. Солова та ін. ; за заг. ред. Н. І. Яковець] ; Ніжин. держ. пед. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2005. – Ч. 1. – 269, [1] с.
6. Холковська І. Л. Організація дозвілля дітей у літньому таборі : ігри, конкурси, розваги / І. Л. Холковська ; Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2008. – 256 с.
7. Худолій О. М. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання : навчальний посібник / О. М. Худолій. – 2-ге вид., випр. – Х. : Освіта. Виховання. Спорт, 2008. – 405, [1] с.

ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ З КУРСУ “МЕТОДИКА ВИХОВНОЇ РОБОТИ”

1. Зміст, етапи й очікуваний результат процесу виховання.
2. Основні закономірності та чинники ефективності процесу виховання.
3. Управління процесом виховання.
4. Проблема самовиховання і перевиховання в педагогічній науці й практиці.
5. Визначення мети виховання в зарубіжній педагогіці.
6. Провідні принципи виховання.
7. Поняття методу та прийому виховання.
8. Класифікація методів виховання.
9. Умови оптимального вибору й ефективного застосування методів виховання.
10. Методи формування свідомості.
11. Методи формування суспільної поведінки.
12. Методи стимулювання діяльності та поведінки.
13. Методи контролю та аналізу ефективності виховання.
14. Реалізація провідних завдань виховання в освітньому процесі.
15. Планування виховної роботи в закладах освіти.
16. Специфіка індивідуальної, групової та масової форм виховної роботи.
17. Планування і проведення години класного керівника.
18. Технологія організації і проведення виховного заходу.
19. Шляхи підвищення ефективності виховання школярів.
20. Розумове виховання. Формування наукового світогляду особистості.
21. Форми й методи морального виховання в початковій школі.
22. Статеве виховання і підготовка підлітків до сімейного життя.
23. Виховання свідомої дисципліни, почуття обов’язку та відповідальності.
24. Правове виховання. Виховання несприйнятливості до наркогенних речовин.
25. Організація екологічного виховання в урочний і позаурочний час.
26. Трудове виховання. Профорієнтаційна робота в школі.
27. Економічне виховання. Формування основ підприємництва.
28. Організація естетичного виховання учнів.
29. Значення фізичного виховання в процесі реалізації здорового способу життя.
30. Структура й принципи функціонування колективу.
31. Визначення провідних ознак учнівського колективу.
32. Виховний вплив колективу.
33. Органи учнівського самоврядування.

34. Роль класного керівника в згуртуванні й вихованні учнівського колективу.
35. Шляхи виховної взаємодії класного керівника з учнівським колективом.
36. Закономірності особистісного розвитку в молодшому шкільному віці.
37. Виховання в учнів початкових класів гуманних рис особистості.
38. Виховання в молодших школярів різнобічних пізнавальних інтересів.
39. Формування в молодших школярів рис дисциплінованості, зібраності й ретельності.
40. Характеристика виховної роботи в середніх класах.
41. Шляхи формування особистісних якостей підлітків у позакласній роботі.
42. Провідні завдання виховання старшокласників.
43. Напрями й форми організації виховної роботи в старших класах.
44. Педагогічна культура батьків як передумова сімейного виховання.
45. Форми й засоби підвищення педагогічної культури батьків.
46. Шляхи залучення громадськості в процес виховання.
47. Роль громадських організацій у вихованні учнівської молоді.
48. Визначення виховної функції громадських організацій.
49. Громадська діяльність як чинник формування особистості.
50. Значення громадських організацій у національному вихованні учнівської молоді.
51. Різновиди дитячих і юнацьких організацій.
52. Характеристика системи позашкільної освіти сучасної України.
53. Історія становлення позашкільних організацій в Україні.
54. Провідні принципи функціонування позашкільних навчальних закладів.
55. Форми виховної роботи в позашкільних закладах освіти.
56. Виховна справа як синтезований компонент у діяльності позашкільного навчального закладу.
57. Роль педагога у функціонуванні дитячого гуртка.
58. Форми організованого дозвілля під час канікул.
59. Планування виховної роботи в оздоровчих таборах.
60. Провідні завдання, принципи організації й різновиди виховних заходів у літньому оздоровчому таборі.
61. Планування виховної роботи в літніх оздоровчих таборах.
62. Організація фізичного виховання в літньому оздоровчому таборі.
63. Екологічне виховання в табірній роботі.
64. Передумови здійснення національного виховання в літньому оздоровчому таборі.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : науково-методичний посібник / І. Д. Бех ; Ін-т змісту і методів навчання. – К. : ІЗМН, 1998. – 203 с.
2. Бех І. Д. Проблема методів виховання у сучасній школі / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 4. – С. 136–140.
3. Биковська О. В. Теоретико-методичні основи позашкільної освіти в Україні / О. В. Биковська ; М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К. : ІВЦ Алкон, 2006. – 355 с.
4. Бойправ М. Д. Психологія виховання та самовиховання : навч.-метод. посіб. для студ. пед. спец. вищ. навч. закл. / М. Д. Бойправ ; Ніжин. держ. пед. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2007. – 109 с.
5. Бондар Л. С. Виховання моральних цінностей у школярів у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Бондар Л. С., Кузьмінський А. І., Прокопенко Л. І. ; М-во освіти і науки України, Ін-т пед. освіти та освіти дорослих АПН України, Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси : Вид. від. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. – 159, [1] с.
6. Ващенко Г. Г. Виховний ідеал : підруч. для педагогів, виховників, молоді і батьків / Г. Г. Ващенко. – 4-те вид. ; [авт. передм. О. Гентош] ; Всеукр. пед. т-во ім. Г. Ващенка. – Л. : Камула, 2006. – Т. 1. – 273, [3] с.
7. Ведмеденко Б. Ф. Теоретичні основи і практика виховання молоді засобами фізичної культури : навч. посіб. для тренерів, учителів, студ. пед. ін-тів / Б. Ф. Ведмеденко ; Ін-т системних досліджень освіти. – К., 1993. – 151 с.
8. Виховання в школі / [упоряд. В. Варава, В. Зоц]. – К. : Ред. загальнопед. газ., 2003. – 126, [1] с. – (Бібліотека “Шкільного світу”). – (Завуч. Бібліотека). – (Директор школи. Бібліотека). – (Сільська школа України. Бібліотека). – (Шкільний світ. Бібліотека).
9. Виховання громадянина: психолого-педагогічний і народознавчий аспекти : навчально-методичний посібник / [Ігнатенко П. Р., Поплужний В. Л., Косарева Н. І., Крицька Л. В.] ; Ін-т змісту і методів навчання. – К., 1997. – 249, [1] с.
10. Виховання національно свідомого, патріотично зорієнтованого молодого покоління, створення умов для його розвитку як чинник забезпечення національних інтересів України: аналіт.-інформ. матеріали / [О. В. Бабак, І. Д. Бех, Т. Е. Василевська та ін.] ; редкол.: В. І. Довженко (голова) [та ін.] ; Держ. ком. України у справах сім’ї та молоді, Держ. ін-т пробл. сім’ї та молоді. – К. : Либідь, 2003. – 190, [1] с.
11. Виховання моральності підростаючого покоління : науково-методичний посібник / [К. І. Чорна, В. О. Білоусова, Н. І. Ганнусенко та ін.] ; за

- ред. К. І. Чорної ; Ін-т пробл. виховання АПН України. – К. : Богдана, 2005. – 285 с.
12. Бех І. Д. Виховання особистості : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 838, [1] с.
 13. Павелків О. М. Виховання у старшокласників інтересу до підприємницької діяльності у процесі оволодіння економічним розрахунком : навчально-методичний посібник / О. М. Павелків ; Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. – Рівне, 2005. – 107 с.
 14. Вишневецький О. І. Сучасне українське виховання : педагогічні нариси / О. І. Вишневецький. – Л. : Львів. обл. наук.-метод. ін-т освіти, Львів. обл. пед. т-во ім. Г. Ващенка, 1996. – 233, [5] с.
 15. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко ; [голов. ред. С. І. Головка]. – К. : Либідь, 1997. – 373, [1] с.
 16. Дем'янюк Т. Д. Інноваційні технології трудового виховання учнів : навчально-методичний посібник / Дем'янюк Т. Д., Вознюк Г. Ф., Сухолейстер Г. В. ; М-во освіти і науки України [та ін.]. – К. ; Рівне : Волинські обереги, 2008. – 175 с.
 17. Дем'янюк Т. Д. Нові технології позашкільної освіти і виховання / Т. Д. Дем'янюк ; [ред. Г. Дем'янчук] ; Наук.-метод. центр серед. освіти, Рівнен. Палац дітей та молоді. – Рівне : Волинські обереги, 2000. – 351, [1] с.
 18. Державна національна програма “Освіта” (“Україна ХХІ століття”). – К. : Райдуга, 1994. – 62 с.
 19. Дитячі громадські організації : навчально-методичний посібник / [уклад. Л. М. Мазуренко]. – Х. : Видавнича група “Основа”, 2004. – 188 с. – (Бібліотека журналу “Управління школою” ; вип. 10 (22)).
 20. Дитячі організації в Україні : навчально-методичний посібник / [уклад. Кіт Г. Г., Бондаренко Т. М.]. – Вінниця : ПП “Едельвейс і К”, 2008. – 78 с.
 21. Довідник класного керівника : зб. документів / [упоряд. Щербань П. М.] ; Ін-т змісту і методів навчання. – К. : Либідь, 1996. – 240, [1] с.
 22. Духовно-моральне виховання особистості: інноваційний підхід : навчально-методичний посібник / [Т. Д. Дем'янюк, І. Д. Бех, М. Г. Байрамова, Л. С. Мельничук] ; Ін-т інновац. технологій і змісту освіти [та ін.]. – К. ; Рівне : Волинські обереги, 2007. – 315 с.
 23. Закони України: “Про молодіжні та дитячі громадські організації”, “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” : за станом на 15 жовт. 2000 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 2000. – 24 с. – (Закони України).
 24. Безпалько О. В. Зміст і методика позакласної виховної роботи за інтересами : методичний посібник / Безпалько О. В., Трухін І. О., Говорун Т. В. ; [відп. ред. А. Й. Капська] ; М-во освіти і науки України. – К. : КДПІ, 1993. – 120 с.
 25. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність : підручник / Зязюн І. А., Крамущенко Л. В., Кривонос І. Ф. – 3-тє вид., доповн. і переробл. ; [за ред. І. А. Зязюна] ; Академія педагогічної майстерності. – К. : СПД Богданова А. М., 2008. – 376 с.
 26. Іванченко А. В. Соціалізація і соціальне виховання : навчальний посібник / Іванченко А. В., Сбруєва А. А., Дикова-Фаворська Д. М. ; Відкр. міжнар. ун-т розвитку людини “Україна”, Житомир. екон.-гуманіт. ін-т. – Житомир : Полісся, 2006. – 213, [1] с.
 27. Інноваційні пошуки в сучасній освіті : посібник / [Олійник В. В., Семиченко В. А., Бех І. Д. та ін.] ; упоряд. Г. М. Перевознікова ; за ред. Л. І. Даниленко, В. Ф. Паламарчук ; Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. – К. : Логос, 2004. – 219 с.
 28. Іова В. Ю. Інноваційні методи виховання : навчально-методичний посібник / В. Ю. Іова, Л. В. Красномоєць; Хмельн. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти. – Кам'янець-Поділ. : Мошак, 2006. – 174 с. – (Методика виховання).
 29. Калашник Н. Г. Соціалізація особистості засобами естетичного виховання та фізичної культури / Н. Г. Калашник, В. В. Феуерман. – К. ; Сімферополь : Сімфероп. міська друк., 2008. – 294 с.
 30. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання : [навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл.] / С. Г. Карпенчук. – 2-ге вид., доповн. і переробл. ; [ред. Т. М. Коліна, Л. О. Біда]. – К. : Вища шк., 2005. – 341, [1] с.
 31. Киричук В. О. Технологія діяльності класного керівника з учнівським колективом : діагностика, аналіз, планування, орг. корекц. роботи / В. О. Киричук. – Ковель : [б. в.], 2000. – 88 с.
 32. Класний керівник у сучасній школі / [уклад. Оржеховська В. М., Пилипенко О. І.]. – К. : ІЗМН, 1996. – 156 с.
 33. Книга класного керівника: довідкові матеріали для організації діяльності класного колективу : за станом на 15 черв. 2006 р. Щорічне видання, 2006–2007 / [упоряд. С. В. Кириленко, Н. І. Косарева]. – 2-ге вид., доповн. – Х. : ПП “Торсінг плюс”, 2006. – 542 с. – (БВ • Бібліотека вчителя). – (Нормативні документи Міністерства освіти і науки України).
 34. Концепція громадянської освіти в Україні // Директор школи. – 2001. – № 16 (164). – С. 7–11.
 35. Концепція позакласної виховної роботи в загальноосвітній школі // Радянська школа. – 1991. – № 6. – К., 1991. – 32 с.
 36. Кулішенко Л. А. Проблеми національного виховання у засобах масової інформації : навчальний посібник / Л. А. Кулішенко ; М-во освіти і науки України, Сум. держ. ун-т. – Суми : Вид-во СумДУ, 2007. – 172 с.
 37. Кузьмінський А. І. Педагогіка родинного виховання : навчальний посібник / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К. : Знання, 2006. – 324 с. – (Навчально-методичний комплекс з педагогіки).

38. Куроченко І. І. Технології екологічної освіти та виховання в поза-шкільному закладі : метод. посіб. на допомогу кер. гуртк., клуб. та секц. роботи екол. спрямування / І. І. Куроченко, В. Г. Рискова ; Рівнен. міськ. Палац дітей та молоді, Екол. центр. – Рівне : Волинські обереги, 2007. – 59 с.
39. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : [навч. посіб. для студ. пед. навч. закл.] / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – 2-ге вид., випр. і доповн. ; Харків. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х. : ОВС, 2002. – 398 с.
40. Мандруючи до зрілості: виховання для життя в сім'ї для підлітків 13–16 р. / за ред. Т. Круль ; [пер. з пол. З. Городенчук]. – Л. : Монастир Свято-Іванівська лавра, Вид. від. “Свічадо”, 2003. – 223, [1] с.
41. Матвієнко О. В. Виховання молодших школярів: теорія і технологія / О. В. Матвієнко. – К. : Вид. дім “Стилос”, 2006. – 543 с.
42. Методика виховної роботи у літніх оздоровчих таборах / [уклад. Мудрик О. В.]. – Тернопіль : ТДПУ, 2002. – 160 с.
43. Методика роботи в літньому оздоровчому таборі : [навч. посіб. для педагогів серед. закл. освіти та позашк. закл., студ. вузів] / Коваленко Є. І., Конончук А. І., Пінчук І. М., Солова В. М. ; Ін-т змісту і методів навчання ; за заг. ред. Є. І. Коваленко. – К., 1997. – 278 с.
44. Методична служба – школі: інформаційно-методичні матеріали на допомогу працівникам освіти / [уклад. Буган Ю. О. та ін.]. – Тернопіль : Астон, 2003. – 287 с.
45. Педан-Слепухіна О. Мистецтво жити в громаді : навч.-метод. посіб. з громадян. освіти та виховання учнів. молоді / Ольга Педан-Слепухіна. – 2-ге вид., доповн. і переробл. ; Всеукр. асоц. викл. історії та суспіл. дисциплін “Нова доба”. – Л. : ЗУКЦ, 2008. – 189, [2] с.
46. Міщенко О. В. Організація та проведення оздоровчих заходів у літніх таборах відпочинку : навч.-метод. посіб. для вивч. курсу фіз. виховання різних груп населення для студ. пед. закл. освіти / Міщенко О. В., Кулик Н. А., Криводуд Т. Є. ; Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. – Суми, 2003. – 58 с.
47. Омеляненко В. Л. Теорія і методика виховання : навчальний посібник / В. Л. Омеляненко, А. І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2008. – 415 с. – (Навчально-методичний комплекс з педагогіки).
48. Омельченко Л. П. Настільна книга класного керівника / Л. П. Омельченко. – Х. : Вид. група “Основа”, 2007. – 286 с.
49. Основи шкільного виховання : навч. посіб. для студ. пед. навч. закл. / І. О. Трухін, О. Т. Шпак ; М-во освіти і науки України. – К. : ЦУЛ, 2004. – 368 с.
50. Патріотичне виховання в початковій школі: розробки уроків та позаклас. заходів / [уклад.: Т. М. Сорочан та ін.] ; М-во освіти і науки України, Упр. освіти і науки Луган. облдержадмін., Луган. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти. – Луганськ : Знання, 2007. – 278 с.
51. Пелегріно П. Мистецтво виховання / Піно Пелегріно ; [пер. Е. Главатська]. – Л. : Свічадо, 2008. – 150, [1] с. – (Порадник для батьків).
52. Повалій Л. В. Виховання підлітків у неповній сім'ї : навчально-методичний посібник / Л. В. Повалій ; АПН України, Ін-т пробл. виховання. – К. : Пед. думка, 2008. – 103 с.
53. Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти // Інф. збірник Міністерства освіти і науки України. – 2000. – № 22. – С. 3–7.
54. Пуустовіт Г. П. Позашкільна освіта і виховання: дидактичні основи методів навчально-виховної роботи / Г. П. Пуустовіт, Л. В. Тихенко. – Суми : Унів. кн., 2008. – Кн. 2. – 271 с.
55. Проскурина Е. А. Святкове літо. Шкільне свято / Е. А. Проскурина, О. І. Братчук. – Х. : Торсинг, 2005. – 142 с.
56. Сіркізюк В. В. Основи національного виховання : навчально-методичний посібник / В. В. Сіркізюк ; Ін-т пробл. виховання АПН України, Кам'янець-Поділ. держ. ун-т. – Кам'янець-Поділ. : Абетка-НОВА, 2004. – 301, [2] с.
57. Сонячне літо в таборі : навчально-методичний посібник / [уклад. В. М. Солова та ін. ; за заг. ред. Н. І. Яковець] ; Ніжин. держ. пед. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2005. – Ч. 1. – 269, [1] с.
58. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка : навч.-метод. посіб. для студ. пед. навч. закл. / М. Г. Стельмахович ; Ін-т змісту і методів навчання. – К. : [б. в.], 1997. – 231 с.
59. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1988. – 304 с.
60. Коляда М. Г. Сучасна енциклопедія виховання дитини: 1000 корисних порад фахівців / М. Г. Коляда ; [пер. з рос. Н. Є. Косаковської]. – Донецьк : БАО, 2005. – 399 с. – (Шпаргалка для батьків).
61. Тарасенко Г. С. Відкрийте дітям дивосвіт природи: поради для батьків з виховання душі і серця дитини / Галина Сергіївна Тарасенко. – Вінниця : ДП “Держ. картогр. фабрика”, 2008. – 239 с.
62. Теорія виховання : курс лекцій / [уклад. Олексюк О. Є.] ; М-во освіти і науки України [та ін.]. – Миколаїв : Іліон, 2007. – 267 с.
63. Тимошук Н. С. Особистісно орієнтоване виховання старшокласників у процесі позакласної роботи : навчально-методичний посібник / Н. С. Тимошук ; Наук.-метод. центр серед. освіти. – Рівне, 2004. – 281 с.
64. Ушинский К. Д. Человек как предмет воспитания. Избр. пед. сочинения : в 2 т. / К. Д. Ушинский. – М. : Просвещение, 1981. – Т. 1. – С. 203–236.
65. Трухін І. О. Виховна робота з учнями середнього шкільного віку [Текст] / І. О. Трухін, О. Т. Шпак // Практична психологія та соціальна робота: науково-практичний освітньо-методичний журнал. – 2004. – № 9, 11. – С. 1–6, 9–17.

66. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник / М. М.Фіцула. – 2-ге вид., випр. та доповн. – К. : Академвидав, 2007. – 559 с. – (Альма-матер).
67. Холковська І. Л. Організація діяльності класного керівника / І. Л. Холковська ; Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2005. – 194 с.
68. Холковська, І. Л. Організація дозвілля дітей у літньому таборі : ігри, конкурси, розваги / І. Л. Холковська ; Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2008. – 256 с.
69. Худолій О. М. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання : навчальний посібник / О. М. Худолій. – 2-ге вид., випр. – Х. : Освіта. Виховання. Спорт, 2008. – 405, [1] с.
70. Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / П. М. Щербань ; [ред. Н. В. Леонова]. – К. : Вища шк., 2004. – 206, [1] с.
71. Щербань П. М. Пам'ятай ім'я своє: заповіді сімейної педагогіки : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл., у яких здійснюється підготов. пед. працівників / П. М. Щербань ; [ред. Г. Мірошниченко]. – К. : Вища шк., 2006. – 190, [1] с.
72. Щербань П. М. Прикладна педагогіка : навч.-метод. посіб. для студ. пед. навч. закл. / П. М. Щербань ; [ред. Н. В. Леонова]. – К. : Вища шк., 2002. – 212, [3] с.

ГЛОСАРІЙ (Словник термінів)

Авторитет – повага й загальне визнання впливу особи, що ґрунтується на її знаннях, чеснотах, досвіді, умілих діях, здібностях.

Авторитарність – стиль керівництва та лідерства педагога, який характеризується жорсткою централізацією своїх управлінських функцій, гальмуванням ініціативи інших, диктатом та опікою як тактикою спілкування; вимогами, повчаннями, погрозами, тиском, нотаціями, заборонами, заохоченнями та покараннями як способами спілкування.

Адаптація – комплекс процесів і дій, спрямованих на пристосування до змінних умов існування.

Акселерація – прискорене порівняно з попередніми поколіннями зростання і статеве дозрівання дітей.

Активність – прагнення дитини підтримувати життєво важливі зв'язки з навколишнім світом і перетворювати його.

Афективно-вольова сфера психіки людини – система емоційних і вольових рис людини, що значною мірою пов'язана з інтелектуальними процесами, але й відносно незалежна від них, детермінована властивостями темпераменту та психологічної конституції людини, пов'язана з інстинктами, потребами й мотивами поведінки. Емоційні стани постають у формі емоцій, почуттів та афектів; вольові процеси виглядають як боротьба різноспрямованих мотиваційних тенденцій, уявна побудова майбутньої ситуації подолання внутрішніх перешкод та ін.

Бар'єри спілкування – певні установки одного чи обох партнерів у спілкуванні, що заважають їм бути доброзичливими та чуйними один до одного. Бар'єри можуть існувати на ґрунті інтелектуальних, естетичних, культурних, мотиваційних, моральних та емоційних розбіжностей.

Взасмими – духовні утворення, що складаються в процесі спілкування і відображають його позитивний або негативний характер.

Вікові психологічні особливості вихованців – типові для певного віку особливості психічних процесів, станів і властивостей дітей, що виявляються в їхній поведінці.

Виховання – цілеспрямований і організований процес формування особистості; залучення дитини до вироблених людством цінностей; соціально й педагогічно організований процес створення оптимальних умов для формування людини як особистості; вплив вихователя на вихованця з метою формування в нього бажаних соціально-психічних і фізичних якостей.

Виховна справа (ВС) – форма організації і здійснення конкретної діяльності вихованців, яка є необхідною, корисною, здійсненою.

Виховні системи – теоретично обґрунтовані й методично розроблені концепції виховання, які опираються на певну фундаментальну філософську та педагогічну ідею. Прикладом можуть бути теорія вільного виховання, “лінія Гербарна”, система колективістського виховання, “Вальдорфська педагогіка”.

Гуманізація – процес, в основі якого лежить світогляд, пронизаний повагою до людської гідності, турботою про її благо.

Гуманізм – сукупність поглядів, що утверджують цінність людини як особистості, повагу до її прав і гідності, пріоритетність турботи про її інтереси. Як педагогічна ідея означає перевагу демократичного стилю керування, методів позитивного підкріплення доцільної активності вихованців, урахування індивідуальних особливостей кожного з них.

Гуманна особистість – людина, переконання якої ґрунтуються на ідеї гуманізму й у поведінці якої є звичними стереотипи поваги до інших, ввічливості, тактовності, демократичності, толерантності.

Демократизація – процес формування правової держави, побудованої на принципах рівності й свободи.

Дискомфорт – неприємний психологічний стан людини, який викликає в неї стійкі негативні емоції.

Дитячий колектив – група найвищого рівня розвитку, яка об’єднана загальною суспільно корисною метою, має ефективні органи самоврядування і в якій визначальними є стосунки відповідальної залежності, тобто статус кожного члена групи залежить, у першу чергу, від його внеску в загальну справу. Вираз “дитячий колектив” часто використовується в практиці в значенні “будь-яка дитяча група”, що є звичним, але науково неправильним.

Досвід – засноване на практиці чуттєве пізнання дійсності; єдність знань, умінь, навичок, переживань, розміркувань, реалізованих прагнень, звичок людини.

Життєдіяльність – увесь спектр життєвої активності особистості, організація нею всіх сфер свого буття; самовизначення, здійснення життєвих виборів, реалізація цінностей.

Завдання виховання – забезпечення всебічного гармонійного розвитку особистості.

Засоби виховання – надбання матеріальної і духовної культури (художня і наукова література, музичні твори), декоративно-ужиткове мистецтво, що використовуються в процесі реалізації певного методу виховання.

Звичка – схильність до усталених способів дій у різних умовах життя.

Здібності – психічні властивості, які ґрунтуються на природних задатках і є передумовою успішного виконання людиною певних видів діяльності, засвоєння нею знань, умінь, навичок.

Ідентифікація – прийом пізнання, за допомогою якого встановлюється тотожність, подібність об’єктів, визначається спільність певних рис, ознак.

Індивід – людина як біологічна істота, представник роду безвідносно до своїх особистісних якостей, соціального статусу.

Індивідуальність – особистість у своїй неповторності, своєрідності, унікальності.

Індивідуальний педагогічний стиль – сукупність методів, прийомів, форм педагогічного керівництва, викладання та манер спілкування з дітьми, характерна для окремого педагога.

Класний керівник – педагог, який здійснює керівництво первинним учнівським колективом.

Колективізм – поняття, яке означає політичне явище, етичний принцип і певну педагогічну технологію. Останнє характеризується більшою увагою до виховання через колектив у порівнянні з індивідуальним педагогічним впливом.

Колективна творча справа (КТС) – форма виховних заходів, до підготовки та проведення яких залучаються всі члени дитячого колективу. При цьому кожен учасник КТС має змогу виявити й розвинути власні творчі інтереси та здібності.

Конфлікт – зіткнення інтересів або позицій двох людей чи груп, для якого характерне емоційне напруження його учасників й емоційне негативне ставлення до опонента.

Конфліктна субкультура – сукупність стереотипів поведінки, яка найбільш помітно мотивується бажанням перемогти в словесній сутичці, уразити опонента, зруйнувати його позитивний образ самого себе.

Критерій – ознака, за якою здійснюється оцінка когось (чогось); мірило оцінки.

Мета виховання – ідеальне передбачення кінцевого результату виховання, на здобуття якого спрямовано виховну діяльність.

Методи виховання – способи взаємопов’язаної діяльності вихователів і вихованців, спрямованої на формування у вихованців поглядів, переконань, навичок і звичок поведінки. Виховна ефективність методів підвищується, якщо під час застосування методу використовують педагогічні прийоми.

Мислення – процес опосередкованого й узагальненого відображення людиною предметів та явищ дійсності в їх істотних властивостях, зв’язках і відношеннях.

Мотив – спонукальна причина дій і вчинків людини.

Мотивація – система мотивів, яка заохочує особистість до активної діяльності заради досягнення значущої мети.

Навіювання – метод формування свідомості вихованців, коли головним засобом впливу постає не логічність аргументів педагога, а його авторитетність серед вихованців, їх довірливе ставлення до нього, переконлива манера поведінки педагога.

Наслідування – форма поведінки, яка полягає у відтворенні дій, ідеалів, рис характеру, манери діяльності інших людей.

Нормативний – такий, що встановлює норму, правило, за якими здійснюється діяльність.

Обдарованість – високий рівень розвитку здібностей.

Обов'язок – моральне почуття, що ґрунтується на усвідомленні та прийнятті людиною соціальних норм, які перетворилися на мотив її діяльності.

Освіта – процес набуття людиною під час виховання та навчання базису особистісної культури.

Особистість – сукупність соціально значущих якостей людини, її соціально детермінований внутрішній світ. Основними компонентами особистості є характер, спрямованість, переконання, емоційно-вольова сфера; соціальна особа, яка вільно та відповідально визначає свою позицію серед інших, виступає активним суб'єктом власної життєдіяльності.

Педагогічна технологія – сукупність засобів: методів, прийомів і форм навчання й виховання, найбільш розроблених теоретично та перевірених практикою. Технологія виховання є частиною педагогічної технології. Остання означає також систему знань про засоби навчання та виховання – розділ педагогічної науки.

Педагогічне спілкування – спілкування педагогів з вихованцями в процесі педагогічної діяльності. У вихованні має надзвичайне, часом вирішальне, значення, тому що є не просто засобом передачі інформації, а часто транслює ставлення педагога до вихованця.

Педагогічне стимулювання – цілеспрямоване підкріплення (позитивне чи негативне) педагогом доцільної активності вихованців.

Педагогічні здібності – особистісні властивості педагога, які створюють сприятливі передумови для оволодіння ним педагогічною майстерністю, зокрема, академічні, організаційні, дидактичні, комунікативні, креативні, спеціальні, пов'язані з окремими видами діяльності.

Переконання – метод формування свідомості вихованців за допомогою логічного, аргументованого доведення вихованцям педагогічно доцільних ідей.

Позакласна виховна робота – система виховної роботи, яка проводиться не в процесі викладання навчальних дисциплін, а окремо, у позаурочний час.

Почуття – стійкі емоційні ставлення людини до явищ дійсності, які відображають значення цих явищ у зв'язку з потребами й мотивами.

Приєм виховання – складова методу, що визначає шлях реалізації вимог певних методів виховання.

Принципи виховання – керівні положення, що відображають загальні закономірності процесу виховання і встановлюють вимоги до змісту організації та методів виховного процесу.

Процес виховання – система виховних заходів, спрямованих на формування всебічно й гармонійно розвиненої особистості. Процес виховання складається з мети, завдання, змісту й методики організації виховного впливу, а також його результату та корекції.

Психологічний захист – неусвідомлена реакція індивіда на інформацію, що загрожує його позитивній Я-концепції, за допомогою різноманітних прийомів, наприклад, виправдання власної позиції (раціоналізації), витіснення (усунення зі свідомості, забування), проекції (приписування іншим власних негативних намірів, мотивів), дистанціювання та інших.

Рівні спілкування – стереотипи поведінки під час спілкування, у яких виявляється певна упередженість до партнера, наприклад, зверхність, зацікавленість, намір використати у власних цілях тощо. Установка на партнера може відбивати й позитивні культурні норми, приміром на конвенційному рівні.

Розвиток – процес кількісних і якісних змін у становленні особистості, її ціннісного ставлення до навколишнього світу та самої себе.

Роль – форма соціальної поведінки; соціальна функція особистості, яка полягає у виконанні нею прийнятих у тій чи іншій групі норм, правил, приписів.

Самовиховання – внутрішня та зовнішня активність людини, спрямована на вдосконалення власних психічних і фізичних якостей, згідно з тим, як це розуміє людина – суб'єкт самовиховання.

Самонавіювання – метод регулювання людиною власного психічного або фізичного стану за допомогою різноманітних прийомів: самонаказу, самопідбавдьорювання, самозасудження, використання мовних формул на фоні м'язового розслаблення (аутотренінгу) тощо.

Самореалізація – поняття, близьке до “самоактуалізації” – відносно повний розвиток і реалізація людиною в життєвій практиці власного особистісного потенціалу, досягнення бажаних результатів у масштабах життя.

Самоствердження – процес задоволення однієї з основних потреб особистості, яка полягає в надбанні певної соціальної значущості, усвідомленні того, що суб'єкт є не гірший за тих, із ким він порівнює себе на життєвому шляху.

Світогляд – система поглядів на природу, суспільство, власне “Я”.

Совість – внутрішня етична інстанція, мотиваційно-смилова установка особистості; усвідомлення нею добра й зла, свідомо відповідальність за себе та інших; форма морально-емоційного самоконтролю.

Соціалізація – процес набуття людиною соціальних якостей, становлення її як особистості в процесі сімейного, шкільного та інших видів виховання, а також самовиховання.

Стимулювання доцільної активності вихованців – група методів виховання, спрямована на позитивне або негативне підкріплення педагогічно доцільної поведінки вихованців. Це, наприклад, методи заохочення, покарання, організація змагання.

Структура виховного процесу – логічно взаємопов'язані компоненти, які забезпечують процес формування особистості: оволодіння правилами й нормами поведінки, формування почуттів і переконань, вироблення вмінь і звичок у поведінці, практична діяльність у соціальному середовищі.

Творчість – притаманна лише людині діяльність, що породжує якісно нове, відмінне, неповторне, оригінальне, унікальне.

Теоретичні засади виховання – основні концептуальні положення, що характеризують процес виховання: закономірності, принципи, категорії, обґрунтування, визначення, технології.

Технологія педагогічна – сукупність способів і засобів здійснення педагогічних заходів, реалізації форм педагогічної діяльності.

Характер – сукупність усіх властивостей людини, що проявляються в її поведінці; натура особистості.

Форми виховної діяльності – організаційні умови, у яких відбувається виховна діяльність, що мають істотні відмінності. Формами можна вважати дитячі організації, клуби, гуртки, різноманітні змагання, бесіди, диспути, екскурсії, походи, свята тощо.

Цінність – поняття, за допомогою якого визначають оцінку людиною об'єктивних чеснот і достоїнств навколишнього світу.

Ціннісне ставлення – активна спрямованість дитини, яка базується на визначенні її об'єктивної значущості та суб'єктивного особистого смислу.

Ціннісні орієнтації – вибіркова, відносно стала спрямованість інтересів і потреб особистості на певний аспект соціальних цінностей.

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

Авторитет 22,129	Класний керівник 51, 131
Авторитарність 129	Колективізм 131
Адаптація 129	Колективна творча справа 131
Акселерація 129	Конфлікт 73, 131
Активність 129	Конфліктна субкультура 131
Афективно-вольова сфера психіки людини 129	Критерій 131
Бар'єри спілкування 129	Мета виховання 131
Взаємини 129	Методи виховання 30, 131
Вікові психологічні особливості вихованців 129	Мислення 131
Виховання 16, 91, 129	Мотив 132
Виховна справа 86, 129	Мотивація 132
Виховні системи 130	Навіювання 132
Гуманізація 15, 130	Наслідування 132
Гуманізм 14, 130	Нормативний 132
Гуманна особистість 130	Обдарованість 132
Демократизація 130	Обов'язок 132
Дискомфорт 130	Освіта 132
Дитячий колектив 46, 130	Особистість 132
Досвід 130	Педагогічна технологія 132
Життєдіяльність 130	Педагогічне спілкування 23, 132
Завдання виховання 10, 130	Педагогічне стимулювання 33, 132
Звичка 130	Педагогічні здібності 132
Здібності 131	Переконання 132
Ідентифікація 131	Позакласна виховна робота 37, 133
Індивід 131	Почуття 133
Індивідуальність 131	Приєм виховання 30, 133
Індивідуальний педагогічний стиль 131	Принципи виховання 9, 133
	Процес виховання 16, 133
	Психологічний захист 133
	Рівні спілкування 133

Розвиток 133
 Роль 133

Самовиховання 133
 Самонавіювання 133
 Самореалізація 133
 Самоствердження 134
 Світогляд 134
 Совість 134
 Соціалізація 134
 Стимулювання доцільної активності вихованців 134
 Структура виховного процесу 134

Творчість 134
 Теоретичні засади виховання 134
 Технологія педагогічна 134

Характер 134

Форми виховної діяльності 134

Цінність 134
 Ціннісне ставлення 134
 Ціннісні орієнтації 134

ДОДАТКИ

Додаток № 1 Критерії вихованості особистості

За книгою: Щербань П. М. Прикладна педагогіка : навч.-метод. посіб. для студ. пед. навч. закл. / П. М. Щербань ; [ред. Н. В. Леонова]. – К. : Вища шк., 2002. – 212, [3] с.

Додаток № 2
Вправи на формування вміння аналізувати різні аспекти педагогічного спілкування

Вправа 1. *Моделювання взаємодії* (завдання для п'яти студентів).

Оберіть одну з актуальних проблем виховання і підготуйтеся до повідомлення перед аудиторією. При цьому слід намагатися здійснювати не монологічний виступ, а діалогічну взаємодію (розповідь або бесіда з групою однокурсників). Обдумайте, як ви починатимете розмову, чим зацікавите слухачів, як відокремите головне від другорядного, які запитання можуть виникнути під час обговорення, на якій ноті завершити спілкування (позитивній чи негативній).

Вправа 2. *Аналіз взаємодії* (завдання для решти студентів).

Оберіть картку із завданням для аналізу, на підставі спостережень за спілкуванням колег (однокурсників) висловіть свої враження й побажання.

Завдання для аналізу:

1. Які функції виконував доповідач, спілкуючись з аудиторією (лише подавав інформацію або обмінювався нею, обмінювався ставленнями до неї, сприймав і розумів аудиторію), чи вдалося йому зацікавити слухачів обраною темою, чи надавав можливість висловитися бажаним?

2. Чи було спілкування діалогічним? Яким критерієм діалогічного спілкування воно відповідало (кожен критерій можна подати на окремі картці)?

3. Як можна охарактеризувати це спілкування – як формально-рольове чи особистісно орієнтоване?

4. Який стиль спілкування демонстрував студент?

5. Який стиль керівництва було обрано?

6. Які етапи професійного педагогічного спілкування продемонстрував студент? Доведіть його ефективність.

Виконання вправ 1 і 2 завершується аналізом:

- засвоєнням студентами попередньо вивченого матеріалу з курсу “Методика виховної роботи”;
- визначенням актуальних проблем спілкування для групи й окремих студентів;
- роз’ясненням суті комунікативних норм у конкретній ситуації спілкування;
- навчанням прийомів здійснення комунікативної взаємодії.

Вправа 3. *Ситуація – одна, стилі – різні.*

Ця вправа поєднує вміння аналізувати стиль спілкування, демонструвати техніку його виконання й усвідомлювати наслідки та доцільність використання за певних умов.

Для виконання вправи групу поділяють на п’ять підгруп, кожна з яких дістає завдання діяти в заданій ситуації за визначеним стилем. Ситуація для всіх підгруп одна: “Під час вашої розповіді на уроці учень відволікається і пропускає важливу інформацію. Ваші дії?”

Кожній підгрупі дають завдання діяти за певним стилем спілкування (залякування, захоплення, дистанція, дружба, захоплення спільною творчою діяльністю). Після невеликої підготовки підгрупа демонструє ситуацію і дає пояснення, на яку реакцію можна очікувати від учня, а також, у яких випадках реакція в такому стилі можлива й доцільна (варіанти рішення: робить зауваження з погрозою, пропонує потерпіти до кінця уроку, холодно повертає учня до роботи, м’яко пропонує включитися в урок, звертається з питанням щодо теми розмови, залучаючи до спільного пошуку).

В аналізі слід підкреслити можливість епізодичного використання різних стилів й усвідомлення сутності домінуючого стилю в педагогічній діяльності.

За книгою: Зязюн І. А. Педагогічна майстерність : підручник / Зязюн І. А., Крамущенко Л. В., Кривонос І. Ф. – 3-тє вид., доповн. і переробл. ; [за ред. І. А. Зязюна] ; Академія педагогічної майстерності. – К. : СПД Богданова А. М., 2008. – 376 с.

Додаток № 3

Концепція виховання дітей і молоді в національній системі освіти. Сутність національного виховання

Становлення української державності, інтеграція в європейське світове співтовариство, відмова від тоталітарних методів управління державою і побудова громадянського суспільства передбачають орієнтацію на людину, пріоритети духовної культури, визначають основні напрями реформування навчально-виховного процесу.

Ця концепція, як і концепція гуманітарної освіти, є елементом нової ідеології освіти, яка повинна працювати на процес державотворення, становлення народу України як політичної нації.

Стрижнем усієї системи виховання в Україні є національна ідея, яка відіграє роль об'єднуючого, консолідуючого фактора в суспільному розвитку, спрямованого на вироблення життєвої позиції людини, становлення її як особистості, як громадянина своєї держави. Національний характер виховання полягає у формуванні молодого людини як громадянина України, незалежно від її етнічної приналежності.

Інтегруючою основою національної системи виховання є спільність історико-географічного походження, мови, культури й традицій, усвідомлення своєї приналежності до українського суспільства. Кожен із цих чинників визначає єдність поколінь сучасних, минулих і майбутніх, сприяє формуванню громадянина-патріота. Науково обґрунтоване, належним чином організоване виховання відображає духовний поступ народу, процес збереження й збагачення його культури.

Виховання підростаючих поколінь відповідає потребам етнокультурного відродження та розвитку як українського народу, так і представників інших етносів, що проживають в Україні, передбачає надання їм широких можливостей для пізнання своєї історії, традицій, звичаїв, мови, культури, формування почуття національної гідності.

Сучасне виховання в Україні має забезпечувати прилучення молоді до світової культури й загальнолюдських цінностей. За своїми формами й методами воно опирається на народні традиції, кращі надбання національної та світової педагогіки.

Національне виховання має суспільний характер. До нього причетні сім'я, найближче соціальне оточення, формальні й неформальні об'єднання, громадські організації, засоби масової інформації, закла-

ди культури, релігійні об'єднання та ін. Роль держави полягає в координації виховних зусиль усіх інституцій суспільства, забезпеченні його єдності та пріоритету загальнодержавних (національних) інтересів.

Процес виховання органічно поєднаний з процесом навчання молоді, опанування основами наук, багатством національної й світової культури.

Гуманістичний характер виховання передбачає побудову його змісту й форм на основі глибокого розуміння вихователем природи вихованців, їх індивідуальних можливостей, поваги до особистості дитини, турботи про її гармонійний розвиток, установлення взаємин співробітництва в навчально-виховному процесі.

Такий підхід передбачає ставлення до кожного вихованця як до неповторної особистості, суб'єкта вільного розвитку, визнання його прав, виходячи із сукупності знань про людину. У зв'язку із цим, першорядного значення набуває діяльність соціальних і психологічних служб, які здатні на професійному рівні забезпечити диференціацію та індивідуалізацію виховних впливів.

Указана концепція має на меті визначити пріоритетні завдання виховання в національній системі освіти й основні напрями їх реалізації на сучасному етапі розвитку українського суспільства.

Ідеалом виховання є гармонійно розвинена, високоосвічена, соціально активна й національно свідомою людиною, що наділена глибокою громадянською відповідальністю, високими духовним якостями, родинними й патріотичними почуттями, є носієм кращих надбань національної та світової культури, здатна до саморозвитку й самовдосконалення.

Головна мета національного виховання – набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнародних взаємин, формування молоді незалежно від національної приналежності, рис громадянина Української Держави, розвиненої духовності, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури.

Мета національного виховання конкретизується через систему виховних завдань що є загальними не тільки для всіх виховних закладів, а й для суспільства в цілому:

забезпечення умов для самореалізації особистості відповідно до її здібностей, суспільних і власних інтересів;

відхід від уніфікації в процесі виховання, від орієнтації та опосередкованого вихованця;

формування національної свідомості й людської гідності, любові до рідної землі, родини, свого народу, бажання працювати задля розквіту держави, готовності її захищати;
виховання правової культури: повага до Конституції, законодавства України, державної символіки, знання та дотримання законів, забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, старших, культури й історії рідного народу;
формування мовної культури, оволодіння і вживання української мови;
виховання духовної культури особистості та створення умов для вільного формування нею власної світоглядної позиції;
утвердження принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, милосердя, патріотизму, доброти та інших добродійностей;
культивування кращих рис української ментальності: працелюбності, індивідуальної свободи, глибокого зв'язку з природою, толерантності, поваги до жінки, любові до рідної землі;
формування почуття господаря і господарської відповідальності, підприємливості й ініціативи, підготовка дітей до життя в умовах ринкових відносин;
забезпечення повноцінного розвитку дітей і молоді, охорона й зміцнення їх фізичного, психічного та духовного здоров'я;
формування соціальної активності та відповідальності особистості через включення вихованців у процес державотворення, реформування суспільних стосунків;
забезпечення високої художньо-естетичної культури, розвитку естетичних потреб і почуттів;
вироблення екологічної культури людини, розуміння необхідності гармонії її відносин з природою;
прищеплення глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями індивідуальної свободи, правами людини та її громадською відповідальністю;
спонукання вихованців до активної протидії проявам аморальності, правопорушенням, бездуховності, антигромадській діяльності.

Виховання дітей і молоді в будь-якому регіоні України, урешті-решт, переслідує одні й ті ж стратегічні педагогічні цілі, ґрунтується на одних і тих самих принципах і теоретико-методичних засадах. Разом із цим у процесі виховання враховуються регіональні й етнографічні особливості.

Принципи національного виховання:

єдність національного й загальнолюдського – формування національної свідомості, любові до рідної землі та свого народу; оволодіння українською мовою, використання всіх її багатств і засобів у мовній практиці, прищеплення шанобливого ставлення до культури, спадщини, традицій і звичаїв народів, що населяють Україну, оволодіння надбанням світової культури;

природовідповідність виховання – урахування в процесі виховання багатогранної і цілісної людини, вікових й індивідуальних особливостей дітей, учнівської та студентської молоді, їх психологічних, національних і релігійних особливостей;

культуровідповідність виховання – органічний зв'язок з історією народу, його мовою, культурними та прогресивними родинно-побутовими й релігійними традиціями, з народним мистецтвом, традиціями й культурами інших народів світу, забезпечення духовної єдності, наступності та спадкоємності поколінь, зв'язок виховання з життям;

активність, самодіяльність і творча ініціатива учнівської молоді – поєднання педагогічного керівництва з ініціативою і самодіяльністю учнів, утвердження життєвого оптимізму, розвиток навичок позитивного мислення;

демократизація виховання – розвиток різних форм співробітництва, установлення довір'я між вихователями й вихованцями, повага до суверенітету особистості дитини, розуміння її запитів та інтересів;

гуманізація виховання – пріоритет завдання самореалізації особистості вихованця, створення умов для вияву обдарованості й талантів дітей, формування гуманної особистості, широї, людяної, доброзичливої, милосердної;

безперервність і наступність виховання – досягнення цілісності й наступності у вихованні, перетворення його в процесі, що триває впродовж усього життя людини; нероздільність навчання і виховання, що полягає в їх органічному поєднанні, підпорядкуванні змісту навчання і виховання формуванню особистості;

єдність навчання й виховання – розвиток і формування особистості, опанування нею національної та світової культури, здійснюється як єдиний процес, що передбачає набуття знань, вироблення ставлень і цінностей, які, у результаті, зумовлюють світогляд та ідеали людини;

диференціація та індивідуалізація виховного процесу – урахування у виховній роботі рівнів фізичного, психічного, соціального,

духовного, інтелектуального розвитку вихованців, стимулювання активності, розкриття творчої індивідуальності кожного;

гармонізація родинного й суспільного виховання – організація педагогічного всеобучу батьків, об'єднання і координація виховних зусиль усіх суспільних інституцій.

Основні напрями виховання

Реалізація основних завдань і принципів виховання в національній системі освіти здійснюється в ряді пріоритетних напрямів.

Патріотичне виховання – формування патріотичних почуттів означає вироблення високого ідеалу служіння народові, готовності до трудового та героїчного подвигу в ім'я процвітання Української Держави, воно покликане формувати громадянина-патріота, виробляти глибоке розуміння громадянського обов'язку, готовність у будь-який час стати на захист Батьківщини, оволодівати військовими й військово-технічними знаннями, спонукати до фізичного вдосконалення, а також вивчати бойові традиції та героїчні сторінки історії українського народу, його Збройних сил.

Правове виховання – формування правової культури, прищеплення поваги до прав і свобод людини й громадянина, Конституції, державних символів (герба, прапора, гімну); знання й дотримання в поведінці законів України; активна протидія особам та установам, що порушують закони, завдають збитків державі, зазіхають на територіальну цілісність і незалежність України.

Моральне виховання – прищеплення й розвиток моральних почуттів, переконань і потреби поводити себе згідно з моральними нормами, що діють у суспільстві. Опанування духовною культурою людства, нації, найближчого соціального оточення. Наслідування кращих моральних зразків своєї родини, українського народу, загальнолюдських моральних цінностей.

Цілісний процес виховання передбачає художньо-естетичну освіченість і вихованість особистості. Виховуючи в молоді естетичні погляди, смаки, які ґрунтуються на народній естетиці та на кращих надбаннях цивілізації, національне виховання передбачає вироблення вмінь власноручно примножувати культурно-мистецьке надбання народу.

Трудове виховання – формування творчої, працелюбної особистості, умілого господаря, що володіє відповідними навичками та вміннями, професійною майстерністю, на основі сучасних знань про ринкову економіку може самостійно віднайти застосування власним здібностям у системі виробництва, науки, освіти.

Фізичне виховання – утвердження здорового способу життя як невід'ємного елемента загальної культури особистості. Повноцінний фізичний розвиток особистості, формування її фізичних здібностей, зміцнення здоров'я, гармонія тіла й духу, людини та природи – основа фізичного виховання.

Екологічне виховання дітей і молоді – передбачає формування екологічної культури особистості, усвідомлення себе частиною природи, відчуття відповідальності за неї як за національне багатство, основу життя на землі, залучення вихованців до активної екологічної діяльності, нетерпиме ставлення до тих, хто завдає шкоди природі.

Сімейно-родинне виховання

Родина є основою держави. Родина, рід, родовід, народ – такий шлях розвитку кожної людини, формування її національної свідомості й громадянської зрілості. Родинне виховання – це природна й постійно діюча ланка виховання, що зумовлює розвиток людини на всіх стадіях її життя.

Тому у своїй виховній діяльності система освіти має опиратися на сім'ю, підвищувати її психолого-педагогічну культуру, активно впливати на взаємини між її членами.

Основними завданнями родинного виховання є:

- виховання фізично й морально здорової особистості, забезпечення необхідних екосоціальних умов для повної реалізації можливостей розвитку дитини (генотип);
- повноцінного психічного та духовного її становлення, формування навичок здорового способу життя;
- створення атмосфери емоційної захищеності, тепла, любові, взаєморозуміння, чуйності, доброзичливості, належних умов для розвитку почуттів;
- засвоєння базових моральних цінностей та ідеалів, культурних традицій, етичних норм, взаємин між близькими людьми й у суспільному оточенні, виховання культури поведінки, здатності піклуватися про молодших і немічних;
- забезпечення духовної єдності поколінь, збереження родинних традицій, сімейних реліквій, вивчення родоводу, прилучення дітей до народних традицій, рідної мови, виховання поваги до законів, прав і свобод людини;
- залучення дітей до світу знань, виховання поваги до науки, школи й учителя, розвиток прагнення до освіти та творчого самовдосконалення;

включення в спільну побутову та господарську діяльність, розвиток рис творчої працелюбної особистості формування почуття власності та навичок господарювання;

формування естетичних смаків і почуттів, уміння розрізняти прекрасне й потворне в мистецтві й житті, забезпечення умов для практичної творчої діяльності дітей;

статеве виховання дітей, розвиток моральної чистоти, поваги до жінки, почуття дружби, кохання, підготовка до подружнього життя, прищеплення навичок виховання дітей у сім'ї; розвиток внутрішньої свободи.

Середні заклади освіти

Середні загальноосвітні навчально-виховні заклади покликані реалізувати мету й основні завдання національного виховання. Разом із цим вони мають ряд специфічних виховних завдань, таких як:

філософсько-світоглядна підготовка школярів, допомога їм у визначенні сенсу життя в умовах соціально-економічних змін, нових форм господарювання, виробленні ціннісного ставлення до власного життя;

формування в учнів основ наукового світогляду, пізнавальної активності й культури розумової праці, вироблення вміння самостійно здобувати знання, застосовувати їх у своїй практичній діяльності;

розвиток почуття любові до Батьківщини та свого народу як основи духовного розвитку особистості, шанобливе ставлення до історичних пам'яток, активна діяльність школярів щодо поліпшення умов життя в рідній місцевості, дієва участь у розбудові держави й духовному оновленні суспільства, формуванні високої етики міжнародних стосунків; формування навичок самоврядування; формування політичної культури учнів, розвиток моральних почуттів і рис особистості, а саме: доброти, справедливості, честі, гуманності, поваги до себе та інших, практичне оволодіння народною етикою, розуміння проблем духовності в контексті діалогу культур народів світу, готовність і вміння будувати своє життя за принципами гуманізму;

розвиток правосвідомості – формування правової культури, вільне володіння державною мовою, засвоєння основ державного, трудового, громадянського, сімейного й кримінального права; активна протидія випадкам порушення законів;

вироблення свідомого ставлення до праці як до вищої цінності людини й суспільства, активної позиції кожної особистості; розвиток потреби у творчій праці, діловитості, формування в шкільній молоді розуміння, що людина – частина природи, оволодіння знаннями про природу свого краю, залучення молоді до активної екологічної діяльності, виховання дбайливого ставлення до природних багатств України, прищеплення основ глобального екологічного мислення;

формування основ естетичної культури, розвиток художніх здібностей і почуттів особистості, оволодіння цінностями й знаннями світового та народного мистецтва, музики, архітектури, усної народної творчості, розвиток почуття прекрасного.

Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти // Шкільна бібліотека. – 2003. – № 3. – С. 11–19.

Додаток № 4 Навчально-педагогічна гра “Мистецтво ведення бесіди”

Мета гри: формування в майбутніх педагогів умінь орієнтуватися в інформаційному матеріалі, забезпечувати ідейність і науковість бесіди, її переконливість; навчання майстерності спілкування з учнями.

Бажаючи перебирати на себе роль класного керівника. Решта аудиторії перетворюється на активних, професійно зацікавлених слухачів. Під час гри слід звертати увагу на те, чи опанував майбутній педагог певними навичками й уміннями, як-от:

- а) формулювати мету бесіди, керуватися принципами виховання;
- б) забезпечувати конкретність та ясність викладу матеріалу;
- в) знаходити переконливі факти й аргументи;
- г) висловлюватися переконливо й емоційно;
- д) викликати й підтримувати увагу аудиторії;
- е) активізувати сприйняття й осмислення матеріалу бесіди;
- ж) користуватися наочними посібниками й технічними засобами.

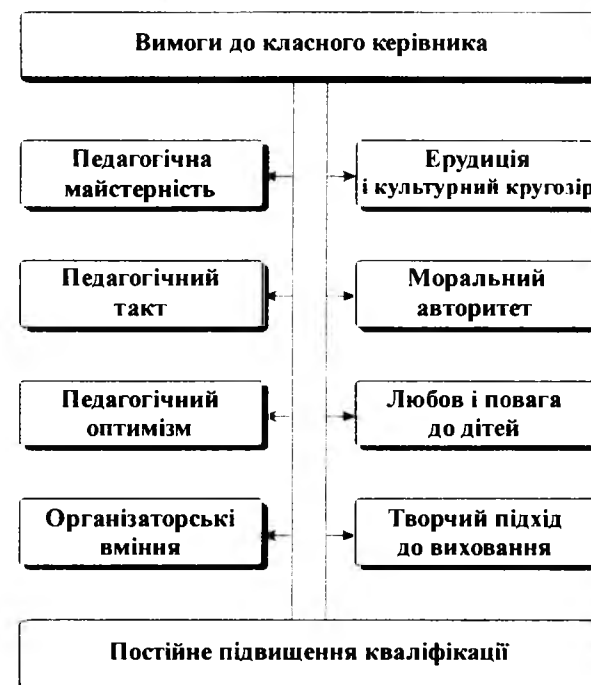
Увага зверталася також на зовнішній вигляд майбутнього вчителя, його поставу, міміку, жести тощо.

Друга частина гри присвячується обговоренню змісту та методики ведення бесіди.

І хоча студент добре підготувався й цікаво провів бесіду, йому в доброзичливій формі висловлюються зауваження й слушні поради. Підсумком навчально-педагогічної гри є те, що студенти не тільки одержали уявлення про свою майбутню практичну діяльність, ґрунтовно ознайомилися з методикою проведення бесіди з учнівським колективом, а й навчилися аналізувати, оцінювати її ефективність, усвідомили, у чому полягає майстерність спілкування вчителя з учнями.

За книгою: Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / П. М. Щербань ; [ред. Н. В. Леонова]. – К. : Вища шк., 2004. – 206, [1] с.

Додаток № 5 Вимоги до класного керівника

За книгою: Щербань П. М. Прикладна педагогіка : навч.-метод. посіб. для студ. пед. навч. закл. / П. М. Щербань ; [ред. Н. В. Леонова]. – К. : Вища шк., 2002. – 212, [3] с.

Додаток № 6

Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти

1. Загальні положення

1.1. Це Положення регламентує діяльність класного керівника загальноосвітнього, професійно-технічного навчального закладу (далі – класний керівник).

1.2. Класний керівник – це педагогічний працівник, який здійснює педагогічну діяльність з колективом учнів класу, навчальної групи професійно-технічного навчального закладу, окремими учнями, їх батьками, організацію і проведення позаурочної та культурно-масової роботи, сприяє взаємодії учасників навчально-виховного процесу в створенні належних умов для виконання завдань навчання і виховання, самореалізації та розвитку учнів (вихованців), їх соціального захисту.

1.3. Класний керівник у визначенні змісту роботи керується Конституцією України, Конвенцією ООН про права дитини, Законами України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, “Про позашкільну освіту”, “Про професійно-технічну освіту”, іншими законодавчими й нормативно-правовими актами України, а також цим Положенням.

1.4. Класний керівник здійснює свою діяльність відповідно до основних завдань загальної середньої освіти, спрямованих на:

виховання громадянина України;

формування особистості учня (вихованця), його наукового світогляду, розвитку його здібностей і обдаровань;

виконання вимог Державного стандарту загальної середньої освіти та професійно-технічної освіти, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 16.11.2000 № 1717 “Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання” і постановою Кабінету Міністрів України від 17.08.2002 № 1135 “Про затвердження Державного стандарту професійно-технічної освіти”, підготовку учнів (вихованців) до подальшої освіти й трудової діяльності (Абзац четвертий пункту 1.4 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 489 від 29.06.2006);

виховання в учнів (вихованців) поваги до Конституції України, державних символів України, почуття власної гідності, свідомого

ставлення до обов’язків, прав і свобод людини й громадянина, відповідальності перед законом за свої дії;

реалізацію права учнів (вихованців) на вільне формування політичних і світоглядних переконань;

виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу та інших народів і націй;

виховання свідомого ставлення до свого здоров’я та здоров’я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров’я учнів (вихованців);

формування екологічної культури особистості, набуття знань і досвіду розв’язання екологічних проблем, залучення до практичної природоохоронної роботи (Пункт 1.4 доповнено абзацом дев’ятим згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 489 від 29.06.2006).

2. Організація діяльності класного керівника

2.1. Обов’язки класного керівника покладаються на педагогічного працівника навчального закладу системи загальної середньої освіти, який має педагогічну освіту або відповідну професійну освіту та професійно-педагогічну підготовку, здійснює педагогічну діяльність, фізичний і психічний стан здоров’я якого дозволяє виконувати ці обов’язки (Пункт 2.1 в редакції Наказу Міністерства освіти і науки № 489 від 29.06.2006).

2.2. Обов’язки класного керівника покладаються директором навчального закладу на педагогічного працівника або на досвідченого майстра виробничого навчання, за його згодою, і не можуть бути припинені до закінчення навчального року. У виняткових випадках з метою дотримання прав та інтересів учнів (вихованців) і їх батьків зміна класного керівника може бути здійснена протягом навчального року (Пункт 2.2 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 489 від 29.06.2006).

2.3. На класного керівника покладається керівництво одним класом, навчальною групою.

У початкових класах класне керівництво здійснює вчитель початкових класів.

У професійно-технічному навчальному закладі класне керівництво здійснюється в навчальних групах, учні (вихованці) яких під час

навчання здобувають повну загальну середню освіту або навчаються на основі базової загальної середньої освіти без отримання повної.

Функціональні обов'язки класного керівника розробляються відповідно до цього Положення з урахуванням типу закладу та завдань навчально-виховного, навчально-виробничого процесів і затверджуються директором навчального закладу (Абзац четвертий пункту 2.3 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 489 від 29.06.2006).

2.4. Класний керівник як організатор учнівського колективу (Абзац перший пункту 2.4 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 489 від 29.06.2006):

сприяє забезпеченню умов для засвоєння учнями (вихованцями) рівня та обсягу освіти, а також розвитку їх здібностей;

створює умови для організації змістовного дозвілля, у тому числі організовує та проводить відвідування музеїв, театрів, виставок, екскурсій, заходи з охорони природи; відповідає за профілактику бездоглядності, правопорушень, планує та проводить відповідні заходи (особливо для учнів із числа незахищеної та пільгової категорії населення) (Абзац третій пункту 2.4 в редакції Наказу Міністерства освіти і науки № 489 від 29.06.2006);

сприяє підготовці учнів (вихованців) до самостійного життя в дусі взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами;

проводить виховну роботу з урахуванням вікових та індивідуально-психологічних особливостей учнів (вихованців), їх нахилів, інтересів, задатків, готовності до певних видів діяльності, а також рівня сформованості учнівського колективу;

співпрацює з учителями, викладачами, майстрами виробничого навчання, психологом, медичними працівниками, органами учнівського самоврядування, батьками та іншими учасниками навчально-виховного процесу з виконання завдань навчання та виховання в учнівському колективі (групі), соціального захисту учнів (вихованців) (Абзац шостий пункту 2.4 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 489 від 29.06.2006).

Класний керівник професійно-технічного навчального закладу спрямовує роботу батьківського колективу навчальної групи й органів учнівського самоврядування на покращення навчання та виховання учнів (Пункт 2.4 доповнено абзацом згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 489 від 29.06.2006).

Класний керівник професійно-технічного навчального закладу спільно з майстром виробничого навчання навчальної групи (Пункт 2.4 доповнено абзацом згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 489 від 29.06.2006):

систематично аналізує рівень навчальних досягнень і поведінку учнів, організовує навчальну допомогу (Пункт 2.4 доповнено абзацом згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 489 від 29.06.2006);

створює в навчальній групі необхідні умови для оволодіння професією, творчого ставлення до праці, для засвоєння передових, прогресивних методів і прийомів роботи (Пункт 2.4 доповнено абзацом згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 489 від 29.06.2006);

проводить тематичні класні години, що спрямовані на виховання моральних цінностей, зацікавленості в питанні належності до обраної професії (Пункт 2.4 доповнено абзацом згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 489 від 29.06.2006);

забезпечує дотримання в навчальній групі встановленого порядку та дисципліни (Пункт 2.4 доповнено абзацом згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 489 від 29.06.2006);

проводить цілеспрямовану індивідуальну роботу з учнями групи (Пункт 2.4 доповнено абзацом згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 489 від 29.06.2006);

здійснює заходи щодо професійно-орієнтаційної роботи учнів шкіл (Пункт 2.4 доповнено абзацом згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 489 від 29.06.2006);

заохочує учнів до занять у гуртках художньої і технічної творчості, предметних гуртках і спортивних секціях (Пункт 2.4 доповнено абзацом згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 489 від 29.06.2006);

залучає учнів до участі в конкурсах професійної майстерності, олімпіадах з навчальних предметів (Пункт 2.4 доповнено абзацом згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 489 від 29.06.2006).

2.5. Класний керівник має право на:

відвідування уроків, занять із теоретичного та виробничого навчання, виробничої практики й позакласних заходів, семестрових, річних атестацій і заліків у закріпленому класі (групі), бути присутнім на заходах, що проводять для учнів (вихованців) навчальні, культурно-просвітні заклади, інші юридичні або фізичні особи;

внесення пропозицій на розгляд адміністрації навчального закладу та педагогічної ради про моральне й матеріальне заохочення учнів (вихованців);

ініціювання розгляду адміністрацією навчального закладу питань соціального захисту учнів (вихованців);

внесення пропозицій на розгляд батьківських зборів класу (групи) щодо матеріального забезпечення організації та проведення позаурочних заходів у порядку, визначеному законодавством;

відвідування учнів (вихованців) за місцем їх проживання або в гуртожитку професійно-технічного навчального закладу (за згодою батьків, опікунів, піклувальників), вивчення умов їх побуту та виховання, а також виходити з пропозиціями на педагогічних зборах щодо притягнення до відповідальності батьків, які ведуть аморальний спосіб життя, грубо поведуться зі своїми дітьми, завдають їм моральної та фізичної шкоди (Абзац шостий пункту 2.5 в редакції Наказу Міністерства освіти і науки № 489 від 29.06.2006);

вибір форми підвищення педагогічної кваліфікації з проблем виховання;

вияв соціально-педагогічної ініціативи, вибір форм, методів, засобів роботи з учнями (вихованцями);

захист професійної честі, гідності відповідно до чинного законодавства;

матеріальне заохочення за досягнення вагомих результатів у виконанні покладених на нього завдань.

2.6. Класний керівник зобов'язаний:

вибирати адекватні засоби реалізації завдань навчання, виховання і розвитку учнів (вихованців);

здійснювати педагогічний контроль за дотриманням учнями (вихованцями) статуту й Правил внутрішнього трудового розпорядку навчального закладу, інших документів, що регламентують організацію навчально-виховного процесу;

інформувати про стан виховного процесу в класі та рівень успішності учнів (вихованців) педагогічну раду, адміністрацію навчального закладу, батьків;

дотримуватися педагогічної етики, поважати гідність учня (вихованця), захищати його від будь-яких форм фізичного, психічного насильства; своєю діяльністю стверджувати повагу до принципів загальнолюдської моралі;

пропагувати здоровий спосіб життя;

постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру;

вести документацію, пов'язану з виконанням повноважень класного керівника (класні журнали, особові справи, плани роботи тощо); регулярно готувати й проводити батьківські збори, збори учнівського активу класу (групи) (не менше 2 разів на семестр) і збори органів учнівського самоврядування (Пункт 2.6 доповнено абзацом згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 489 від 29.06.2006).

2.7. Класний керівник складає план роботи з учнівським колективом у формі, визначеній адміністрацією навчального закладу (Пункт 2.7 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 489 від 29.06.2006).

2.8. Класний керівник підзвітний у своїй роботі директору навчального закладу, а у вирішенні питань організації навчально-виховного процесу безпосередньо підпорядкований заступнику директора з навчально-виховної роботи.

2.9. Класний керівник може бути заохочений (відзначений) за досягнення високих результатів у виховній роботі з учнями (вихованцями). Форми й види заохочення регулюються законодавством України.

Концепція позакласної виховної роботи в загальноосвітній школі // Радянська школа. – 1991. – № 6. – С. 48–56.

Додаток № 7

Розв'язання складних педагогічних ситуацій

Ознайомтеся з нижченаведеними педагогічними ситуаціями й запропонуйте власний варіант подальшого розвитку подій. Спробуйте сформулювати поради класному керівникові щодо розв'язання кожної конкретної ситуації.

Ситуація 1

Галя навчається в 7 класі. Має добрі успіхи в навчанні, бере участь у роботі гуртків і в різних громадських заходах, проявляє себе досить ретельною. Якимись особливо помітними рисами поведінки й характеру не вирізняється. Живе в благополучній сім'ї, де батьки ні в чому їй не відмовляють, тим більше, що вона єдина дитина. Близьких подруг у Галі немає, але з багатьма вона знаходиться в приятельських стосунках. Одного разу клас протягом декількох днів працював на ремонті школи. Це було звичайною справою, і ніхто з учнів не висловлював незадоволення. Коли 7 клас мусив знову йти на роботу, Галя категорично відмовилася. Вона пояснила це тим, що працювала краще за всіх, назвала половину класу ледарями, що не відповідало дійсності. Клас був уражений.

Ситуація 2

Микола намагався після 9 класу вступити в технікум, але повернувся до 10 класу. За рік він пропустив близько 200 уроків без поважних причин. Микола впевнений у собі й збирається після школи вступити до військового училища, хоча має слабкі знання. Його пізнавальні інтереси обмежені, весь вільний час він проводить з приятелями на вулиці або в кого-небудь на квартирі. Своє зневажливе ставлення до навчання він проявляє демонстративно, чим негативно впливає на клас. Працелюбністю не відрізняється, вдома майже не має обов'язків. Із шкільних характеристик видно, що в початкових класах він мав непогані здібності, але тепер вони проявляються слабо. За характером досить спокійний і врівноважений, малоініціативний.

Ситуація 3

Наближалось загальношкільне спортивне свято. За його програмою треба було від кожного класу виставити не тільки спортивні номери, а й художню самодіяльність. У спортивних змаганнях Ма-

рина (9-А клас) була однією з кращих учасниць, перемогла в бігу на 400 метрів. Вона ввійшла також у групу учасниць художньої самодіяльності, запропонувавши підготувати з дівчатами танок з елементами аеробіки. Командне місце кожного класу визначалося сумою балів за спортивний і художній виступи. 9-А клас зайняв перше місце в спортивних змаганнях, і справа була за художньою самодіяльністю. Коли підійшов час виступати, Марина відмовилася виступати, і дівчата танцювали самі, клас зайняв друге місце замість першого. У бесіді з Мариною класний керівник з'ясувала, що відмовилася Марина тому, що в танці вона мусила стати в другий ряд через свій високий зріст. Марина фізично розвинена й приваблива дівчина, відмінниця, завжди знаходиться в центрі уваги подруг і хлопців. Виховується в благополучній сім'ї.

Ситуація 4

Світлана навчається в 6 класі. Клас дуже сильний за успішністю і активний у громадських справах, але дружним його назвати не можна. Серед учнів є два лідери, одним з яких є Світлана. Це вольова дівчина, яка вчиться в основному на "12". Світлані подобається командувати й користуватися авторитетом. Однокласники їй взагалі поважають, але старостою вибрали Валю К. Крім того, Валя сиділа за партою з хлопцем, який, мабуть, подобався Світлані. Світлана почала настроювати хлопців проти Валі, зводити наклепи на неї. Раніше Світлана й Валя були кращими подругами, Світлана часто була у Валі вдома. Валя живе в забезпеченій сім'ї, одягається краще від Світлани. Одного разу Світлана із чотирма подругами зустріла Валю, яка поверталася з музичної школи, і вдарила її.

Ситуація 5

Сашко навчається в 5 класі. Помітного інтересу до навчання не проявляє, на уроках часто поводить себе недисципліновано, не реагує на зауваження. Нерідко є організатором порушень дисципліни. Любить подотатися, бути в центрі уваги, він неформальний лідер серед хлопців. Настрій у Сашка часто змінюється. У громадських справах бере участь залежно від настрою, а також ставлення до вчителя. Одного разу Сашко разом з товаришами вкрав цінні книги з кабінету біології. Коли з'ясували, хто це зробив, Сашко не став заперечувати, сказав, що він тільки хотів почитати ці книжки. Однак щирого каяття в нього не було. Сашкова мати, яку викликали до школи, стала захи-

шати сина, також доводячи, що він не може вкрасти і що взяв тільки почитати. Сашко відчував себе переможцем.

Ситуація 6

Учні 6 класу збирали кукурудзу на шкільній ділянці. Олег працював дуже неохоче, весь час розкидав початки, часто кудись відходив з місця роботи. Після роботи Олег набрав повну сумку кукурудзи й хотів разом з усіма сісти в автобус. Товариші почали його за це соромити, але він не висипав кукурудзу, а пішов пішки. Класний керівник, довідавшись про це в школі, намагалася пояснити Олегові неправильність його поведінки, але вплив бесіди на Олега був незначним. Олег живе в матеріально забезпеченій сім'ї. Завжди добре одягнений. Популярністю в класі не користується, тому що часто ображає слабших товаришів. Нерідко батькам доводиться втручатися, аби захистити своїх дітей.

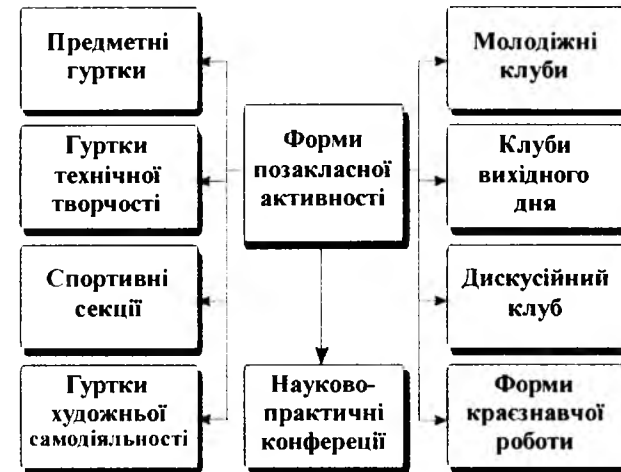
Ситуація 7

Учень 6 класу Андрій на уроці літератури відмовився читати вірш, що був заданий додому, сказавши, що він узагалі не любить віршів. Навчається Андрій слабо, хоча має непогані здібності. Навчальними предметами майже не цікавиться. Часто заважає проводити уроки, грубіянить. Громадські доручення виконує неохоче, відмовився взяти участь в організації спортивних змагань. У поведінці відзначається полохливістю, неврівноваженістю, дуже любить демонструвати свою перевагу над товаришами. У сім'ї часті конфлікти між батьками. Батько вихованням сина майже не займається, хоч інколи карає його фізично. Загальний культурний рівень сім'ї досить низький.

Після виконання завдання проводиться обговорення засобів впливу, запропонованих студентами. Кожен виступаючий мусить відповісти на питання, які він рекомендує методи й прийоми, хто має вплинути на учня, який прогнозується результат. Для підвищення ефективності обговорення можна сформуванати групу опонентів-“педагогів” і опонентів-“учнів”.

За книгою: Трухін І. О. Основи шкільного виховання: навч. посіб. для студ. пед. навч. закладів / І. О. Трухін, О. Т. Шпак ; М-во освіти і науки України. – К. : ЦУЛ, 2004. – 368 с.

Додаток № 8. Форми позакласної роботи

За книгою: Щербань П. М. Прикладна педагогіка : навч.-метод. посіб. для студ. пед. навч. закл. / П. М. Щербань ; [ред. Н. В.Леонова]. – К. : Вища шк., 2002. – 212, [3] с.

Додаток № 9

Орієнтовний план аналізу виховного заходу

1. Аналіз готовності педагога й учнівського колективу до проведення виховного заходу відбувається за такими критеріями:
наявність мети й завдань виховного заходу;
урахування рівня вихованості учнів під час визначення мети й завдань заходу;
визначення місця заходу в загальній системі виховної роботи.

2. Аналіз процесу підготовки виховного заходу за такими критеріями:

роль класного керівника;
роль учнівського активу;
злагодженість роботи колективу в процесі підготовки заходу;
роль учнівської організації, органів самоврядування;
надання педагогом тактової допомоги учням;
участь школярів у підготовці заходу;
адекватність розподілу обов'язків;
термін виконання;
облік роботи.

3. Аналіз проведення виховного заходу за такими критеріями:
організація заходу (оформлення, обладнання приміщень);
чіткість, організованість, злагодженість роботи;
активність учнів;
дозування і раціональність використання часу;
урахування педагогом вікових особливостей школярів;
організація співпраці зі старшими учнями, батьками, громадськістю тощо;
зміст заходу (зв'язок із життям школи, села чи міста, держави);
урахування проблемних питань, які хвилюють учнів;
правдивість відтворення реалій життя;
урахування вікових та індивідуальних особливостей виконавців і учасників.

4. Аналіз методики проведення виховного заходу за такими критеріями:

оптимальність вибору форм проведення заходу;
роль педагога, учнівського активу в проведенні заходу;
наявність елементів дискусії, відкритого обміну думками;
активність учасників, емоційність заходу;

рівень самостійності, творчості, ініціативності учасників.

5. Аналіз результативності заходу за такими критеріями:
досягнення мети виховного заходу;
цілісність заходу;
досконалість окремих частин заходу.

6. Загальні висновки та рекомендації.

Додаток № 10

Орієнтовний план аналізу колективної творчої справи (КТС)

I. Підготовчий етап.

Висвітлення результатів попередньої соціометрії та аналіз на їх основі стану колективних взаємовідносин у дитячій групі. Опис підготовчої роботи:

- а) колективний вибір теми й форми творчої справи;
- б) колективне планування;
- в) утворення мікрогруп і “ради” справи;
- г) розподіл доручень;
- д) визначення студентом власної ролі в КТС;
- е) уточнення, конкретизація плану та безпосередня організація його виконання.

II. Проведення КТС.

Висвітлення ходу колективної творчої справи (для свята – сценарій із зазначенням усіх його складових – ігор, конкурсів, змагань та ін.; для гри-подорожі – опис дитячої діяльності на кожній станції-зупинці). Обов’язкове висвітлення роботи мікрогруп і колективних форм творчої діяльності учнів.

III. Підсумковий етап.

Висвітлення результатів КТС. Опис обговорення з учнями ходу справи. Оцінка діяльності окремих мікрогруп та окремих учнів. Позитив і негатив у підготовчій роботі та на етапі проведення КТС. Оцінка ролі вчителя, батьків, запрошених осіб. Оцінка власної діяльності на всіх етапах підготовки й проведення КТС. Особисті недоліки.

IV. Проведення підсумкової соціометрії.

Порівняльний аналіз попередньої і підсумкової соціометрії. Висвітлення зрушень стану колективних взаємовідносин у дитячій групі (на конкретних прикладах). Загальна оцінка ролі КТС у поліпшенні психологічного мікроклімату в класі.

Додаток № 11

Орієнтовний план виховної роботи в загальноосвітній школі

№ п/п	Заходи	Термін виконання	Відповідальні	Класи
1. Організаційна робота				
1.	Провести вибори членів учнівської ради на поточний навчальний рік.	до 05.09	ЗВР	7–11
2.	Обрати органи учнівського самоврядування в класах.	до 15.09	кл. керівники	5–11
3.	Сформувати склад ради профілактики правопорушень.	до 20.09	ЗВР	
4.	Організувати чергування учнів по школі.	постійно	ЗВР	6–11
5.	Організувати роботу гуртків, секцій, узгодити плани їхньої роботи.	до 01.10	керівники гуртків	1–11
6.	Сформувати загін ЮОП, санітарні пости.	до 01.10	ЗВР, медсестра	8–9
7.	Зібрати інформацію про зайнятість учнів у позаурочний час.	до 01.11	кл. керівники	5–11
8.	Організувати роботу психолого-педагогічного семінару для класних керівників.	протягом року	психолог, ЗВР	
2. Пізнавальна діяльність				
1.	З метою розвитку в учнів інтересу до знань провести:			
	День знань;	01.09	ЗВР	1–11
	предметні олімпіади;	грудень	ЗНВР	5–11
	місячники з навчальних предметів:			
	хімії, біології, географії;	жовтень	МО	
	історії;	листопад	МО	
	математики, фізики;	грудень	МО	
	естетичних дисциплін;	лютий	МО	
	української мови і літератури;	березень	МО	
	зарубіжної літератури;	квітень	МО	
іноземних мов.	травень	МО		

2.	Організувати вечори, конкурси, ігри інтелектуального характеру (брейн-ринги, гру "Що? Де? Коли?" тощо) з навчальних предметів.	протягом року	учителі-предметники	1–11
3.	Організувати відзначення ювілейних дат, річниць визначних діячів України та світу, проводити про них бесіди, випустити стінгазети.	протягом року	учителі-предметники	1–11
4.	Провести конкурс "Учень року".	протягом року	оргкомітет конкурсу	1–11
3. Заходи з виховання учнів на патріотичних традиціях і звичаях українського народу				
1.	Продовжити роботу в рамках руху "Моя земля – земля моїх батьків". Продовжити роботу експедиційних загонів, які будуть працювати за напрямками:	протягом року	рада руху	8–11
2.	"Рідна мова – мова солов'їна";			
	"Мій край – моя історія жива";			
	"Роде наш красний";			
	"Струни серця";			
	"Кришталеві джерела".			
	Створити раду експедицій на поточний навчальний рік.	вересень	ЗВР	
3.	Організувати походи територією рідного краю з метою збору матеріалів на маршрутах туристсько-краєзнавчих експедицій: "Краса і біль України", "Любіть Україну вишневу свою", "Сто чудес України", "Диво рукотворне", "Топоніми України".	протягом року	відповідальний за туристсько-краєзнавчу роботу	5–11
4.	Ознайомити учнів з історією народних свят і обрядів. Провести:			
	свято Миколая;	19.12	кл. керівники	1–5
	вечорниці на Андрія;	13.12	кл. керівники	8–11
	Вертепне дійство;	25.12	кл. керівники	5–11

	конкурс великодніх писанок.	грудень, березень	учителі образотворчого мистецтва	5–11
5.	Провести Шевченківські дні (за окремим планом).		учителі укр. мови та л-ри	1–11
6.	Провести виховні години на теми:			
	"О слово рідне, України слава";	протягом року	кл. керівники	5–11
	"Слово, пісне, душа Кобзарєва, ви – окраса й суть мого життя".	протягом року	кл. керівники	6–11
7.	Провести загальношкільне свято "Любіть Україну й пісню її солов'їну".	березень	ЗВР	9–11
8.	Відзначити національні дати:			
	День Злуки;	29.01	учителі історії	5–11
	День Перемоги;	05–08	учителі історії	1–11
	свято Покрови – свято українського козацтва.	14.10	учителі історії	5–11
9.	Організувати проведення в класах конкурсів, вікторин, олімпіад з історії України.	протягом року	кл. керівники	
10.	Провести:			
	козацькі забави;	жовтень	кл. керівники, учителі фізкультури	6
	змагання з військово-спортивної підготовки;	05.12	учителі фіз. виховання	10–11
	операцію "Забуті могили".	квітень-жовтень	учителі історії, трудового навчання	7–8

4. Ціннісно-орієнтована діяльність				
1.	З метою виховання в учнів патріотичних почуттів, національної гідності, забезпечення усвідомлення ними своєї етнічної спільності провести виховні години:			
	“Символи моєї держави”;	протягом року	кл. керівники	1–11
	“Конституція України – Основний закон нашої держави”;	протягом року	кл. керівники	5–11
	“Мій край – моя історія жива”.	вересень	кл. керівники	5–6
2.	Провести:			
	конкурс дитячого малюнка “Ми живемо в Україні”;	грудень	учителі образотворчого мистецтва	5–7
	гру-екскурсію “Українська мина-вшина”;	листопад	учителі історії	7–8
	годину спілкування “Яким є ідеал сучасної молоді людини, громадянина України?”.	листопад	кл. керівники	9–11
3.	З метою дослідження та вивчення рідного краю, його історії, природи та мистецтва провести:			
	екскурсії та подорожі рідним краєм, його визначними місцями;	протягом року	кл. керівники	3–11
	екскурсії до обласного краєзнавчого музею;	протягом року	кл. керівники	3–8
	конкурс малюнків “Барви рідного краю”;	листопад	учителі образотворчого мистецтва	3–8
	конкурс юних фотографів “Люблю тебе, мій рідний краю”;	квітень	учителі образотворчого мистецтва	5–11

	зустріч з поетами та письменниками рідного краю;	лютий	учителі укр. мови та л-ри	9–11
	виховні години “Чорнобильські уроки”;	квітень	кл. керівники	5–11
	трудова акція школярів з догляду за парком, виготовлення шпаківень, розвішування їх на деревах.	протягом року	кл. керівники, кафедра трудового навчання	6–11
4.	Організувати роботу екологічної бригади, виступи представників бригади перед школярами.	протягом року	учителі природознавства	6–9
5.	З метою виховання поваги до загальнолюдських моральних цінностей:			
	здійснювати вивчення індивідуальних особливостей учнів, їхніх інтересів і потреб;	протягом року	психолог, кл. керівники	1–11
	виходячи з результатів діагностики, допомагати учням у пізнанні власного характеру, боротьбі з негативними рисами, вихованні позитивних якостей;	протягом року	психолог, кл. керівники	1–11
	розвивати навчально-пізнавальні потреби та здібності учнів, допомагати їм у науковому спрямуванні їхньої діяльності.	протягом року	учителі-предметники	5–11
	Провести виховні години:			
	“Чи знаєш ти себе?”;	жовтень	кл. керівники	7
	“Як би ти жив, якби міг жити, як хочеться?”;	жовтень	кл. керівники	8
	“Моральні переконання та вчинки в житті нашого колективу”;	жовтень	кл. керівники	9
	“Про зовнішність, мову й духовну культуру”;	жовтень	кл. керівники	10–11

	“Конвенція прав дитини – міжнародний документ для твоїх ровесників у світі”;	грудень	кл. керівники	5–7
	“Декларація прав людини – права й обов’язки кожного”.	грудень	кл. керівники	8–11
	Провести:			
	конкурс “Мій характер у малюнках”;	листопад	учителі образотворчого мистецтва	5–7
	конкурс “У країні ввічливості”;	листопад	кл. керівники	8–9
	відверту розмову “Створення іміджу”;	лютий	психолог, кл. керівники	8–11
	круглий стіл “Мистецтво спілкування”;	березень	психолог, кл. керівники	10–11
	рольову гру “Я бачу людину”;	квітень	психолог, кл. керівники	8–9
	диспут “У чому сенс життя і щастя людини?”	листопад	психолог, кл. керівники	10–11
6.	Провести бесіди:			
	“Як подолати в собі недоліки?”;	лютий	кл. керівники	5–6
	“Як навчаються твої ровесники в інших країнах”;	лютий	кл. керівники	7–8
	“Утверджуй у собі людину”.	лютий	кл. керівники	9–10
7.	Організувати брифінги з приводу прийняття законів, урядових рішень, результатів міжнародних переговорів тощо.	протягом року	учителі історії	9–11
8.	Проводити інформаційні “хвилинки”, огляди преси “Цікаве у світі”.	протягом року	кл. керівники	5–11
9.	Провести анкетування:			
	“Як ти ставишся до громадянських цінностей?”;	березень	кл. керівники	7–8
	“Якими є твої моральні якості?”	березень	кл. керівники	9–11

10.	Провести дискусію “Чи потрібен я Україні таким, який я є сьогодні?”	квітень	кл. керівники	10–11
11.	З метою виховання в учнів поваги до норм моралі організувати вивчення на уроках, виховних годинах книги книг – Біблії.	протягом року	кл. керівники, учителі історії, літератури	5–11
12.	Упроваджувати в діяльність учнівських колективів демократичні принципи, широко використовувати їх у роботі органів учнівського самоврядування.	протягом року	кл. керівники	5–11
13.	Скласти “Хрестоматію моральних цінностей людства”.	протягом року	кл. керівники	5–11
5. Превентивне виховання				
5.1. Правова освіта				
1.	Роботу всього педагогічного колективу спрямовувати на роз’яснення учням Конституції України, інших законів України.	постійно	учителі, кл. керівники	5–11
2.	Залучати учнів школи до роботи гуртків і секцій, які працюють у школі та позашкільних закладах. Особливу увагу звертати на важковиховуваних дітей.	постійно	кл. керівники	1–11
3.	Затвердити на новий навчальний рік раду профілактики правопорушень, у разі необхідності поновити її склад. Скласти план роботи ради.	вересень	голова ради	
4.	Переглянути списки учнів, схильних до правопорушень. Виключити з них тих, хто покращив поведінку, і поставити на облік учнів, які потребують посиленого контролю.	до 15.10	голова ради	
5.	Періодично заслуховувати на нараді за участю директора, педраді звіти класних керівників про правову освіту.	протягом року	адміністрація школи	

6.	Для забезпечення правової освіти учнів використовувати різні форми й методи виховання (класні години, індивідуальні бесіди, зустрічі з працівниками правоохоронних органів тощо). Із цією метою провести:	протягом року		
	бесіду “Права, свободи, обов’язки громадян України”;	протягом року	кл. керівники	8–11
	бесіду “Захист прав дітей у нашій державі”;	протягом року	кл. керівники	8–11
	бесіду “Закон обов’язковий для всіх”;	протягом року	кл. керівники	5–7
	конференцію “Діти: злочин і кара”;	лютий	кл. керівники, ЗВР	8–11
	диспут “Як ви розумієте й співвідносите поняття... (“свобода” і “відповідальність?”);	квітень	кл. керівники, ЗВР	8–11
	конкурс “Найкращий правознавець школи”.	листопад	кл. керівники, кафедра історії	8–11
	Проводити обговорення телепередач, статей на правову тематику.	постійно	кл. керівники	5–11
	Організовувати роботу психологічної служби для учнів.	протягом року	психолог	5–11
5.2. Формування здорового способу життя. Фізичне здоров’я				
1.	З метою фізичного загартування учнів, зміцнення їхнього здоров’я проводити роз’яснювальну роботу щодо ролі фізичної культури та спорту в житті людини.	протягом року	учителі фізвиховання	1–11
2.	Проводити бесіди про значення фізкультури й спорту для фізичного здоров’я людини; про роль здорового способу життя для людини.	протягом року	кл. керівники	5–11

3.	Підвищувати якість уроків фізвиховання, контролювати відвідування їх учнями.	протягом року	учителі фізвиховання	1–11
4.	Організувати в школі футбольну, волейбольну, баскетбольну секції, групи ЗФП, гурток карате. залучити до них учнів.	вересень	керівники гуртків	5–11
5.	Брати участь у змаганнях з різних видів спорту, які проводяться між школами.	протягом року	учителі фізвиховання	5–11
6.	Скласти план спортивних заходів і змагань на поточний навчальний рік.	вересень	учителі фізвиховання	
7.	Для фізичного загартування учнів проводити походи рідним краєм.	протягом року	учителі фізвиховання	8–11
8.	Взяти участь у міських туристичних змаганнях.	вересень	учителі фізвиховання	10–11
5.3. Моральне здоров’я				
1.	З метою формування в учнів здорового способу життя, пропаганди медичних знань проводити бесіди про шкідливість алкоголю, тютюну, наркотиків, небезпеку венеричних захворювань, СНІДу.	протягом року	кл. керівники, медпрацівник школи	1–11
2.	Неухильно виконувати заходи, передбачені рішеннями органів охорони здоров’я щодо зазначених питань.	протягом року	адміністрація, кл. керівники	
3.	Провести:			
	диспут “Що означає жити красиво?”;	квітень	ЗВР	1–11
	диспут “Шкідливі звички чи життя собі на втіху”;	грудень	учитель біології	10–11
	лекцію “Падіння моралі. Проституція. Наслідки”.	лютий	ЗВР	9–11
4.	Проводити зустрічі з лікарями різних фахів.	протягом року	кл. керівники	5–11

5.	Організувати змістовний відпочинок для учнів, проводити тематичні вечори, конкурси, дискотеки (за окремим планом).	протягом року	ЗВР, кл. керівники	5–11
5.4. Трудове виховання і професійна орієнтація				
	Усю позакласну роботу з трудового виховання спрямувати на формування в учнів трудових навичок, забезпечення самообслуговування в школі, підготовку учнів до майбутнього самостійного трудового життя. Із цією метою:	постійно	учителі, кл. керівники	5–11
1.	Організувати чергування в кабінетах під час уроків для підтримання чистоти в класних аудиторіях, вологе прибирання закріплених за класами аудиторій учнями старших класів після уроків.	протягом року	кл. керівники, зав. кабінетами	
2.	Закріпити ділянки території школи за класами для постійного прибирання. Підтримувати її в належному порядку.	протягом року	ЗДР з АГР	5–11
3.	Організувати літню трудову практику для учнів 5–8-х, 10-х класів.	червень	ЗДР з АГР	5–8, 10
4.	Організувати роботу “книжкової лікарні”, проводити рейди-огляди стану збереження підручників.	протягом року	бібліотекар	1–11
5.	Організувати виставки творчих робіт учнів. Підготувати звітну виставку дитячих робіт для творчого звіту школи.	квітень	учителі образотворчого мистецтва, трудового навчання	1–11
6.	Проводити зустрічі учнів старших класів з представниками вищих навчальних закладів міста.	протягом року	ЗВР	9–11
7.	Провести тестування учнів щодо вибору професії.	протягом року	психолог	9–11

8.	Провести зустріч із працівниками міського центру зайнятості з метою інформування випускників про стан ринку праці.	протягом року	кл. керівники	9–11
9.	Організувати цикл лекцій і бесід для старшокласників з проблем ринкової економіки.	протягом року	ЗВР	9–11
10.	Провести цикл бесід з трудового законодавства.	протягом року	кл. керівники, учителі права-знавства	10–11
6. Робота з батьками. Родинне виховання				
1.	Обрати батьківські комітети в класах, делегувати представників від класів до ради школи.	Вересень	кл. керівники	1–11
2.	Організувати роботу з батьківського всеобучу (за окремим планом).	протягом року	ЗВР	1–11
3.	Двічі на семестр проводити батьківські збори, виносити актуальні питання життя та діяльності школи, навчання й виховання учнів.	протягом року	ЗНВР, ЗВР	1–11
4.	Організувати роботу психологічної служби батьків.	протягом року	психолог	1–11
5.	Зміцнювати зв'язки вчителів-предметників з батьками.	протягом року	учителі, кл. керівники	1–11
6.	Тримати під постійним контролем неблагополучні сім'ї. Підтримувати зв'язки з родинами, де виховуються учні, схильні до правопорушень.	протягом року	кл. керівники	5–11
7.	Здійснювати правову освіту батьків, залучати до цієї роботи працівників правоохоронних органів.	протягом року	кл. керівники	1–11
8.	Провести спільні батьківські збори, виховні години та свята на теми:	протягом року		
	“Батьки! Давайте жити дружно!”;	протягом року	кл. керівники	8–11

	“Дивись, не забудь – людиною будь!”;	протягом року	кл. керівники	10–11
	“Прийми рішення”;	протягом року	кл. керівники	8–11
	“Коли співає мама навесні” (до Дня Матері);	травень	кл. керівники	1–4
	“Сюрприз для мами”;	березень	кл. керівники	5–6
	“Моя мати – берегиня родинного вогнища”;	березень	кл. керівники	7–8
	“Журнал родинних справ”.	протягом року	кл. керівники	8–9
9.	Провести конкурс на кращий учнівський твір “Я руки мами до серця пригортаю”.	протягом року	учителі укр. мови та літератури	5–11
10.	Провести педагогічний консилиум для вчителів 5-х класів на тему “Як допомогти дітям добре вчитися”. Розглянути це питання на батьківських зборах.	жовтень	кл. керівники, психолог	5
11.	Винести на засідання батьківського всеобучу такі питання: покарання і заохочення дітей у сім’ї;	листопад	кл. керівники	6–8
	особливості юнацького віку та врахування їх у родинному вихованні.	грудень	кл. керівники	9–11
12.	Підготувати концерт художньої самодіяльності для батьків.	травень	ЗВР	1–11

7. Організаційно-методична робота з педагогами

1.	Провести організаційне засідання МО класних керівників на тему “Громадянське виховання учнів у світлі сучасних вимог”.	вересень	ЗВР	
2.	Провести семінар-практикум для ново-призначених класних керівників на тему “Організація учнівського колективу”.	вересень	ЗВР	

3.	Провести засідання МО класних керівників на тему: “Сімейне виховання як гарант морального становлення особистості”.	грудень	голова МО кл. керівників	
4.	Провести засідання МО класних керівників на тему “Цілі та зміст виховної діяльності педагогічного колективу в умовах гуманізації освіти”.	березень	голова МО класних керівників	
5.	Провести “круглий стіл” для класних керівників 5–6-х класів “Формування в учнів культури поведінки”.	квітень	голова МО класних керівників	
6.	Провести засідання МО класних керівників на тему “Особистісно орієнтоване виховання”.	травень	голова МО класних керівників	
8. Управління виховною роботою, контроль за нею та її методичне забезпечення				
1.	З метою методичного навчання класних керівників забезпечити продовження роботи психолого-педагогічного семінару.	протягом року	ЗВР, психолог	
2.	Скласти графік проведення відкритих класних годин на поточний навчальний рік.	вересень	ЗВР	
3.	Відвідувати години класних керівників з метою вивчення педагогічного досвіду. Вивчити досвід класних керівників 5–11-х класів.	протягом року	ЗВР	
4.	Контролювати проведення інформаційних “хвилинок”.	протягом року	адміністрація школи	

За книгою: Методична служба – школі. Інформаційно-методичні матеріали на допомогу працівникам освіти / [уклад. Буган Ю. О. та ін.]. – Тернопіль : Астон, 2003. – 287 с.

Додаток № 12

Навчально-педагогічна гра “Виховання бережливості”

Мета гри: удосконалення вмінь і навичок майбутніх учителів у прийнятті вмотивованих рішень, складанні та здійсненні планів з трудового виховання учнів.

1. Підготовка до гри

Викладач заздалегідь ознайомлює студентів з психолого-педагогічною ситуацією й рекомендує потрібну літературу. Студенти поділяються на групи з 3–5 осіб, кожна з яких розробляє свій варіант заходів щодо формування бережливості й поліпшення трудового виховання учнів молодших, середніх і старших класів. На кожную групу із числа студентів призначаються рецензенти.

2. Психолого-педагогічна ситуація

До кабінету директора школи привели восьмикласника Івана Андрієнка. Хлопець під час обіду в шкільній їдальні вдарив кулаком в обличчя дев'ятикласника Віктора Мельника, який упав і травмував руку.

Почався звичайний нудний шкільний розгляд: хто? кого? за що? Андрієнко в цій школі навчався недавно й навіть не знав імені хлопця, якого вдарив. Учителі вимагали покарати хулігана. Андрієнко вперто мовчав, нічого не пояснюючи.

До вечора проект постанови педради був готовий. У ньому пропонувалося: оголосити сувору догану, поставити на облік у міліції, повідомити за місцем роботи батьків і т. ін. На педраду запросили схвильованих батьків Андрієнка, розгніваних – Мельника, свідків інциденту – учителів та учнів.

– За що ти вдарив товариша? – запитали в Андрієнка. Той відрізав:

– Він мені не товариш.

Зависла напружена тиша. Усі чекали відповіді на запитання. Потім загомоніли, почувся вигук: “Ні за що вдарити людину...”, “Так і вбити можна...” Хлопець намагався щось пояснити, але почуття образи душило його, не давало висловитися.

– Я вдарив його через те, що він кидався в їдальні хлібом, – нарешті вимовив він.

Дізнавшись про причину “проступку” сина, батько тихо сказав йому:

– Говори, говори, не бійся. Тебе зрозуміють.

І тоді Іван з обуренням почав розповідати:

– Цього літа я гостював у дядька Юрка, татового брата. Він механізатор. Уже понад 30 років вирощує хліб. Я допомагав йому на збиранні врожаю. Ми працювали майже цілодобово за будь-якої погоди: і в дощ, і в спеку. Адже кожна хвилинка праці – це кілограми врятованого хліба. Дядько не щадив себе, хоча в нього хворе серце. Я бачив, як він, працюючи на комбайні, приймав валідол. Людей у колгоспі не вистачало. Через це дядько звернувся до свого товариша-пенсіонера. І той сів за штурвал комбайна, а після двох днів роботи в полі його відвезли до лікарні. Там він і помер... Може, саме з того зерна, яке тоді рятували, і був шматок хліба, який ось він кинув...

Стало очевидним, що проект рішення педради не потрібний. Мотиви вчинку хлопця зрозуміли всі, а Віктор Мельник сам підійшов до нього й сказав: “Вибач мені”. Проте всім було зрозуміло, що бити кулаком в обличчя – неприпустимо.

3. Хід гри

Гра відбувається у формі засідання методичного об'єднання класних керівників, яке веде один із студентів – його “голова”. Керівники груп захищають розроблені кожною з них варіанти заходів. Потім під керівництвом викладача за участю рецензентів і всіх присутніх організовується дискусія, у процесі якої обирається кращий варіант.

За книгою: Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / П. М. Щербань ; [ред. Н. В. Леонова]. – К. : Вища школа, 2004. – 206, [1] с.

Додаток № 13

Добрі поради молодим колегам досвідченого класного керівника

- Досконало знай свій учнівський колектив.
- Створи у класі сприятливий психологічний клімат.
- Не драгуйся, будь терплячим і наполегливим.
- Пам'ятай: максимум заохочення, мінімум покарання.
- Вимагаючи, ураховуй реальні можливості учня.
- Кожній дитині – індивідуальний підхід (індивідуально дозує темпи й обсяг доручень).
- Ураховуй “зону найближчого розвитку”, поступово збільшуй і ускладнюй навантаження.
- Учи дітей посильних прийомів регуляції поведінки.
- Стверджуй позицію дитини в колективі.
- Підтримуй в учневі віру у свої сили.
- Суворо дотримуйся режиму дня, тижня, попереджай перевтому.

За книгою: Холковська І. Л. Організація діяльності класного керівника / І. Л. Холковська ; Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2005. – 194 с.

Додаток № 14

Форми роботи навчального закладу з родинами учнів

За книгою: Щербань П. М. Прикладна педагогіка : навч.-метод. посіб. для студ. пед. навч. закл. / П. М. Щербань ; [ред. Н. В. Леонова]. – К. : Вища шк., 2002. – 212, [3] с.

Додаток № 15
Програма вивчення сім'ї

1. Прізвище, ім'я учня.
2. Адреса.
3. Тип сім'ї:
повна проста (батьки, діти);
повна складна (батьки, діти, бабуся, дідусь);
повна, але один із батьків нерідний;
неповна.
4. Скільки років існує сім'я.
5. Кількість дітей.
6. Житлові й матеріальні умови.
7. Характеристика за віком: вік дорослих членів сім'ї, вік дітей.
8. Де і ким працюють батьки.
9. Освіта дорослих членів сім'ї.
10. Культурний рівень батьків:
наявність домашньої бібліотеки;
читання періодичної преси;
читання педагогічної літератури;
відвідування осередків культури.
11. Сімейна атмосфера:
доброзичлива;
дружелюбна;
нестійка;
байдужа;
гнітюча, недоброзичлива.
12. Хто з батьків більше приділяє уваги дітям.
13. Система виховного впливу:
узгодженість усіх членів сім'ї в питаннях виховання дитини;
відсутність чи наявність конфліктів щодо виховання дітей;
відсутність виховання як системи цілеспрямованого впливу.
14. Рівень (відсутність) інтересу й бажання поповнювати свої психолого-педагогічні знання.

Додаток № 16
Орієнтовне положення про батьківський комітет класу

1. Батьківський комітет класу – це об'єднання батьків, діяльність яких спрямована на всебічне сприяння педагогічному колективові вчителів, які працюють з класом, класному керівникові, співпраці родини та школи й користь учнів класу.
2. Батьківський комітет обирається на батьківських зборах на початку навчального року терміном на один навчальний рік.
3. До батьківського комітету класу можуть бути обрані батьки будь-якого учня класу за їхнім бажанням або згідно з пропозицією більшості учасників батьківських зборів.
4. Голова батьківського комітету обирається із числа членів батьківського комітету на першому засіданні.
5. Про свою діяльність батьківський комітет звітує перед батьківськими зборами.
6. Збори батьків мають право вимагати від батьківського комітету почергового звітування, якщо існують підстави для сумнівів у діях останнього.
7. Батьківський комітет класу бере участь у засіданнях ради, шкільних конференціях, зустрічах батьківських комітетів класів із шкільною адміністрацією.
8. Засідання батьківського комітету класу відбуваються три-чотири рази за навчальну чверть.
9. Ухвалені рішення фіксуються в протоколі, зберігаються в голови батьківського комітету.
10. Положення про батьківський комітет класу приймається на засіданні батьківського комітету школи або на засіданні ради школи.

Обов'язки батьківського комітету

Батьківський комітет класу зобов'язаний:
допомагати класному керівникові в налагодженні контакту з колективом батьків;
залучати батьків до спільної діяльності з дітьми;
впливати на формування культури батьківського спілкування;
за необхідності бути посередником між родиною, школою, громадськими організаціями;

стимулювати ініціативність і відповідальність у вихованні підстаючого покоління;
висувати пропозиції щодо поліпшення освітньо-виховного процесу в школі.

Права батьківського комітету

Батьківський комітет має право:
брати активну участь в організації освітньо-виховного процесу класу;
допомагати класному керівникові та школі в придбанні підручників і посібників;
разом із класним керівником відвідувати учнів удома;
бути присутнім на уроках і позакласних заходах;
висловлювати свій погляд на проведення класних заходів;
разом із класним керівником впливати на безвідповідальних батьків;
проводити бесіди з проблемними учнями;
підтримувати тісний контакт із правоохоронними органами й громадськими організаціями з метою захисту прав та інтересів дитини й родини;
за необхідності залучати фахівців різних галузей для розв'язання проблем сімейного виховання.

Додаток № 17 Орієнтовний план роботи з батьками (на 200_/200_ н. р.)

№ п/п	Зміст роботи	Термін виконання	Клас	Відповідальні
1	Загальношкільні батьківські збори: Особливості роботи школи у 200_/200_ н. р. Звіт про результативність роботи закладу у 200_/200_ н. р. Звітний концерт художньої самодіяльності перед батьківською громадськістю.	вересень березень	1-11 1-11	заступник директора з виховної роботи
2	Засідання батьківських комітетів: Обговорення запитів батьків та учнів. Питання ремонту й оформлення класних кімнат. Питання профілактики правопорушень. Питання відпочинку учнів.	протягом року	1-11	класні керівники
3	Засідання ради школи: спільно з громадськими організаціями; спільно з правоохоронними органами; спільно з медичними установами; спільно з науково-мистецькими організаціями.	протягом року		члени ради школи
4	Просвіта батьків. Батьківські збори-тренінги: “Проблеми адаптації учнів до навчання в школі”.	протягом року		класні керівники, психолог
	“Чи знаю я свою дитину?”	вересень	1-5	класні керівники
	“Як спілкуватися з дитиною?”	листопад		психолог
	“Якою має бути хороша сім'я”.	листопад	6	класні керівники
	“Стилі поведінки батьків. Типи сімей”. “П'ять шляхів до серця дитини”.	лютий, березень	7	класні керівники, психолог

	Лекції: “Ще не дорослі, уже не діти”,	листопад	9	психолог	
	“Готовність учня до професійного навчання”,	лютий		психолог	
	“Формування особистості в період ранньої юності”,	березень		7–9	психолог
	“У людини все має бути прекрасне”.	квітень		1–11	психолог
	“Морально-етичне виховання дітей – запорука формування повноцінної особистості”.	протягом року	1–9	класні керівники	
5	Консультаційна робота: робота психологічного консультпункту для батьків та учнів; індивідуальні бесіди з батьками й учнями.	за запитом протягом року		психолог класні керівники	
6	Урочистості протягом навчального року: свято першого дзвоника; свято школи; звітний концерт для батьків “Таланти твої, школо”; родинні свята; свято останнього дзвоника; випускний бал.	вересень вересень вересень березень протягом року травень червень		класні керівники	

Навчально-педагогічна гра “Бесіда класного керівника з батьками учнів під час відвідування їх удома”

Мета гри: удосконалення в майбутніх учителів уміння організувати спільну з батьками роботу щодо виховання учнів різного віку.

1. Методичні рекомендації

Для підготовки гри необхідно виділити трьох студентів, які виконуватимуть ролі класних керівників 5, 9 і 11 класів, на основі аналізу навчальної психолого-педагогічної ситуації мають визначити мету відвідування тієї чи іншої родини, скласти план бесіди з батьками, виробити для них рекомендації. Кожному зі студентів, які виступають у ролі класних керівників, відводиться для бесіди 15 хв.

2. Психолого-педагогічні ситуації

А. З характеристики учня 5 класу Василя К.

Хлопець систематично пропускає уроки, рідко виконує домашні завдання, не встигає майже з усіх предметів.

У класі ні з ким не дружить. На зауваження, критику й поради класного керівника не реагує. Палить. Схильний до обдурювання товаришів і крадіжок. Був затриманий черговими в шкільній роздягальні, коли нишпорив по чужих кишенях. Відбирає гроші в учнів молодших класів. Згубно впливає на однокласників. Дружить з хлопцями, старшими від нього за віком, які не навчаються в школі й не працюють.

Любить тварин. Головне його захоплення – голуби, на яких він щодня витрачає чимало часу. Має здібності до малювання, але не розвиває їх.

Василь ревнує батьків до своєї маленької сестрички, якій вони приділяють дуже багато уваги, а до нього, як йому здається, байдужі.

Б. З характеристики учня 9 класу Геннадія С.

Геннадій привертає до себе увагу демонстративним небажанням учитися. Негативні враження підсилюються його неохайністю і вульгарністю. Може посеред уроку без дозволу піти з класу, образити вчителя або учня. Однокласники його не люблять. Геннадій завжди відмовляється чергувати, брати участь у суботниках та інших трудових справах, висміює інших.

Батьки хлопця постійно конфліктують між собою й не звертають на сина жодної уваги.

Одного разу на ковзанці до однокласниці Геннадія причепилися сторонні хлопці. Не зумівши втекти від них, дівчина пронизливо закричала, її крик почув Геннадій. Він швидко “розібрався” з хлопцями,

які чіплялися до неї. Потім підійшов, допоміг встати, обтрусив сніг. Дівчина, украй здивована, вдячно подивилася на свого рятівника, у якого на лобі синіла велика гуля, була розбита губа, проте вираз обличчя був дуже задоволений.

В. З характеристики учня 11 класу Михайла П.

Хлопець сумлінно ставиться до навчання, цілеспрямований, організований, зібраний, дисциплінований. Виконує всі доручення. Мріє вступити до університету на факультет міжнародних відносин.

Проте однокласники вважають, що поведінка Михайла має антигромадський характер. Хлопцеві байдуже, що в класі є учні, які потребують допомоги в навчанні, він ніколи й нікому не допоможе, якщо це не буде офіційно доручено. Відлюдкуватий, не має друзів, стоїть поза колективом. Громадську роботу виконує заради власної користі. Поміркованість хлопця з позитивної якості вже давно перетворилася на розважливий егоїзм, споживацьке ставлення до навчання, громадської роботи й до школи загалом. Михайло – єдина дитина в сім'ї. Батьки вельми задоволені своїм сином і всіляко підтримують його честолюбні, егоїстичні прагнення. Жодних обов'язків удома хлопець не має.

Одного разу Михайло сидів біля свого будинку й читав книжку. У цей час додому поверталася його мати з двома важкими сумками. Жінка часто зупинялася перепочити. Син бачив її, однак продовжував читати книжку. Помітивши це, сусід вийшов на вулицю й підніс її сумки. Потім, звертаючись до Михайла, сказав: "Юначе, матері треба допомагати!" Хлопець зашарівся, проте мати намагалася виправдати сина тим, що він готується до іспитів.

3. Завдання студентам

- Самостійно проаналізувати педагогічні ситуації до гри.
- Прослухати бесіди однокурсників, проаналізувати їх зміст, якість та ефективність, оцінити дії виконавців ролей.
- Підготувати пропозиції щодо підвищення ефективності спільної виховної роботи класних керівників і батьків учнів.

Друга частина гри присвячується обговоренню бесід, проведених виконавцями ролей класних керівників, за участю рецензентів і всіх присутніх.

За книгою: Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / П. М. Щербань ; [ред. Н. В. Леонова]. – К. : Вища школа, 2004. – 206, [1] с.

Додаток № 19 **Абетка виховання для батьків**

1. Відповідайте на запитання дитини терпляче й чесно.
2. Сприймайте запитання і висловлювання дитини всерйоз.
3. Надайте дитині кімнату або куток лише для її справ.
4. Знайдіть місце, де дитина змогла б показувати свої роботи й досягнення.
5. Не лайте дитину за безладдя на столі, якщо це пов'язано з її творчим процесом. Проте вимагайте робити лад після закінчення роботи.
6. Покажіть дитині, що її люблять і приймають такою, якою вона є, а не за її успіхи й досягнення.
7. Доручайте своїй дитині посильні справи й турботи.
8. Допомагайте їй будувати власні плани й ухвалювати рішення.
9. Допомагайте їй поліпшувати результати своєї роботи.
10. Беріть дитину в подорожі по цікавих місцях.
11. Не порівнюйте свою дитину з іншими, указуючи при тому на її недоліки.
12. Не принижуйте свою дитину, не давайте їй відчуття, що вона гірша за вас.
13. Привчайте дитину мислити самостійно.
14. Спонукайте дитину придумувати історії і фантазувати. Робіть це разом з нею.
15. Заохочуйте дитину з малих років до регулярного читання.
16. Уважно ставтеся до її потреб.
17. Залучайте дитину до спільного обговорення загальних сімейних справ.
18. Не дорікайте дитині за помилки.
19. Хваліть за будь-які успіхи.
20. Учтіть її спілкуватися з дорослими будь-якого віку.
21. Розробляйте практичні експерименти, що допомагають дитині більше дізнаватися.
22. Спонукайте дитину знаходити проблеми й потім розв'язувати їх.
23. Давайте дитині можливість самостійно приймати рішення і нести відповідальність за них.
24. Допомагайте стати особистістю.
25. Допомагайте знаходити варті уваги телепрограми й радіопередачі.
26. Вірте в здоровий глузд вашої дитини й довіряйте їй.
27. Намагайтеся, щоб основну частину роботи, за яку взялася ваша дитина, вона виконувала самостійно, навіть якщо ви не впевнені в позитивному кінцевому результаті.
28. Ведіть щоденник спостережень за розвитком вашої дитини й аналізуйте процес розвитку.

Додаток № 20

Різновиди позашкільних закладів освіти України

За книгою: Щербань П. М. Прикладна педагогіка : навч.-метод. посіб. для студ. пед. навч. закл. / П. М. Щербань ; [ред. Н. В. Леонова]. – К. : Вища шк., 2002. – 212, [3] с.

Додаток № 21

Добрі поради молодим колегам досвідченого працівника позашкільного навчального закладу

1. Розвивайте власну спостережливість, педагогічну уяву, уміння відчувати емоційний стан учнів. Навчіться бачити душу в очах дитини.
2. Пам'ятайте, що уповільнений темп заняття – одна з причин порушення уваги й дисципліни вихованців.
3. Намагайтеся, щоб інтерес дитини до обраної справи перетворився на справжнє захоплення.
4. Навчіться володіти собою. Утримуйтеся від непотрібних зауважень. Не вдавайтеся до погроз, ніколи не висміюйте невдачі.
5. Пам'ятайте: нетактовність – одна з найважливіших ознак професійної непридатності. Відмовтеся від примусу, не привчайте учнів до сорому й покарань.
6. Любіть своїх вихованців, захищайте їхні права й інтереси, створюйте умови для розвитку та самореалізації особистості, підтримуйте індивідуальність кожної дитини.
7. Будьте завжди в доброму настрої. Не допускайте конфлікту, а якщо він усе ж таки виник, не затягуйте його, а йдіть на розумний компроміс, не звертаючись по допомогу до колег і керівництва.
8. Дотримуйтеся норм моралі й педагогічної етики, проявляйте гідність, доброзичливість, витримку, взаєморозуміння, педагогічний такт і культуру спілкування.
9. Здобуйте в дітей довіру й бережіть її. Контакт з дитячим колективом значною мірою залежить від стосунків з окремими вихованцями. Знаходьте час побути з вихованцем наодинці.
10. Несіть батькам вихованців радість. Адже що більше ви скаржитиметеся батькам на їхніх дітей, то більше вони захищатимуть їх або застосовуватимуть засоби впливу, які заважатимуть вашим стосункам з дітьми.

Додаток № 22

Орієнтовний план-сітка роботи зміни в оздоровчому таборі

День тижня	Вид роботи
1-й день, вівторок	Заїзд дітей. Операція “Валіза”. Організаційний збір загону.
2-й день, середа	Екскурсія по табору. Операція “Ми – охайні”. Підбір назв загонів, емблем, девізів, пісень. Оформлення загонових куточків.
3-й день, четвер	Відкриття табірної зміни. Конкурс на кращий загоновий куточок, загонове місце. Вогнище. Вечір знайомств “Розкажи мені про себе”. Концерт вожатих.
4-й день, п’ятниця	День природи. Екскурсія до лісу “В гостях у Мавки”. Виставка виробів з природних матеріалів “Лісова фантазія”.
5-й день, субота	Гра-подорож “Сорочинський ярмарок”. Брейн-ринг “Українські обереги”.
6-й день, неділя	Батьківський день. Свято квітів. Концерт “Наші таланти”.
7-й день, понеділок	День спорту. Відкриття малих Олімпійських ігор. Веселий футбол. Гра “По сторінках Олімпіад”.
8-й день, вівторок	Естафета з легкої атлетики. Вшанування героїв спорту.
9-й день, середа	Шахово-шашковий турнір. Змагання з футболу. Перегляд кінофільму.
10-й день, четвер	Змагання з волейболу, баскетболу. Вистава лялькового театру.
11-й день, п’ятниця	Турнір з тенісу. Вечір поезії та романсу. Музичний конкурс “Золотий камертон”.
12-й день, субота	Свято Нептуна. Конкурс “Козацькі розваги”.
13-й день, неділя	Закриття малих Олімпійських ігор. Конкурс “Веселі старты”.
14-й день, понеділок	День самоуправління. Зустріч з модельєром. Лекція “Сучасна молодіжна мода”. Конкурс “Міс табору”.

15-й день, вівторок	День казки. КВК “У світі казок”. Конкурс інсценованої казки.
16-й день, середа	День туриста. Операція “Зелена аптека”. Поле чудес “Люби і знай свій рідний край”.
17-й день, четвер	День сміху. Гуморина. Конкурс шумових оркестрів. Конкурс Мюнхгаузенів (на кращу вигадану історію).
18-й день, п’ятниця	День миру. Конкурс малюнка на асфальті “Хай завжди буде сонце”. Конкурс “Господарочка”.
19-й день, субота	День ввічливості. Шоу-конкурс “Супер-пара”. Операція “Мийдодир” (банний день).
20-й день, неділя	День іменинника. Конкурс малюнків “Ах, вернісаж, вернісаж”. Маскарад “Музобоз”. Концерт для іменинників “Улюблені відеокліпи”.
21-й день, понеділок	День театру. Сценічні площадки. Театральний калейдоскоп. Гра “Чи знаєте ви театр?” Театральна прем’єра.
22-й день, вівторок	День пам’яті. Похід до обеліска. Конкурс військової пісні.
23-й день, середа	Закриття табірної зміни. Заключний концерт. Прощальне вогнище “Серед друзів”.
24-й день, четвер	Роз’їзд дітей.

**Приклади планування роботи табору за певною тематикою
План роботи табору на 1 зміну літа**

Дата	Ранок	День	Вечір
1 червня	Зустріч та інструктування дітей.	Екскурсія по табору.	Вечір знайомств "Нехай живе дружба!" Розмова при свічці.
2 червня	Медицина та спортивна діагностика.	Концерт-експромт "Ромашка".	Вибори юного адмірала та його інавгурація.
3 червня	Робота органів самоврядування в заганах. Передвиборна кампанія.	Урочисте відкриття 1-ї табірної зміни літа 2005 "Кольорова регата". Презентація команд "Ми – найкращі!"	Дискотека.
4 червня	Справи загону. Кування, оздоровчі процедури.	Виступ театру мод і вокального ансамблю "Натхнення".	Музично-розважальна програма "Два кораблі".
5 червня	Справи загону. Кування, оздоровчі процедури.	Відкриття малих Олімпійських ігор.	Виступ театру "Каламбур".
6 червня	Справи загону. Кування, оздоровчі процедури.	Спортивне шоу "Сила та грація".	Музично-розважальна програма "Мій вожатий – найкращий".
7 червня	Справи загону. Кування, оздоровчі процедури.	Шоу відеокліпів "Золотий штурвал".	Дискотека.
8 червня	"День робінзонів" – сюжетно-рольова гра на природі.	"День робінзонів" – сюжетно-рольова гра на природі.	Зустріч із загоном волонтерів.
9 червня	Справи загону.	Гра "Форд "Діброва".	Шоу "Імперія мод".
10 червня	Комічний футбол "Веселі старты".	Театралізоване шоу "Водяна феєрія".	Дискотека.
11 червня	Психологічні тренінги.	Лінійка слави.	Дискотека.
12 червня	Спортивне шоу "Вогонь, вода та мідні труби".	"Міс морська зірка".	Дискотека.

13 червня	Спортивне шоу "Вогонь, вода та мідні труби".	Закриття малих Олімпійських ігор, нагородження спортсменів.	Вогнища загонів "Ах, картопля!"
14 червня	Зустріч світанку.	"Містер корсар".	Дискотека.
15 червня	Школа менеджера.	День іменинника "3 днем народження!"	Дискотека.
16 червня	Операція "Валізочка".	Гала-концерт "Шторм".	Прощальна дискотека.
17 червня	Від'їзд дітей.	Дорога додому.	Домашній вогник.

План роботи табору на 2 зміну літа

Дата	Ранок	День	Вечір
2 липня	Зустріч дітей. Екскурсії по табору.	Знайомство з табором.	Дао дружби (знайомство в загонах). Дискотека.
3 липня	Медична та спортивна діагностика.	Я-ку-дза клан (знайомство з персоналом).	Дискотека.
4 липня	Робота органів самоврядування в загонах. Передвиборна кампанія.	Відкриття. Шовковий шлях. Вибори імператора.	Дискотека.
5 липня	Справи загону, купання, оздоровчі процедури.	Посвята самураїв. (Форт Буайард).	Дискотека. Конкурс на кращий танець. Нагородження переможців.
6 липня	Справи загону, купання, оздоровчі процедури.	Відкриття олімпіади.	Дискотека. Дискотомарафон "Чіо-Чіо-Сан".
7 липня	Майстер-клас Бансай. (Конкурс архітектурних будов).	"Фудзіяма". (Конкурси в загонах).	Дискотека.
8 липня	Справи загону, купання, оздоровчі процедури.	Чарівне віяло. (Від кутюр).	Костюмована дискотека "China-stile".
9 липня	Справи загону, купання, оздоровчі процедури.	Конкурс китайських ліхтариків. Світлова вистава "Лайт Мюзік".	Дискотека.
10 липня	Справи загону, купання, оздоровчі процедури.	Цвіт сакури "Міс "Діброва".	"Міс Dancer". Дискотека.
11 липня	Справи загону.	Супер-шоу "Летючий Дракон". Запуск повітряних зміїв.	Дискотека.
12 липня	Комічний футбол.	День Хапія. (День сміху. Слідами Ячуна). Театр.	Прикольнісь з Ячуна. Дискотека приколів.
13 липня	Психологічні заходи.	Дао любові. (День Серця, любов з першого погляду).	Схід-party. Дискотека.
14 липня	Справи загону, купання, оздоровчі процедури.	Схід – тонка справа (командні вистави-сценки за мотивами східних казок).	Дискотека.
15 липня	Спортивне шоу "Вогонь, вода та мідні труби".	Конкурс "Бої сенсеїв". (Мій вожатий найкращий).	Конкурс на кращий танець вожатого. Дискотека

План роботи табору на 3 зміну літа

03.08. Заїзд. Хао, блідолиці! Дискотека "Друзі Чінгачугука".	04.08. "Союз племені". Дискотека. Конкурс племінних привітань.	05.08. "Легенди дикого Заходу". Дискотека. Вибори Верховного Вождя.
06.08. Спорт-шоу "Переможний клич". Дискотека. Стартінейджер "Швидка Нога".	07.08. Міні-теренкур "Роза Вітрів" (на зразок форту Буайард). Дискотека-конкурс "Тотемні танці".	08.08. День індіанця "Загони Бізона". Дискотека "Язики полум'я".
09.08. Конкурс "Стежкою Сміливих". Дискотека "Жахи нашого Племені".	10.08. Кантрі-кліп "Серенади Сонячної долини". Дискотека "Яскраве Перо".	11.08. День Нептуна "37-а паралель". Дискотека "Слідопит".
12.08. День святого Ледаря. Дискотека "Якщо захочу".	13.08. Детектив-шоу "Знайти Томагавк". Дискотека. Конкурс "Скальпів".	14.08. Турпохід "Людина з бульвару Капуцинів". Дискотека "Біля вогнища".
15.08. Ельдорадо "Золото Маккени". Дискотека "Золота лихоманка".	16.08. Конкурс вожатих "Ковбой із "Діброви". Дискотека "Родео".	17.08. День серця "Забрані Вітром". Дискотека. Конкурс "Любовні танці племені".
18.08. Ярмарок "У заможного Джо". Дискотека "Купи Вождя".	19.08. Закриття "Поклик Предків". Дискотека "До червоного Сонця".	20.08. Візід "На Велику землю". "Хочу в "Діброву", та пізно". До наступного літа!

За книгою: Проскурина Е. А. Святкове літо. Шкільне свято / Е. А. Проскурина, О. І. Братчук. – Х. : Торсинг, 2005. – 142 с.

Додаток № 24

Добрі поради молодим колегам досвідченого вожатого літнього табору

- Якщо діти разом із тобою працюють, бавляться, співають, сміються, ти – переможець.
- Ніколи не роби в приміщенні того, що можна зробити на вулиці.
- Знай: нудне життя дітей буває тільки в нудного дорослого.
- Працюючи з дітьми, частіше згадуй себе в дитинстві, тобі буде легше їх зрозуміти.
- Не захоплюйся нотаціями, вони не викликають нічого, крім бажання затиснути вуха.
- Добрий – це не той, хто вміє робити добрі справи, а той, хто не здатний на зло.
- У нас, дорослих, завжди повинна бути активна позиція добра.
- Тихіше, дорослий, дитина замріялася.
- Будь із дітьми разом, поряд і трохи попереду.
- Не можна довіряти дітей тому, хто не вміє посміхатися.
- Дорослому треба мати нерви не міцні, а оголені.
- Люби всіх дітей, а найбільше – найнеприємніших для тебе.
- Справедливість – головна дорога дорослого.
- Критикуй дітей не із задоволенням, а з болем.
- Талановитий дорослий завжди шукає, а отже, не може не помилятися.
- Не сердься довго на дитину – це не професійно.

Додаток № 25

Приклади пізнавальних і розважальних заходів Конкурс-гра “Сюрпризи лісової галявини”

Завдання й мета: розширення та поглиблення знань про ліс, його тварин і рослини, виховання дбайливого ставлення до природи.

Основні етапи заходу

Кожний мікроколектив одержує завдання: підготувати турнір-вікторину, зібрати насіння, шишки, плоди дерев, підготуватися до естафети “Лісові тасмниці” (її учасники стають розвідниками лісових тасмниць).

Гра проводиться на лісовій галявині, на яку по різних доріжках одноразово виходять команди зі своїми старшими друзями. На шляху їм трапляються застави, там діти повинні відповісти на запитання або виконати завдання.

Запитання:

1. Скільки років зберігається хвоя в ялин і сосен? (У сосен – 2–3 роки, у ялин – 6–10 років).
2. Як опадає хвоя у цих дерев? (Поступово, непомітно, не вся одразу).
3. Назвіть їстівні гриби. Назвіть неїстівні гриби. Назвіть отруйні гриби.
4. Чому гриби ростуть по колу? (Нитки грибниць розростаються зіркоподібно, просуваючись від центру в боки).
5. Як правильно збирати гриби?
6. Назвіть найдовговічніше дерево. (Дуб).

Завдання:

1. Визначити “на око” відстань до якого-небудь дерева.
2. Визначити породи дерев за листками, стовбурами.
3. Показати сторони світу.
4. Визначити вік дерева за пеньком. Визначити вік молодої ялини, сосни.
5. Назвати комах, які повзають або літають неподалік.
6. Орієнтування за компасом.

Благополучно минувши застави (а на кожній відмічається її проходження та робиться оцінка у вигляді листка дерева, приклеєного на маршрутний листок, для кожного мікроколективу – свій), діти виходять на галявину, де збираються всі групи. Починається естафета “Лісові сюрпризи”.

Команди у творчій формі розповідають про брусницю, журавлину, малину, полуницю, гриби тощо. Це – і розповідь про рослини, і

сценка, і вірші, і загадки, і пісні, і казки. Потім – розповідь про лісові таємниці – теж по черзі, з передаванням від одного мікроколективу до іншого естафетної палички.

Ось ці розповіді:

– Якщо знайдете білий гриб, ніколи не йдіть із цього місця одразу. Уважно придивіться, озирніться навколо, подивіться під деревами, під кущами. Обов'язково знайдете інші гриби. Білі гриби рідко ростуть поодинокі. Довгі нитки грибниці простягнулися від гриба до гриба на багато метрів. Отже, неподалік від першого гриба знайдете його “братів”. А чому його названо білим грибом? Адже шляпка в нього не біла? Відповідь: зламана ніжка білого гриба не темніє, як у багатьох грибів, а залишається білою.

– В одній казці зла мачуха посилає зимою до лісу маленьку дівчинку й наказує їй принести свіжих ягід. Добрий чарівник допомагає дівчинці. Він творить чудо, і дівчинка дістає з-під снігу свіжі червоні ягоди. Але це чудо можете зробити й ви.

Улітку примітьте в лісі місце, де росте брусниця, а взимку розкопайте тут неглибокий сніг. Ви знайдете під снігом зелені гілочки з маленькими жорсткими блискучими листочками та яскраво-червоними ягідками. Брусниця – вічнозелена рослина. Вона й восени не скидає листя, і під снігом залишається зеленою. І ягодам теж ні мороз, ні сніг не страшні. Вони лишаються такими ж червоними, як улітку й восени, і такими ж смачними.

– Усі ви знаєте калину, їли її ягоди. Є в цього незвичайного куща одна особлива властивість: на калині рідко зустрінеш шкідливу гусінь. Це пояснюється тим, що калина живе в дружбі з мурахами. Мурахи – страшенні ласуни й дуже любляють сік калини. Ну а там, де мурахи, – гусені не бувають. От і виходить: калина годує мурах, а вони її оберігають.

– Дивовижне дерево – сосна. Ось яку історію ми про неї розкажемо. Це було майже 300 років тому. Моряки на кораблі, який плыв до Канади, один за одним захворювали на цингу. Вижила лише частина команди й тільки завдяки тому, що ці матроси почали пити настоянку з хвої сосни. А на зворотному шляху корабель потрапив у сильний шторм. І знову сосна врятувала моряків – цього разу своєю міцністю: корабель був зроблений із соснових дощок. Лише багато років потому було відкрито секрет чудодійної соснової настоянки: виявилось, що вона у великій кількості містить вітамін С, такий необхідний людині.

Після естафети “Лісові таємниці” починається блиц-конкурс на виготовлення кращого виробу із шишок, хвої, гілок, моху, жолудів, пир'я тощо.

Конкурс оголошується і дається 10 хвилин на те, щоб знайти потрібний матеріал і виготовити виріб. Перемагає команда, яка, по-перше, зуміла швидко організуватися (один шукає матеріал, інший придумує виріб, ще інший робить заготовку й т. д.), а по-друге, творчо поставилася до цього завдання. Через 10 хвилин усі знову збираються на галявині, показують вироби, дають їм назви.

Вироби оцінюють, визначають найкращі. Додому повертаються з піснями, розповідями. Дуже важливо, щоб почуття, які виникають під час подібних ігор, закріплювалися і в наступних добрих справах.

Розважальна програма “Веселий танок”

Мета проведення: сприяти згуртуванню колективу, розвивати комунікабельність дітей на основі конкурсних завдань, розширити знання певних норм і правил поведінки.

Місце проведення: танцювальний майданчик.

Обладнання: магнітофон, касета із записом повільної мелодії.

Основні етапи заходу

1. Ведучий вітає учасників із початком гри, повідомляє мету проведення, визначає суддів за результатами правильно вгаданих загадок.

Загадки:

- Що у світі найшвидше? (Думка).
- На вазі не зважиш, на базарі не купиш. (Розум).
- Що у світі наймиліше? (Сон).
- Брат із братом через дорогу живуть, а один одного не бачать. (Очі).
- Завжди в роті, а не проковтнеш. (Язик).
- Хто на собі свою хату носить? (Равлик, черепаха).
- Хоч не шию я ніколи, а голок завжди доволі. (Їжак).
- Сірий, та не вовк, довговухий, та не засць, з копитами, та не кінь. (Осел).

2. Ведучий ділить учасників гри на дві команди: команду хлопчиків і команду дівчаток. Пропонує придумати назви й девізи. Конкурс оцінюється в 5 балів, час виконання завдання – три хвилини.

3. Наступний конкурс. Ведучий запрошує на майданчик по 3 учасники від кожної команди та пропонує за кілька хвилин підготувати коротеньку візитку, а також міні-номер художньої самодіяльності – аби вразити суперників і здивувати суддів. Конкурс оцінюється в 10 балів.

4. Далі конкурс “Медове слівце”. Ведучий обирає по одному учаснику від кожної команди, ставить їх на рівновіддалену відстань від центру майданчика. Завдання – якнайшвидше дістатися до центру, рухаючись за допомогою кроків-компліментів. Повторювати слова не можна. Окремі бали додаються за оригінальність. Компліменти слід говорити по черзі. Якщо довше як п’ять секунд у команди немає варіанта, право кроку передається супернику. Оцінка конкурсу – 2 бали за кожний комплімент. Після того, як учасники дійшли до центру, ведучий розвертає їх спинами один до одного й ставить такі запитання:

- Якого кольору очі в партнера?

- Якого кольору волосся?
- У що він одягнутий?
- Чим запам’ятався?
- У що взутий?
- Як його звуть?

Після закінчення конкурсу ведучий робить висновки щодо необхідності більш уважного ставлення одне до одного.

5. Ведучий вмикає музику. Завдання: протягом танцю треба дізнатися якомога більше один про одного. Танцюють усі.

Хлопчики запрошують дівчаток. Ведучий обирає три пари.

Запитання до учасників:

- Як звати партнера?
- Скільки йому років?
- Чим він захоплюється?
- У якому класі навчається? Та інші.

Оцінювання конкурсу: кожна правильна відповідь – 3 бали.

6. Ведучий за допомогою суддів підбиває підсумки. Переможців нагороджують призами й грамотами.

За книгою: Проскурина Е. А. Святкове літо. Шкільне свято / Е. А. Проскурина, О. І. Братчук. – Х. : Торсинг, 2005. – 142 с.

Навчальне видання

ПОЯСИК Оксана Іванівна
ЛАППО Віолетта Валеріївна

Методика виховної роботи

Навчальний посібник

НБ ПНУС

767167

Головний редактор	<i>В. М. Головчак</i>
Літературний редактор	<i>О. В. Ленів</i>
Комп'ютерна правка, верстка	<i>О. В. Клименко</i>
Коректор	<i>Н. С. Гриців</i>

Підп. до друку 12.07.2011.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура "Times New Roman".
Ум. друк. арк. 11,86.
Тираж 300 пр. Зам. № 69.

ISBN 978-966-640-310-3

Видавець і виготовлювач
Видавництво Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
76000, м. Івано-Франківськ, вул. С. Бандери, 1,
тел. 71-56-22, e-mail: vdvcit@pu.if.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2718 від 12.12.2006

Поясик Оксана Іванівна

Кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки і психології Коломийського інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

У 1983 році закінчила Івано-Франківський державний педагогічний інститут імені Василя Стефаника (музчно-педагогічний факультет).

2000–2003 рр. – навчання в аспірантурі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (загальна педагогіка та історія педагогіки).

Автор близько 40 наукових публікацій з історії педагогіки, теорії навчання й виховання.

Лаппо Віолета Валеріївна

Кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки і психології Коломийського інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

У 2001 році закінчила Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. (філософський факультет).

2001–2004 рр. – навчання в аспірантурі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (теорія і методика професійної освіти).

Автор близько 40 наукових публікацій з професійної педагогіки, теорії виховання.

НБ ПНУС

767167